

Parallelspråk og språkpolitikk i UH-sektoren. Status og vyer

Mai 2020
Marita Kristiansen

Parallelspråk og språk- politikk i UH-sektoren. Status og vyer

Mai 2020
Marita Kristiansen

Forord fra direktøren

Med denne rapporten ønsker Språkrådet å dokumentere og tilgjengeliggjøre resultatene av det omfattende arbeidet vi gjennom flere år har lagt ned for å styrke norsk språk i høyere utdanning.

De siste tiårene har engelsk styrket seg på bekostning av norsk ved alle de norske universitetene og høyskolene. Engelsk dominerer stadig sterkere i forskningspubliseringen, og bruken av engelsk øker i både undervisning, pensumlitteratur og studentarbeid. Etter loven har universitetene og høyskolene ansvar for å videreutvikle og ivareta norsk fagspråk. For at vi også i framtida skal ha et velutviklet norsk språk som brukes på alle fagområder, er det avgjørende at universitetene og høyskolene følger opp loven og driver systematisk fagspråksarbeid.

Språkrådet har arbeidet sammen med flere universiteter og høyskoler for å komme fram til hvordan de bedre kan ta ansvar for det norske fagspråket på systematisk vis i sitt daglige virke. Denne rapporten, utarbeidet av Marita Kristiansen, presenterer dette arbeidet i detalj.

Åse Wetås
direktør

Forord

Denne rapporten sammenfatter arbeid som Språkrådet har gjennomført eller initiert de siste årene for å kartlegge status for språkpolitikken ved norske universiteter og høyskoler, og tiltak Språkrådet har iverksatt for å fremme parallellspråkbruk i UH-sektoren.

Kulturdepartementet la den 12. mai i år fram forslag til norsk språklov og en ny språkmelding (Prop. 108 L (2019–2020) Lov om språk (språklova)). Forslaget til norsk språklov legger, som regjeringen slår fast innledningsvis i proposisjonen, et grunnlag for en offensiv språkpolitikk. Dette gjelder også for universitets- og høyskolesektoren. Formålet med språkloven er å sikre norsk språk som nasjonalt hovedspråk, inkludert å sikre norsk fagspråk. Både faren for domenetap og språkskifte, og behovet for å vedlikeholde og utvikle norsk fagspråk, er framhevet i lovforslaget.

Det overordnede målet for språkpolitikken er å sikre norsk som et fullverdig, samfunnsbærende språk i Norge. Dette målet stod også sentralt i den forrige stortingsmeldingen om språk (St.meld. nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* (videre omtalt som *Mål og mening*)), som ble lagt fram for vel ti år siden. I *Mål og mening* varslet regjeringen at den, som et overordnet språkpolitisk tiltak innenfor forskning og høyere utdanning, ville fremme forslag om å lovfeste at universiteter og høyskoler har ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk. Dette ble fulgt opp, og universitets- og høyskolesektoren har i dag fått dette ansvaret gjennom § 1-7 i universitets- og høyskoleloven:

§ 1-7. Ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk

Universiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk (<http://www.lovdatab.no>).

I februar i år ble forslag til ny lov lagt fram i NOU 2020:3 *Ny lov om universiteter og høyskoler*. Ordlyden i § 1-7 foreslås der beholdt, med kun mindre endringer. Lovforslaget er i skrivende stund ute på høring.

Et betimelig spørsmål nå ti år etter er hvordan situasjonen er i høyere utdanning når det gjelder norsk som bruksspråk i forskning, undervisning og formidling. Parallellspråkbruk ble lansert som løsningen for å kunne finne balansen mellom bruk av norsk og bruk av engelsk i akademia. Stikkordet var hensiktsmessighet, formulert som det etter hvert veletablerte slagordet «norsk når du kan, engelsk når du må» (*Mål og mening*, s. 83).

For å sikre en god utvikling for norsk fagspråk og terminologi ble Språkrådet utpekt til å være et overordnet, nasjonalt samordningsorgan som skulle ha sterk kompetanse i fagspråk og terminologi (*Mål og mening*, s. 107). *Mål og mening* slo også fast at universitets- og høyskolesektoren er den strategisk viktigste samfunnssektoren for å sikre det norske språkets stilling som et komplett og samfunnsbærende nasjonalspråk. Samtidig ble det slått fast at det er den sektoren hvor konkurransen fra engelsk kanskje er størst (ibid. s. 100).

Innhold

Forord	4
Noen fakta om bruksspråk i academia	8
Forslag til tiltak for å fremme bruk av norsk fagspråk i høyere utdanning	9
1 Innledning	10
Det fagspråklige kretsløpet	11
2 Internasjonalisering, domenetap og parallellspråk	15
3 Kartlegging av språkpolitiske dokumenter	18
Sammenslåing av institusjoner i sektoren	19
Individuelt tilpassede språkstrategier	21
Nasjonale føringer og lokale retningslinjer	23
Institusjonenes praksis for å følge opp retningslinjene	24
4 Bruksspråk i UH-sektoren	26
Bruksspråk i undervisning	27
Bruksspråk i pensumartikler og lærebøker	33
<i>Digitalt pensum</i>	35
<i>Pensumbøker på norsk: tilgang og behov</i>	36
Bruksspråk i forskning og forskningsformidling	37
<i>Allmenn- og brukerrettet formidling av forskningsresultater på norsk</i>	42
<i>Bruksspråk i doktorgrader avlagt ved norske læresteder</i>	45
<i>Bruksspråk i masteroppgaver</i>	48
Språkbrukerne i høyere utdanning	51

5 Arbeidsmarkedets behov	54
6 Mønsterpraksisprosjektet	59
Holdninger til undervisning på engelsk	62
Undersøkelse av språkbruk i eksamensbesvarelser på bachelornivå	64
Veiviser for gode språkvalg	67
7 Vyer for norsk fagspråk i UH-sektoren	67
De ti rådene er gruppert under følgende tema, hvert med sitt formål:	69
8 Oppsummering	73
Kvalitetsbegrepet i høyere utdanning er for snevert	74
Behov for eierstyring og ledelse	75
Noen forslag til tiltak	76
Referanser	78
Appendiks 1. Oversikt over institusjoner med språkpolitikk per 10. april 2014	85
Appendiks 2. Forkortelser – universiteter og høyskoler m.m.	86
Appendiks 3. Lenker til UH-institusjonenes språkpolitiske dokumenter	88

Noen fakta om bruksspråk i akademia

De fleste universiteter og høyskoler har etablert en språkpolitikk som skal fremme parallellspråkbruk.

Posisjonen til engelsk i akademia blir stadig styrket på bekostning av norsk:

- Det samlede studietilbudet på engelsk øker.
- Antallet masteroppgaver skrevet på norsk har gått kraftig ned de siste tjue årene, til fordel for oppgaver skrevet på engelsk.
- Over 90 % av alle doktorgradsavhandlinger er skrevet på engelsk.
- Stadig mer av undervisningen skjer på engelsk, spesielt på masternivå.
- Engelsk vinner terreng i læremidler og pensum.

Ni av ti studenter tar arbeid i Norge etter fullført utdanning; fire av fem av de som tar utdanning i utlandet, kommer tilbake til Norge.

Nesten ni av ti bedrifter vektlegger norskkunnskaper og praktisk erfaring som de viktigste kompetansene.

Forslag til tiltak for å fremme bruk av norsk fagspråk i høyere utdanning

Basert på sammenfatningen av norsk som bruksspråk i universitets- og høyskolesektoren konkluderer rapporten med følgende forslag til tiltak for å fremme bruk av norsk fagspråk i høyere utdanning:

- 1 Det bør defineres indikatorer som institusjonene skal rapportere på for at en skal få en oversikt over graden av internasjonalisering i sektoren over tid, og hvordan dette påvirker bruksspråket. Rapporteringen kan enten skje direkte eller via for eksempel Unit.
- 2 Det bør skapes insentiver og ressurser for institusjonene til å synliggjøre fagspråket som et eksplisitt strategisk satsingsområde på alle nivåer, inkludert insentiver for forskningsformidling på norsk.
- 3 Spesifikke mål for språkkompetanse, inkludert fagspråk, bør synliggjøres i beskrivelser av læringsutbytte i det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket, og i de enkelte studieprogrammene og emnene ved lærestedene.
- 4 Det bør gjøres en særskilt innsats for utdanninger i fag der engelsk ser ut til å fortrenge norsk fagspråk, inkludert naturvitenskap, matematikk, teknologiske fag og økonomisk-administrative fag.
- 5 Det bør innføres effektive meritteringsordninger for lærebokskrivning, og også for formidling, for eksempel gjennom økte ressurser til Lærebokutvalget for å sørge for læremidler på norsk. Terminologiarbeid bør også inngå i meritteringsordningen.
- 6 Det bør bygges opp et fagmiljø rundt en felles nasjonal termportal som kan koordinere terminologiarbeidet i universitets- og høyskolesektoren. Fagmiljøet må sikre tilgang på godt fagspråk på norsk for kommunikasjon mellom privat næringsliv, offentlig sektor, kunder og norsk offentlighet, og sørge for å sikre en harmonisering av begreper og terminologi i sektoren.

Innledning

St.meld. nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* slår fast at en grunnleggende forutsetning for at norsk skal være et komplett, samfunnsbærende språk, er at det kan brukes til å utveksle og formidle spesialisert kunnskap. Dette krever tilgang til norsk fagspråk (s. 100). I universitets- og høyskolesektoren (UH-sektoren) er en av de mest sentrale aktivitetene nettopp utveksling og formidling av spesialisert kunnskap. Selv om det er lite som tyder på at norsk språk står i fare for å dø ut, er UH-sektoren likevel ett av de områdene hvor det ikke er selvsagt at norsk vil være i bruk i framtiden ved siden av engelsk (Språkrådet 2005:5).

Det er nå vel ti år siden Norge fikk den gjeldende nasjonale språkpolitikken gjennom *Mål og mening*. I kjølvannet av *Mål og mening* fremmet regjeringen endringen i universitets- og høyskoleloven som slår fast at universiteter og høyskoler skal ha et særskilt ansvar for å ivareta norsk fagspråk:

§ 1-7. Ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk

Universiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk (<http://www.lovdatab.no>).

Noen år tidligere, det vil si i 2002, ble bestemmelsen om at undervisningsspråket i høyere utdanning til vanlig skulle være norsk, fjernet. En ønsket å åpne opp for muligheten for mer internasjonalisering i utdanningene, blant annet gjennom undervisning på engelsk, i tråd med føringene i St.meld. nr. 14 (2008–2009) *Internasjonalisering av utdanning*. Stadig mer bruk av engelsk som bruksspråk førte imidlertid etter hvert til et behov for å sikre at norsk fagspråk og terminologi ble ivaretatt.

Lovendringen i universitets- og høyskoleloven var motivert av det overordnede målet for norsk språkpolitikk om at norsk skal være et komplett, samfunnsbærende språk. Det at engelsk ble brukt stadig mer, også i høyere utdanning, ble sett på som en hindring for å nå dette målet. En fryktet domenetap på viktige samfunnsområder, at engelsk skulle ta over som bruksspråk, og at norsk i stadig større grad ville miste sin posisjon. Internasjonalt har engelsk befestet sin posisjon som lingua franca, også i Norge. *Mål og mening* slår fast at med unntak av terminologiarbeid generelt så er «truleg høgere utdanning og forskning den samfunnssektoren som reint strategisk er viktigast for å tryggja stillinga for norsk språk som eit komplett, samfunnsberande nasjonalspråk» (s. 109).

Følgende sitat oppsummerer godt den konflikten sektoren opplever mellom på den ene siden å bidra til å nå de internasjonaliseringmålene Kunnskapsdepartementet har satt for sektoren, og på den andre siden å ivareta det ansvaret sektoren har for å sikre utviklingen av et norsk fagspråk:

Eit felles internasjonalt språk – som engelsk – lettar alle former for samarbeid over landegrensene. Det gjer at ikkje minst fagfolk blir i stand til å utveksla innsikt og kunnskarar med kollegaer i andre land. I dag er fagleg utvikling endå meir enn før avhengig av slikt samarbeid. Difor er det særleg viktig at forskarar og vitskapsfolk lærer seg å meistra det internasjonale fagspråket. [...] Utanom terminologiarbeid reint allment er truleg høgare utdanning og forskning den samfunnssektoren som reint strategisk er viktigast for å tryggja stillinga for norsk språk som eit komplett, samfunnsberande nasjonalspråk. Samstundes er dette kanskje også den sektoren der tevlinga frå engelsk og det internasjonale fagspråket er mest påtrengjande, og der ein støyter på dei vanskelegaste dilemmaa når ein skal velja mellom norsk og engelsk (*Mål og mening*, s. 109).

Dermed er sektoren også spesielt viktig for å sikre en ivaretagelse og videreutvikling av norsk fagspråk, inkludert terminologi, for igjen å bidra til at norsk består som et fullverdig, samfunnsbærende språk i Norge.

Det strategiske målet om internasjonalisering av forskning og undervisning har ført til at norsk domenetap generelt, og innenfor denne sektoren spesielt, har vært et aktuelt tema i flere år. Det har derfor vokst fram et behov for å sikre at norsk fagspråk og terminologi blir ivaretatt.

Det fagspråklige kretsløpet

Vi utvikler gradvis kompetanse i fagspråk fra vi starter skolegangen vår i grunnutdanningen til vi blir deltakere i samfunnslivet etter endt skolegang. Hoveddelen av den fagspråklige kompetansen utvikler vi samtidig som vi tilegner oss kunnskap om ett eller flere fagområder, og mest spesialisert kunnskap tilegner vi oss som studenter i høyere utdanning. Her vil da også fagspråket stå svært sentralt som verktøy for formidling og diskusjon av faginnholdet. Dette gjør at universitets- og høyskolesektoren, både som forskningsinstitusjoner og gjennom rollen som formidler av kunnskap til kommende spesialister, er strategisk svært viktig for å sikre det norske språkets stilling som et komplett og samfunnsbærende nasjonalspråk.

Om målet er å bli mest mulig internasjonal, kan en kanskje spørre seg hvorfor det er så viktig å styrke norsk fagspråk. Forskningsresultater må for eksempel skrives på et

språk som resten av verden kan forstå, hvis innholdet skal nå ut. Bekymringen ligger i at bruk av engelsk i den akademiske publiseringen, der engelsk er rådende (som vi vil se av tallene som presenteres i denne rapporten), bare er en del av bildet. Engelsk som bruksspråk smitter over på andre deler av akademien, slik som undervisning og allmennformidling, og så videre til samfunnet generelt. Dette kan illustreres gjennom tanken om det *fagspråklige kretsløpet*.

Fagspråket vårt lever i et kretsløp, og vi finner fagspråket igjen i alle deler av samfunnet. Språket virker i et samspill mellom utdanning, arbeidsliv og samfunn, og det sikrer at vi kan kommunisere mest mulig presist med hverandre. Faguttrykkene – termene – som studentene lærer og forskerne formidler, blir brukt videre utenfor universitetene og høyskolene, som igjen videreutvikler denne ressursen i sin del av det fagspråklige kretsløpet. Vi har behov for å kunne uttrykke oss presist i arbeidssituasjonen også, både i faglige samtaler med kollegaer og i møte med kunder og leverandører, brukere, klienter og pasienter. Og vi trenger da fagspråket som har sitt utspring fra forskningen, for å kunne ha en god og opplyst samfunnsdebatt. Kunnskapen som studentene tar med seg etter endt utdanning, kan ikke være en taus kunnskap. For studentene må språket og den kunnskapen de tilegner seg i studiet, derfor henge tett sammen, og språkkompetansen må være en integrert del av studentenes fagkompetanse.

Figur 1 Det fagspråklige kretsløpet. (Kilde: Språk i Norge – kultur og infrastruktur (2018:50))

Et levende og oppdatert norsk fagspråk er videre en forutsetning for å utvikle den språkteknologien samfunnet vårt trenger i dag og i framtiden, enten det dreier seg om samtaleroboter, kunstig intelligens eller talegjenkjenning. Språkteknologi forutsetter at begrep kan defineres presist og anvendes på tvers av sektorer, og at de defineres i tråd med lovgivning og de måtene vi har valgt å løse samfunnsutfordringene våre på. Dette er en forutsetning for at Norge som nasjon skal kunne være med inn i den digitale tidsalderen.

Kompetanse til å formidle et fag på norsk er dessuten avgjørende for at vi skal kunne ha en kunnskapsbasert offentlig debatt. Hvordan skal vi kunne debattere temaer som energi og klima, barnevern og samfunnsøkonomi om vi ikke har et språk som reflekterer forskningsbasert kunnskap på en god måte, og som har det nødvendige presisjonsnivået? For at forskningsresultatene fra universitetene og høyskolene skal være relevante i et ordskifte som stadig er preget av skepsis og falske nyheter, trenger vi et språk som er forståelig og klart.

Dersom fagspråket ikke blir videreutviklet i ett ledd, kan det få konsekvenser i resten av det fagspråklige kretsløpet. Et slikt brudd i kretsløpet kan skje ved språkbytte fra norsk til engelsk i en av samfunnssektorene. Om vi velger å bruke stadig mer engelsk i universitets- og høyskolesektoren, vil dette hemme utviklingen av norsk fagspråk. Derfor er universitets- og høyskolesektoren særlig viktig.

I tildelingsbrevet fra Kunnskapsdepartementet i 2019 ble institusjonene i UH-sektoren bedt om særskilt å følge opp utviklingen når det gjelder norsk fagspråk, og eventuelt vurdere behovet for å sette inn tiltak. Dette medfører et skjerpet fokus på kravet som følger av § 1-7 i universitets- og høyskoleloven:

Universitetene og høyskolene har et lovpålagt ansvar for norsk som fagspråk, og institusjonene skal utarbeide egne språkstrategier. Internasjonaliseringen av forskningen og den økende bruken av engelsk gjør det nødvendig å ha særlig oppmerksomhet om dette arbeidet. Departementet ber om at institusjonene følger utviklingen for norsk som fagspråk og vurderer behovet for å sette inn tiltak (Regjeringen 2018).

I tildelingsbrevet for 2020 understrekes det at departementet forutsetter at institusjonene har en «strategisk tilnærming» når det gjelder å ivareta norsk fagspråk. Videre vil departementet ta initiativ til en gjennomgang av institusjonenes språkstrategier (Regjeringen 2019b). Med dette signaliserer departementet at kunnskap om utviklingen av norsk som bruksspråk i høyere utdanning er viktig. Jo mer kunnskap vi har på feltet, jo lettere vil det være å kunne sette i verk tiltak for å sikre en god balanse

mellom UH-sektorens mål om å styrke sin internasjonale profil og målet om å ivareta og videreutvikle norsk fagspråk i sektoren som et hensiktsmessig verktøy for kommunikasjon i det norske samfunnslivet.

Akademia forvalter språk i forskning, formidling og undervisning. Men når det gjelder fagspråket, er undervisning og forskning særlig viktig. Det er her fagterminologien videreutvikles og de akademiske sjangrene blir holdt i hevd.

For å få mer kunnskap om utviklingen av norsk som bruksspråk i høyere utdanning har Språkrådet gjennomført eller initiert en rekke undersøkelser de siste årene. I denne rapporten sammenfattes dette arbeidet, og i tillegg arbeidet for å kartlegge status for språkpolitikken ved norske universiteter og høyskoler. Videre vil rapporten prøve å skissere hovedutfordringene for sektoren når det gjelder bruken av norsk. De mest sentrale tiltakene Språkrådet har satt i verk for å fremme parallellspråkbruk i UH-sektoren, vil så bli presentert. Rapporten gir en oppsummering av resultatene på områdene undervisning og forskning. Videre presenteres et forslag til mønsterpraksis for parallellspråkbruk som Språkrådet har utviklet. Her skisseres det ulike tiltak for å sikre en god balanse mellom bruk av norsk og bruk av engelsk i høyere utdanning, i alle deler av UH-sektorens aktiviteter. Dette vil forhåpentligvis gi et godt grunnlag også for å vurdere institusjonenes innrapportering til departementet. Først vil vi imidlertid kort diskutere begrepene domenetap og parallellspråk. Begrepene har vært førende i den språkpolitiske diskursen når en har diskutert målkonflikten mellom internasjonalisering og ivaretagelse av norsk fagspråk i høyere utdanning.

Internasjonalisering, domenetap og parallellspråk

Internasjonalisering har lenge vært et strategisk mål for norske universiteter og høyskoler. Allerede i St.meld. nr. 19 (1996–1997) *Om studier i utlandet* heter det at andelen studenter som reiser på utveksling, bør økes. «Det legges opp til et langsiktig mål om at ca. halvparten av alle studenter som fullfører norsk høgre grunnutdanning, har hatt minst ett semester av sin utdanning i andre land» (s. 37). Senere kom det krav om at alle utdanningsinstitusjonene skulle ha et utvekslingstilbud (St.meld. nr. 27 (2000–2001) *Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning* (Kvalitetsmeldingen 2001)), en ambisjon som var i tråd med Norges tilpasning til Bolognadeklarasjonen (2003). Gjennom Bolognaprosessen har Norge forpliktet seg til at 20 % av studentene som fullfører en grad, skal ha et studieopphold i utlandet. Kunnskapsdepartementet la da også sterke føringer for internasjonalisering i universitets- og høyskolesektoren i Meld. St. 16 (2016–2017) *Kultur for kvalitet i høyere utdanning* (Kvalitetsmeldingen 2017) ved å slå fast at en allerede innen 2020 skal ha nådd målet om 20 %. På lengre sikt er altså ambisjonen at 50 % av studentene som avlegger en grad i Norge, skal ha et utvekslingsopphold i et annet land (s. 64).

Kvalitetsmeldingen 2017 slår også fast at departementet forventer «at institusjonene har ambisiøse mål for studentutveksling i studieprogrammene og følger opp disse ambisjonene i praksis» (s. 69). For å bistå institusjonene i dette arbeidet er det blitt opprettet en rekke insentivordninger som forvaltes av Diku (Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning, tidligere SIU (Senter for internasjonalisering av utdanning)). Målet om internasjonalisering er også understreket i St.meld. nr. 14 (2008–2009) *Internasjonalisering av utdanning*, som blant annet legger vekt på viktigheten av en internasjonal campus, studentutveksling og internasjonalisering hjemme.

Tilpasningen til et mer internasjonalt undervisnings- og forskningsmiljø har ført til økt bruk av engelsk i den fagspråklige kommunikasjonen. Engelsk er dermed blitt stadig viktigere som lingua franca på en rekke fagområder (Anderman og Rogers 2005). Samtidig har vi et nasjonalt mål om å sikre norsk som et komplett og samfunnsbærende språk i Norge, og UH-institusjonene er blitt pålagt et særskilt ansvar for dette gjennom universitets- og høyskolelovens § 1-7. En har dermed en målkonflikt i høyere utdanning mellom behovet for å fremme internasjonalisering, som jo ofte medfører mer engelsk, og behovet for å opprettholde norsk på et slikt nivå at blant

annet norsk terminologi utvikles og brukes, noe som understrekes i *Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler* (utarbeidet for Kulturdepartementet i 2012):

Mange fag er internasjonale, og engelskkunnskap [er] viktig for å lykkes. Det kan derfor være målkonflikt mellom et ønske om økt internasjonalisering av fagområdet og et ønske om utvikling av norsk språk (Kulturdepartementet 2012:8).

To begreper som har stått sentralt i den norske språkpolitiske debatten i forbindelse med denne målkonflikten, er *domenetap* og *parallellspråklighet* (Kristiansen 2012:86ff.). Begrepet domenetap brukes både om prosessen der et gitt språk gradvis presser et annet til side innenfor et fagområde, og om resultatet der et språk har gått ut av bruk innenfor et gitt fagområde:

Omgrepet domenetap blir nytta både om prosessen der eit språk gradvis trengjer eit anna til sides innanfor eit domene, og om resultatet der eit språk er gått ut av bruk på eit domene. I ein slik prosess blir parallellspråk den typiske situasjonen: at fleire språk blir nytta om kvarandre. Økonomisk, politisk og ideologisk makt blir avgjerande for utfallet av slike prosessar (*Mål og mening*, s. 78).

I en artikkel om domenedynamikk definerer Laurén et al. domenetap som «[s]tatusendring som fører med seg tap av uttryksmiddel innanfor eit kunnskapsområde for eit språk, på grunn av manglande (vidare)utvikling av dei fagspråklege uttryksmidla» (Laurén et al. 2005:60). En slik språksituasjon kan lett føre til at en på enkelte fagområder over tid ikke vil ha tilgang til norske termer som kan brukes til å beskrive fagspesifikke begreper. I denne rapporten vil dermed domenetap forstås som en prosess som er påbegynt dersom det ikke lenger utvikles norske termer på enkelte fagområder, slik det også er beskrevet i *Mål og mening*:

Vanskane oppstår når engelsk språk tek over for norsk på eit område i samfunnet slik at språkleg kompetanse går tapt, og kritisk blir det dersom dette området er eit sentralt og prestisjefyllt område. Då vil ikkje norsk utan vidare lenger utvikla seg som eit moderne kulturspråk i all si breidd. Norsk mister ein del av den språklege berekrafta si, og på nokre område risikerer ein at bruken av engelsk skyt fart slik at norsk etter kvart blir eit mindre brukt språk (s. 79).

Internasjonaliseringen av høyere utdanning skal i henhold til St.meld. nr. 14 (2008–2009) styrkes gjennom såkalt *internasjonalisering hjemme*, noe som innebærer at studenter og ansatte som ikke reiser på ulike former for utveksling, også skal få

internasjonale impulser. For studentenes del kan dette skje ved blant annet å utvikle flere emnetilbud på engelsk. Emner på engelsk gir også et tilbud til innreisende studenter uten norskkompetanse. I 2009 studerte 27 % av norske masterstudenter på engelskspråklige programmer (Schwach 2009). Andelen engelskspråklige emner av det samlede tilbudet i høyere utdanning steg fra 8,9 % i 2007 til 24,5 % i 2019 (Schwach og Elken 2018; *Tilstandsrapport for høyere utdanning 2020*). I tillegg brukes ikke-norskspråklig pensum i stor grad i norskspråklige emner både på bachelor-nivå og på masternivå (se avsnitt 4). Denne praksisen samsvarer med den som kan observeres i de andre nordiske landene (se Saarinen 2011 og 2012 om internasjonalisering av finsk i høyere utdanning).

Som diskutert i avsnitt 3 legger *Mål og mening* til grunn at universitetene og høyskolene utformer egne språkstrategier som tar utgangspunkt i den språkpolitiske plattformen som ble vedtatt i 2007 av institusjonenes medlems- og interesseorganisasjon, Universitets- og høgskolerådet (Universitets- og høgskolerådet 2007). Denne plattformen slår fast at undervisningsspråket ved universiteter og høyskoler til vanlig bør være norsk, men at studenter på høyere nivåer skal kjenne til og kunne bruke fagspråk både på norsk og på engelsk. Videre anbefaler UHR prinsippet om *parallellspråklighet*: «Institusjonane bør utarbeide språkstrategiar som sikrar parallellspråklegheit, dvs. norsk som nasjonalt fagspråk og engelsk som internasjonalt fagspråk» (Universitets- og høgskolerådet 2006:5).

Parallellspråklighet innebærer i denne sammenhengen at en i tillegg til norsk bruker engelsk eller et annet fremmedspråk når det er formålstjenlig, beskrevet i *Norsk i hundre!* som «domener der to eller flere språk er i bruk, og der ett språk, i vårt tilfelle norsk, alltid vil være det foretrukne språkvalget når det ikke er nødvendig å bruke et fremmedspråk» (Språkrådet 2005:15).

Som Johansen (2012:35) diskuterer, kan denne måten å se begrepet parallellspråklighet på i praksis vise seg å bli en unnskyldning for å la det skure ved å unnlate å foreta noen reelle valg mellom når en skal bruke norsk og når en skal bruke engelsk. Dette kan vel sies å være situasjonen slik den er blitt i høyere utdanning, hvor språkpolitiske retningslinjer i stor grad er blitt liggende, og hvor valg om bruksspråk er mer eller mindre vilkårlig eller styrt av andre føringer enn de språkpolitiske. Kunnskap om hva som er bruksspråket i utdanningen eller forskningen, vil si noe om den reelle parallellspråkligheten i sektoren og om vi trenger å frykte domenetap. Men kanskje enda viktigere er det at mer kunnskap vil gi oss innsikt som vi kan ta med oss i en mer strategisk diskusjon om hvordan parallellspråklighet kan brukes som en løsning for å sikre det norske språkets stilling som komplett og samfunnsbærende nasjonalspråk.

Kartlegging av språkpolitiske dokumenter

I forarbeidet til *Mål og mening*, det vil si i Ot.prp. nr. 71 (2008–2009) *Om lov om endringer i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler*, slår Kunnskapsdepartementet blant annet fast at bestemmelsen om ansvar for norsk fagspråk innebærer at institusjonene må utforme individuelt tilpassede språkstrategier. Det legges til grunn at disse strategiene tar utgangspunkt i den språkpolitiske plattformen som styret i UHR har vedtatt (Universitets- og høyskolerådet 2007). Dette er i tråd med *Norsk i hundre!*, hvor det å etablere egne språkstrategier blir framhevet som et tiltak for å motvirke domenetap i sektoren. Tilsvarende er foreslått i *Deklarasjon om nordisk språkpolitikk* (Nordisk ministerråd 2006). I 2006/2007 la Universitetet i Oslo (UiO) og Universitetet i Bergen (UiB) fram egne utvalgsrapporter med tilsvarende strategiframlegg.

Språkrådets statusrapport fra 2014 (Simonsen 2014) viste at bare seks av 24 høyskoler (utenom Samisk høyskole), eller 25 %, hadde fulgt opp *Mål og mening* og odelsingsproposisjonen på dette punktet. Det var derfor fremdeles god avstand mellom anbefalingene i *Mål og mening* og realiteten i sektoren i 2014. Statusrapporten slår imidlertid fast at alle de åtte universitetene hadde etablert en individuelt tilpasset språkstrategi i tråd med UHRs språkpolitiske plattform. Det vil si at 37,5 % av institusjonene hadde på plass overordnede språkpolitiske dokumenter i 2014.

Johansen (2012) setter et kritisk søkelys på institusjonenes oppfølging av de språkpolitiske dokumentene. Det er nemlig slik at universitetene og høyskolene parallelt med disse dokumentene også laget lokale handlingsplaner for internasjonalisering som oppfølging av de føringene som ble lagt i stortingsmeldingen om internasjonalisering og i den tidligere St.meld. nr. 27 (2000–2001) *Gjør din plikt – Krev din rett* (Kvalitetsreform av høyere utdanning). Analysen viste at økt bruk av engelsk var et mye tydeligere mål for institusjonene enn mål rettet mot de språkpolitiske føringene i *Mål og mening*. Dette var i tråd med Kunnskapsdepartementets påbud om endring i bruksspråk: «Departementet mener det er viktig at de norske universitetene og høyskolene fortsetter å bygge opp fagtilbud på engelsk» (s. 16). I de overordnede strategidokumentene for institusjonene var språkpolitikken nevnt av bare tre av de åtte institusjonene som på det tidspunktet hadde vedtatt en språkpolitikk.

Kristoffersen et al. (2014:202) konkluderer på samme måte at retningslinjene utarbeidet av UHR, som mange institusjoner la til grunn for sine egne regler, bare

i begrenset grad er blitt satt ut i livet. Det samme gjelder institusjonenes oppfølging av endringen i universitets- og høyskoleloven. I de overordnede strategidokumentene som institusjonene senere har lagt fram, er språkpolitikk nemlig bare nevnt i noen få, og flere institusjoner har senere lagt fram strategier for internasjonalisering der mer undervisning på engelsk er blitt satt opp som et mål, uten at de språkpolitiske retningslinjene som ble vedtatt noen få år tidligere, er nevnt.

I rapporten *Kvalitet og samspill i universitets- og høyskolesektoren* (Frølich et al. 2016) kommer det fram at internasjonalisering og mer samarbeid med utlandet, flere utenlandske ansatte og flere utvekslingsstudenter blir brukt som argument for høyere kvalitet i sektoren. Dette argumentet finner vi også igjen i Kvalitetsmeldingen 2017. Her blir ikke språk nevnt, verken norsk eller andre språk. I de lokale handlingsplanene for internasjonalisering finner vi blant annet slike formuleringer: «UiB skal tiltrekke seg studenter og forskere fra hele verden» (Universitetet i Bergen 2016), «Undervisningen på masternivå skal der det er hensiktsmessig være på engelsk» (NTNU 2014).

Sammenslåing av institusjoner i sektoren

Siden den gang har det skjedd store endringer i universitets- og høyskolestrukturen. Som følge av Meld. St. 18 (2014–2015) *Konsentrasjon for kvalitet. Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren* er en rekke institusjoner blitt slått sammen, enten med andre høyskoler og/eller med et universitet. I løpet av 2016 og 2017 fusjonerte 19 institusjoner i Norge og ble til sju. I tillegg har to institusjoner endret status fra høyskole til universitet: Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) til OsloMet – storbyuniversitetet (OsloMet) og Høgskolen i Sørøst-Norge (HSN) til Universitetet i Sørøst-Norge (USN). Tabell 1 gir en skjematisk oversikt over sammenslåingene.

Etter fusjonene og endringene i status for noen av institusjonene hadde vi per juni 2018 21 statlige høyere utdanningsinstitusjoner, hvorav seks høyskoler, fem vitenskapelige høyskoler og ti universiteter. I språkpolitisk sammenheng er Samisk høgskole i en særstilling, siden den har samisk som hovedspråk, og kravet om norsk som hovedspråk gjelder derfor ikke for denne høyskolen, som slått fast i *Mål og mening* (s. 124): «Regjeringa legg til grunn at norsk skal vera hovudspråket ved norske universitet og høgskular, med unntak av Samisk høgskole, der samisk skal vera hovudspråket.» Siden kravet om språkstrategier er knyttet til vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk, er dermed ikke Samisk høgskole tatt med i den videre diskusjonen.

Fusjonene og endringene gjorde det enda mer aktuelt å kartlegge i hvilken grad institusjonene har en etablert språkpolitikk i tråd med UHRs plattform. Høgskolen

i Hedmark (HiHm) vedtok for eksempel en språkpolitikk i 2013, mens Høgskolen på Lillehammer, senere Høgskolen i Innlandet, ikke hadde noen nedfelt språkpolitikk. Disse institusjonene har nå fusjonert, og spørsmålet er om språkstrategien til HiHm er blitt videreført eller ikke. Høgskolen i Telemark og Høgskolen i Buskerud og Vestfold, nå USN, er i samme situasjon etter fusjonen i 2016.

Språkrådet gjennomførte derfor en ny kartlegging våren 2018 (Kristiansen 2018). Temaene som ble undersøkt i kartleggingen, var i) hvorvidt institusjonene har språkpolitiske dokumenter som er førende for institusjonene, ii) hva innholdet er i de språkpolitiske retningslinjene som finnes, og iii) om det finnes en etablert praksis ved institusjonene for å følge opp retningslinjene.

Tabell 1 Oversikt over nye institusjoner per 20. juni 2018

Tidligere institusjon	Ny institusjon	År
UiT Norges arktiske universitet	UiT Norges arktiske universitet	2016
Høgskolen i Narvik		
Høgskolen i Harstad		
Universitetet i Nordland	Nord universitet	2016
Høgskolen i Nord-Trøndelag		
Høgskolen i Nesna		
NTNU	Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	2016
Høgskolen i Sør-Trøndelag		
Høgskolen i Gjøvik		
Høgskolen i Ålesund		
Høgskolen i Telemark	Universitetet i Sørøst-Norge ¹⁾	2016/2018
Høgskolen Buskerud/Vestfold		
Høgskolen i Bergen	Høgskulen på Vestlandet	2017
Høgskolen Stord/Haugesund		
Høgskulen i Sogn og Fjordane		
Høgskolen i Hedmark	Høgskolen i Innlandet	2017
Høgskolen i Lillehammer		
Kunst- og designhøgskolen i Bergen	Universitetet i Bergen	2017
Universitetet i Bergen		
Høgskolen i Oslo og Akershus	OsloMet – storbyuniversitetet	2018

1) Institusjonene fusjonerte 1. januar 2016 til Høgskolen i Sørøst-Norge og fikk universitetsstatus 4. mai 2018.

Individuelt tilpassede språkstrategier

Kartleggingen viste at det er en klar økning i sektoren i antall institusjoner som har individuelt tilpassede språkstrategier, sammenlignet med Språkrådets forrige statusrapport i 2014. Per 1. juli 2018 hadde 14 av 20 UH-institusjoner etablert en individuelt tilpasset språkstrategi, det vil si 70 % av alle institusjonene. I tillegg hadde to institusjoner forslag til en ny språkstrategi ute på høring. Siden den gang har det skjedd flere endringer. Nord universitet og Høgskolen i Innlandet, som begge hadde utkast til språkpolitikk ute på høring, vedtok disse i henholdsvis september 2018 og mars 2019. Tabell 2 viser en oppdatert oversikt over hvilke institusjoner som har, og hvilke som ikke har, en språkpolitikk per 1. desember 2019. Med språkpolitikk i denne sammenhengen menes en egen strategi som er formulert i et eget dokument eller som en del av et strategisk dokument ved institusjonen, og som er i tråd med den språkpolitiske plattformen til UHR.

Tabell 2 Oversikt over hvilke institusjoner som har en språkpolitikk per 1. desember 2019²⁾

Institusjon	Har språkpolitikk ³⁾	Vedtatt/ publisert	Annet
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	nei		
Høgskolen i Innlandet	ja	12.03.2019 ⁱ	
Høgskolen i Molde, vitenskapelig høgskole i logistikk	ja	23.01.2014 ⁱⁱ	
Høgskolen i Østfold	nei		har flere språkpolitiske tiltak / språklige støttetilbud til ansatte
Høgskolen i Volda	ja	04.06.2014	er under revisjon
Høgskolen på Vestlandet	ja	26.04.2018	
Kunsthøgskolen i Oslo	ja	30.09.2014	
Norges handelshøgskole	ja	16.06.2010	revidert i 2019
Norges idrettshøgskole	nei		muligens en prosess høsten 2018
Norges musikkhøgskole	nei		
Nord universitet	ja	18.09.2018 ⁱⁱⁱ	
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet	ja	2017	oppnevnt språkutvalg 10.12.2019

2) i-xvi viser til appendiks 3 og lenker til de respektive språkpolitiske dokumentene.

3) Dvs. i tråd med *Mål og mening*.

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	ja	26.03.2009	
OsloMet – storby-universitetet	ja	11.06.2013	ny fastsatt i 2019
Universitetet i Agder	ja	13.05.2013	
Universitetet i Bergen	ja	13.09.2007	revidert i 2019
Universitetet i Oslo	ja	08.09.2010	
Universitetet i Stavanger	ja	13.02.2009	revidert i 2019
Universitetet i Sørøst-Norge	ja	23.11.2017	
Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet	ja	21.06.07	

Det betyr at situasjonen er klart bedre enn i 2014 når det gjelder antallet institusjoner som har en individuelt tilpasset språkstrategi (se appendiks 1). Forbedringen skyldes ikke bare fusjonene i sektoren. Høgskulen i Volda og Kunsthøgskolen i Oslo er to høyskoler som ikke har fusjonert, men som har etablert en språkpolitikk siden forrige statusrapport.

Når det er sagt, så har fusjonene hatt en del å si. Når det gjelder de tidligere institusjonene som i dag utgjør Høgskulen på Vestlandet (HVL), så hadde verken Høgskolen i Bergen eller Høgskolen i Sogn og Fjordane en individuelt tilpasset språkstrategi i 2014, mens Høgskulen Stord/Haugesund vedtok sin året før, i 2013. I 2016 fikk også de to andre institusjonene språkpolitiske retningslinjer. I 2017 fusjonerte disse institusjonene, som det framgår av tabell 2. Den nye institusjonen, HVL, vedtok våren 2018 en ny språkstrategi som erstatter de tre individuelt tilpassede strategiene institusjonene hadde fra før.

Høgskulen i Telemark (HiT) hadde en språkpolitikk i 2014, mens Høgskolen i Buskerud, som HiT nå har fusjonert med, ikke hadde. Den nye institusjonen, USN, vedtok en ny språkstrategi i november 2017.

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), som også hadde en språkpolitikk i 2014, har innlemmet tidligere Høgskolen i Gjøvik, Høgskolen i Ålesund og Høgskolen i Sør-Trøndelag som en del av det nye NTNU. Ingen av de tre høyskolene hadde en tilpasset språkpolitikk, bare planer, men har nå på grunn av fusjonen blitt

en del av en institusjon som har en språkpolitikk. Denne politikken har imidlertid ikke vært oppdatert siden 2009, altså en del år før fusjonene.

Ingen av de tre opprinnelige institusjonene som i dag utgjør Nord universitet (NU), det vil si Universitetet i Nordland, Høgskolen i Nord-Trøndelag og Høgskolen i Nesna, hadde en språkpolitikk i 2014. Den fusjonerte institusjonen fikk imidlertid på plass en ambisiøs språkstrategi høsten 2018. Strategien har tatt utgangspunkt i UHRs språkpolitiske plattform, men har i tillegg også sett til *Veiviser for språkvalg i universitets- og høgskolesektoren*, som Språkrådet lanserte våren 2018 (se avsnitt 7). Videre har den tatt inn føringer for bruk av samisk ved institusjonen, inkludert arbeid med å utvikle samisk fagspråk i tillegg til norsk.

Høgskolen i Hedmark hadde før fusjonen med Høgskolen i Lillehammer en etablert språkstrategi, mens sistnevnte ikke hadde det. Den nye, fusjonerte institusjonen, Høgskolen i Innlandet (HINN), fikk på plass sine språkpolitiske retningslinjer i mars 2019.

Det er fremdeles fire institusjoner som ikke har etablert en individuelt tilpasset språkstrategi, nemlig Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO), Høgskolen i Østfold (HiØ), Norges Idrettshøgskole (NIH) og Norges musikkhøgskole (NMH). AHO har en innarbeidet praksis som i stor grad reflekterer den språkpolitiske plattformen til UHR. Institusjonen tilbyr et femårig løp innenfor flere fag, og for disse foregår all undervisning de første tre årene i hovedsak på norsk, mens en på masternivå i stor grad tilbyr undervisning på engelsk, selv om det er visse unntak. Diplomoppgaven, som tilsvarer masteroppgaven, kan skrives på enten norsk eller engelsk. Administrasjonsspråket er norsk, med unntak av for forskningsutvalget, som holder sine møter på engelsk. I situasjoner der møtepapirene eller rapporter foreligger på norsk, har ikke-norskspråklige en vararepresentant som møter i de sakene hvor norskkompetanse er nødvendig. NIH har, som AHO, stadig en diskusjon om språkvalg, og antyder at det kan være aktuelt å sette i gang et mer konkret arbeid.

Nasjonale føringer og lokale retningslinjer

Alle institusjonene har etablert språkpolitiske retningslinjer som er i tråd med UHRs språkpolitiske plattform og de retningslinjene de anbefaler, slik *Mål og mening* legger opp til (*Mål og mening*, s. 122). Det virker derfor som om det er stor enighet i sektoren om at UHRs plattform er relevant, og at den dekker det som er institusjonenes ansvarsområder. UHRs plattform framstår derfor som hensiktsmessig å bruke som mal i det språkstrategiske arbeidet i høyere utdanning.

HVL, NU og UiB, som har tre av de nyeste språkstrategiene, går lenger og har med anbefalinger fra den nordiske språkpolitiske rapporten *More parallel, please!* (Nordisk gruppe for parallellspråklighet 2017) og/eller Språkrådets *Veiviser for språkvalg i universitets- og høyskolesektoren* (2018), se avsnitt 6 og 7 for mer om disse to dokumentene.

Institusjonenes praksis for å følge opp retningslinjene

Det er gjennomgående for de språkpolitiske dokumentene som institusjonene har vedtatt, at det sies lite om hvordan retningslinjene skal følges opp, noe som også har ført til at det ikke synes å være en etablert praksis for å følge dem opp. Selv om en rekke punkter i dokumentene er formulert slik at de krever oppfølging, er det de færreste institusjonene som har rutiner for dette. Retningslinjene sier også svært lite om hvem som har ansvaret for oppfølgingen ved institusjonene. Språkstrategiene framstår derfor som lite forankret.

Unntakene er de språkpolitiske retningslinjene til HVL, NU, NHH og UiB, som alle har vedtatt retningslinjene sine i 2018 eller 2019. HVL har i sine språkpolitiske retningslinjer forslag til oppfølging og kvalitetstiltak som innebærer henholdsvis opprettelse av et eget språkpolitisk utvalg og på sikt et språksenter, mens Høgskolen i Molde (HiMolde) har inkludert de språkpolitiske retningslinjene i kvalitetssystemet for institusjonen, med direktøren plassert som ansvarlig. I retningslinjene til NU slås det fast at implementeringen av de språkpolitiske retningslinjene skal inngå som en del av fakultetenes årlige handlingsplaner. Institusjonen skal ha et språkpolitisk utvalg som er oppnevnt av rektor, og som gis ansvar for oppfølging og gjennomføring av de språkpolitiske retningslinjene og universitetets språkpolitikk. Utvalget skal rapportere årlig til styret om den språkpolitiske utviklingen ved institusjonen og utforme handlingsplaner for implementering av de språkpolitiske retningslinjene.

Dette finner vi også delvis igjen i både NHHs og UiBs retningslinjer, her et sitat fra sistnevntes språkpolitikk:

Et språkpolitisk utvalg ved UiB skal gi råd om oppfølging og gjennomføring av de språkpolitiske retningslinjene, lovpålagte krav og videreutviklingen av universitetets språkpolitikk. Utvalget rapporterer til universitetsledelsen. [...] Gjennomføring av de språkpolitiske retningslinjene skal være forankret i institusjonens ledelse på alle nivåer. [...] Alle fast ansatte som ikke kan norsk ved ansettelse, skal ha tilbud om å gjennomføre norskkurs og skal beherske norsk på B2-nivå etter tre år. De enkelte enhetene skal legge til rette for at de samlede arbeidsoppgavene for den ansatte ikke skal være til hinder for å oppnå dette (UiB).

Som sitatet viser, har UiB nå et konkret punkt når det gjelder gjennomføring og oppfølging av retningslinjene, noe første generasjons språkpolitiske retningslinjer ikke hadde. I de reviderte språkpolitiske retningslinjene ved Universitetet i Stavanger (UiS) heter det også at institusjonen skal ha et rådgivende organ i språkspørsmål. I tillegg gis institutter og enheter ansvar for å kvalitetssikre språkkompetansen hos forelesere ved tildeling av undervisningsoppgaver.⁴⁾ Dette er klart mer ambisiøst enn de nåværende retningslinjene om at universitetsdirektøren skal rapportere om språkutviklingen ved UiS til styret hvert fjerde år.

For å oppsummere kort så er det prosentvis en stor forbedring i antallet institusjoner som har en etablert språkstrategi, sammenlignet med forrige statusrapport fra 2014. Institusjonenes strategier er i tråd med føringene i *Mål og mening* og også i tråd med anbefalingene i UHRs språkpolitiske plattform.

Når det er sagt, så kan det virke som om det bare er dokumentene som er etablert, og ikke den språkpolitiske praksisen. Det finnes få tegn på at institusjonene gjør et aktivt arbeid for å etablere en praksis som sikrer at retningslinjene blir fulgt. Selv om institusjonene nå har en strategi for bruk av språk i undervisning, formidling, forskning og administrativt arbeid, er det bare unntaksvis etablert tiltak og aktiviteter for å iverksette strategien. Ansvar for å iverksette strategien er også bare unntaksvis plassert. Dette inntrykket støttes i Schwach og Elken (2018:26, 36). Noen unntak finnes, men heller ikke ved disse institusjonene ser det ut til å foregå en aktiv språkpolitikk. De språkpolitiske dokumentene er også i liten grad integrert i institusjonenes overordnede strategi.

De nyeste initiativene til å etablere språkstrategier i sektoren går derimot lenger i å foreslå både konkrete tiltak og etablering av et språkutvalg som skal følge opp det språkstrategiske arbeidet, i tråd med blant annet Språkrådets veiviser for språkvalg. Dette gjør det relevant å se på språkpraksisen ved institusjonene og på hvordan det ligger an med de ulike strategiske målene som er antydnet i språkstrategiene for bruksspråk i blant annet vitenskapelige arbeider, undervisning og læremidler.

4) <https://www.uis.no/getfile.php/13525836/Styrer%2C%20r%C3%A5d%20og%20utvalg/Spr%C3%A5kpolitiske%20retningslinjer%20-%20h%C3%BByringsutkast%281%29.pdf>

Bruksspråk i UH-sektoren

For å kunne vurdere i hvilken grad det overordnede målet for den nasjonale språkpolitikken nås, er det viktig å måle hva som er bruksspråket i høyere utdanning og forskning over tid. Med bruksspråk menes her det språket som brukes i en kommunikasjonsituasjon, enten det er undervisning, skriving av masteroppgave eller administrativ kommunikasjon internt i en institusjon. En slik innsamling av informasjon er nødvendig for å kunne vurdere om norsk som bruksspråk er truet på noen av områdene innenfor høyere utdanning, eller om parallellspråkbruken ved institusjonene følger de språkpolitiske retningslinjene de selv har gjennom UHRs språkpolitiske plattform og egne lokale retningslinjer. For å vurdere parallellspråkbruk i høyere utdanning er det primært engelsk og norsk som bruksspråk det er aktuelt å måle.

I 2014 kom boken *Hvor parallelt. Om parallellspråkighet på Nordens universitet* (Gregersen et al. 2014), utarbeidet av et nordisk nettverk som hadde som mål å undersøke parallellspråkbruken ved nordiske universiteter. Boken inneholder landrapporter fra alle de nordiske landene, det vil si Danmark, Norge, Sverige, Finland og Island, i tillegg til mer generelle kapitler om språkpolitikk og internasjonalisering på universitetene i Norden, og om engelsk som undervisningsspråk. I innledningen slås det fast at en på de nordiske universitetene de siste tjue årene har publisert stadig færre vitenskapelige artikler og ph.d.-avhandlinger på de lokale nordiske språkene. Det er blitt mye mer vanlig å publisere store deler av de vitenskapelige resultatene på engelsk, og det har vært en sterk økning i antallet emner som tilbys på engelsk, enten de er del av hele utdanningsprogrammer på engelsk eller er enkeltstående emner. Til sist slås det fast at det er flere internasjonale studenter og ansatte ved de nordiske universitetene nå enn før.

Den norske landrapporten (Kristoffersen et al. 2014) i boka konkluderer med at tendensen er den samme for Norge som for Norden sett under ett (s. 201–203). Rapporten konkluderer imidlertid med at det er vesentlige forskjeller mellom fagområder. Mens norsk knapt brukes i vitenskapelige publikasjoner innenfor teknologi og naturvitenskap, var andelen i 2014 fremdeles 50 % i humaniora og samfunnsvitenskap, selv om andelen viser en nedadgående trend også på disse fagområdene. Også i helsefag er det en nedadgående trend, selv om det også publiseres på norsk. Når det gjelder pensum, er det også store variasjoner mellom fagene, men norsk brukes i stor grad i de fleste fag.

I *Språkstatus 2017*⁵⁾ oppsummeres situasjonen med at stadig mer av undervisningen skjer på engelsk, noe også tidligere undersøkelser viser (TNS Gallup og Språkrådet 2013; TNS Gallup og Språkrådet 2015). Det er spesielt på masternivå det undervises på engelsk, noe som også er i tråd med UHRs språkpolitiske plattform. Videre er det tydelig at sektoren har sterkere føringer når det gjelder mer internasjonalisering enn når det gjelder å ivareta norsk fagspråk. Arbeidet for å ivareta og videreutvikle norsk fagspråk er i liten grad strukturert og prioritert i sektoren. Samtidig foregår det et aktivt arbeid for å fremme parallellspråkbruk (Språkrådet 2017:14).

Det samme konkluderer Schwach og Elken (2018) med i sin rapport om norsk fagspråk i høyere utdanning og arbeidsliv. Indikatorer på bruksspråk som er tatt med i rapporten, er blant annet antallet og andelen emner på norsk sammenlignet med engelsk, språk i læremidler, pensum etc., undervisningsspråk og språk brukt i masteroppgaver. Tendensen for alle disse indikatorene er at engelsk vinner terreng. Når det gjelder *språkbrukere* i høyere utdanning, det vil si innenlandske og utenlandske studenter, så er ni av ti innenlandske, men det blir stadig flere utenlandske. Antallet utenlandske vitenskapelig ansatte er også økende, med helt klart sterkest økning i kategorien rekrutteringsstillinger, det vil si midlertidige ansatte.

Kartlegging av bruken av norsk fagspråk i høyere utdanning må skje på tre særskilt viktige bruksområder: undervisning, pensumlitteratur og vitenskapelig publisering. Utviklingen på disse områdene vil legge føringer for hvor godt vi vil klare å ivareta og videreutvikle et norsk fagspråk, og også i hvilken grad vi vil klare å videreformidle fagspråket til studenter og kommunisere faginnholdet til både studentene og til samfunnet ellers, slik at en kan delta og bruke norsk språk i debatter. I dette ligger det at formidling og samfunnskontakt også er en viktig oppgave for universiteter og høyskoler. Dette vil vi komme tilbake til når vi ser på vyer for norsk fagspråk i avsnitt 7. I tillegg kommer administrasjon og informasjon knyttet til institusjonenes oppgaver og aktiviteter, både internt og eksternt, noe som vil bli diskutert nærmere i avsnitt 6.

Bruksspråk i undervisning

Undervisning blir framhevet som kanskje det viktigste deldomenet i høyere utdanning med tanke på å sikre norsk som et samfunnsbærende språk. Begynnerundervisningen er spesielt viktig i så måte. Når studentene møter nye fag når de starter med første semester av en utdanning, møter de samtidig nye begreper og de faguttrykkene som brukes for å benevne begrepene. Selv på morsmålet har en vanligvis ikke tilegnet seg

5) <http://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/sprakstatus/sprakstatus-2017.pdf>

terminologien som brukes i det faget en skal studere. Det er derfor vesentlig at en møter faguttrykk på norsk om en skal tilegne seg et norsk fagspråk i det aktuelle faget.

UHRs språkpolitiske plattform anbefaler da også at undervisningsspråket ved universiteter og høyskoler til vanlig skal være norsk. Den anbefaler imidlertid at studenter på høyere nivå skal kjenne til og kunne bruke fagspråk både på norsk og på engelsk, eventuelt på et annet internasjonalt språk (Universitets- og høgskolerådet 2007). Dette innebærer at studentene gradvis utsettes for mer engelskspråklig undervisning utover i studieløpet.

Figur 2 Sammenheng mellom studieprogresjon og bruksspråk i høyere utdanning

I tråd med dette har alle institusjonene som har etablert språkpolitiske retningslinjer, fastslått at norsk i all hovedsak skal være undervisningsspråket på bachelornivået. Noen institusjoner er imidlertid ikke like konkrete når det gjelder utdanningsnivå, men velger å ikke omtale bachelor- og masternivået hver for seg, men samlet. Et eksempel kan være retningslinjene til OsloMet:

Norsk er det primære undervisningsspråket ved OsloMet. Svensk og dansk er sidestilt med norsk som undervisningsspråk. Engelsk er undervisningsspråket i de studieprogrammer og emner som universitetet har fastsatt at skal tilbys på engelsk (OsloMet).

Den største forskjellen mellom institusjonene finner vi på masternivået. Her er institusjonene delt i synet på bruksspråk og på vektingen av norsk versus engelsk, som de følgende sitatene viser:⁶⁾

6) Se appendiks 3 for en samlet oversikt over lenker til dokumentene på institusjonenes hjemmesider.

Også i masterutdanningane skal det vesentlege av undervisninga skje på norsk, [...] Fakulteta kan likevel avgjere at nokre kurs eller studieprogram heilt eller delvis skal verte haldne på engelsk. [...] Masteroppgåver skal i hovudsak skrivast på norsk, [...]. Fakulteta kan vedta at masteroppgåver i enkelte fag/kurs kan vere på engelsk. Masteroppgåver på andre språk enn norsk skal ha eit saman- drag på norsk (HVL).

Norsk, engelsk og andre fremmedspråk brukes parallelt ved undervisningen i UiBs masterstudier og ph.d-programmer. Valg av språk skal reflektere faglige hensyn (UiB).

Norsk og engelsk er begge viktige språk i undervisningen i NHHs masterstudier. Valg av språk skal reflektere faglige og pedagogiske hensyn.
– Alle profiler i NHHs masterstudium i økonomi og administrasjon skal kunne tas på engelsk (NHH).

Studieprogram på masternivå kan haldast heilt eller delvis på engelsk (UiS).

En faktor som vil påvirke fagspråkskompetansen på norsk, er undervisningsspråket. Det har vært gjort flere analyser av undervisningsspråket de siste årene, og av hvordan utviklingen i bruksspråk er i høyere utdanning.

For at institusjonene lettere skal kunne ta imot utenlandske studenter, har det vært et strategisk mål for stadig flere å øke antallet engelskspråklige emner som tilbys. Andelen engelskspråklige tilbud, det vil si emner der engelsk ideelt sett er det eneste bruksspråket, har steget jevnt og trutt de siste 15 årene. Størstedelen av økningen har skjedd ved de statlige institusjonene (Schwach og Elken 2018:18).

Kunnskapsdepartementet har siden 2008 gitt ut en rapport over tilstanden i høyere utdanning som gir en oversikt over undervisningsspråk i de ulike emnene. Fra og med 2019 er denne rapporteringsoppgaven overtatt av Diku. I 2016-rapporten, med tall fra 2015 og årene før, blir det i sammendraget slått fast at «[d]et engelskspråklige studietilbudet ved norske universiteter og høyskoler er økende» (*Tilstandsrapport for høyere utdanning 2016*, s. 13).

I *Tilstandsrapport for høyere utdanning 2020* (s. 4) går det fram at det ble tilbudt 7268 fremmedspråklige emner i 2019, det vil si emner med et annet undervisningsspråk enn norsk. Siden emner innenfor språkutdanning er holdt utenfor, vil det i praksis si at undervisningsspråket er engelsk. Engelskspråklige utdanningstilbud er her det totale antallet emner, på alle studienivåer, med undervisningsspråk ulikt

norsk (bokmål/nynorsk) som det er avlagt eksamen i. Siste år, det vil si fra 2018 til 2019, har antallet fremmedspråklige emner tilbudt ved statlige institusjoner økt med 6 %. Går vi inn i tallene som ligger til grunn for 2020-rapporten, ser vi en jevn økning i antallet fremmedspråklige emner i perioden 2010 til 2019.

Dette sier likevel ikke noe om hvor stor del de engelskspråklige emnene utgjør i forhold til det totale antallet emner som tilbys i høyere utdanning. De emnene som har kommet til, kan også være nye, eller det kan være emner som tilbys parallelt på både norsk og engelsk. Det er derfor interessant å se på prosentandelen emner med et annet undervisningsspråk enn norsk av det totale tilbudet. Dette vises i tabell 3.

Tabell 3 Fremmedspråklige utdanningstilbud 2009–2019, i prosent av det totale tilbudet

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Statlige institusjoner	13,6	14,7	15,6	16,2	16,5	17,5	19,2	20,8	22,5	24,4	25,8
Private institusjoner	9,7	11,4	12,3	12,2	11,2	8,2	10,2	10,2	12,9	14,3	14,6
I alt	13,3	14,4	15,3	15,8	15,9	16,5	18,2	19,6	21,4	23,1	24,5

Som tabell 3 viser, har det for hele sektoren vært en jevn økning fra 13,3 % av det totale antallet emner i 2009 til 24,5 % i 2019. Tallene her er hentet fra NSDs *Tabeller fra Tilstandsrapporten* (2019 og 2020, dbh.nsd.uib.no).

De statlige institusjonene ligger klart høyere på prosentvis andel fremmedspråklige emner enn de private. Det er imidlertid store variasjoner mellom de statlige institusjonene. Mens NIH (0,0 %), KHiO (0,0 %), NMH (1,2 %), HiVo (3,6 %), HiØ (5,2 %), HINN (7,6 %) og SH (8,3 %) alle tilbyr mindre enn 10 % av alle emner på fremmedspråk (engelsk), utgjør andelen fremmedspråklige emner ved UiB (34,1 %), HiMolde (34,8 %), NTNU (36,8 %), UiS (40,2 %) og NMBU (39,3 %) over en tredjedel. NHH og AHO, med en andel fremmedspråklige emner på henholdsvis 55,3 % og 60,0 %, ligger klart høyest.

Tabell 3 sier imidlertid ikke noe om hvor stor del av studentmassen som tok disse emnene, eller hvordan de fordelte seg på studentnivåene bachelor og master. NHH tilbyr for eksempel en rekke profiler på masternivå med til sammen mange emner, og mange av disse er engelskspråklige. Dette viste også den kartleggingen Språkrådet gjennomførte på NHH høsten 2016 (se avsnitt 6). Bachelorprogrammet består imidlertid av flest obligatoriske emner som stort sett tilbys på norsk, med en del

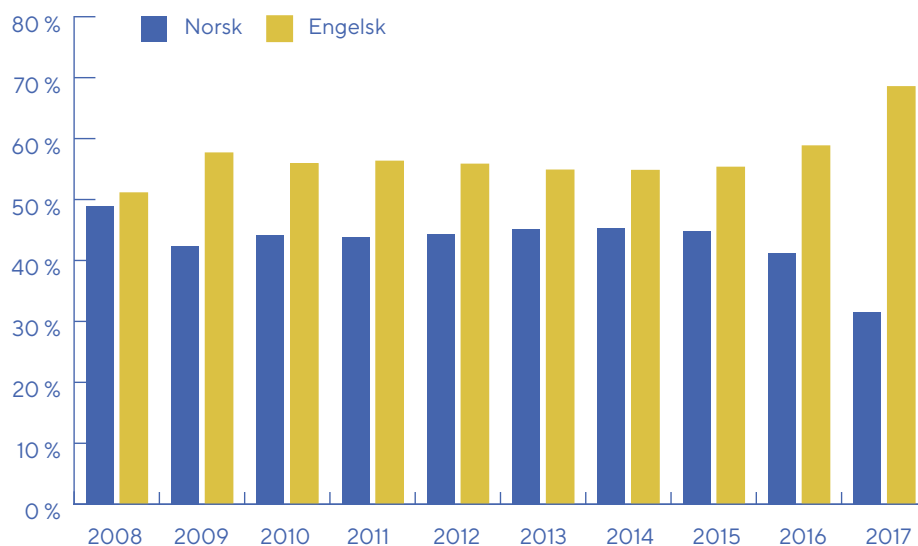
valgfrie emner i tillegg. Den høye andelen emner på engelsk utgjøres derfor av emner på masternivå. Antallet studenter per masteremne er også vesentlig lavere enn for bacheloremnene, siden det er flere profiler og emner å velge mellom for studentene.

AHO har de siste fire årene passert NHH som den institusjonen som har flest engelskspråklige emner i forhold til det totale tilbudet, etter å ha hatt store svingninger i tidligere år. Hva som er årsaken til dette, sier ikke tilstandsrapportene noe om.

I tillegg til enkeltemner som tilbys på engelsk, er internasjonale fellesgrader et særlig prioritert og omfattende tiltak for internasjonalt samarbeid i UH-sektoren. En fellesgrad kan utvikles mellom både nasjonale og internasjonale institusjoner, og en internasjonal fellesgrad vil blant annet ha som mål å øke studentmobilitet over landegrensene. For slike studieprogrammer vil undervisning på engelsk ofte være nødvendig. Når det gjelder omfanget av fellesgradene, så har antallet studieprogrammer økt fra 23 til 51 i perioden 2010–2018. Etter en periode hvor økningen flatet ut, er det nesten en 11 % økning fra 2017 til 2018. Alle fellesgradene tilbys av statlige institusjoner, og USN (8), NTNU (9) og UiO (10) er de utdanningsinstitusjonene som tilbyr flest (dbh.nsd.uib.no/).

Andelen engelskspråklige emner av det totale antallet emner, fordelt på institusjon, sier ikke nødvendigvis så mye om i hvor stor grad studentene utsettes for engelsk som undervisningsspråk i et gitt studieprogram. I rapporten fra arbeidsgruppen nedsatt for å vurdere NHHs språkpolitikk,⁷⁾ gjøres det en interessant videre analyse av andelen engelskspråklige emner fordelt på bachelor- og masterprogrammene. På bachelornivå utgjør de engelskspråklige emnene ca. 35 % av emnetilbudet, noe som gir en andel på mellom 9 og 13 % i årene 2008–2017. Andelen for 2017 var 12 % (s. 8). I masterstudiet i økonomi og administrasjon (MØA) har utviklingen i samme periode derimot gått mot en stadig mer omfattende bruk av engelsk som undervisningsspråk, som vist på figur 3, fra 40 % engelskspråklige emner i 2008 til 69 % i 2017.

7) *Nasjonal forankring – internasjonale ambisjoner*. 2018. NHH, <https://www.nhh.no/globalassets/om-nhh/organisasjon/styret-ved-nhh/saksdokument/moteinkallingar/2019/offentlig-innkalling-styremote-04.04.19.pdf>

Figur 3 Studiepoengproduksjon for MØA-emner ved NHH i årene 2008-2017⁸⁾

At studiepoengproduksjonen i engelskspråklige emner øker når antallet innreisende utvekslingsstudenter og internasjonale gradsstudenter går opp, er nesten selvsagt. For å kunne si noe om statusen til norsk fagspråk ved NHH har derfor institusjonen sett på studiepoengene som avlegges av studenter som er tatt opp i det nasjonale opptaket. Når innreisende utvekslingsstudenter og internasjonale gradsstudenter i MØA tas ut av tallmaterialet, viser tallene at den engelskspråklige eksponeringen for norskspråklige studenter økte fra 31 % i 2008 til 65 % i 2018. På ti år har altså eksponeringen mot engelsk mer enn doblet seg, og som det slås fast i rapporten til NHH, så er det nå slik at «[s]ærlig på masternivå ser det ut som undervisningsspråket i stadig større grad blir engelsk. Utviklingen virker å være drevet av andre enn språkstrategiske hensyn» (s. 13).

For å oppsummere kort så har tallet på engelskspråklige emner ved norsk universiteter og høyskoler økt sterkt de senere årene. Det har vært et klart mål både på institusjonsnivå og på departementsnivå at institusjonene lettere skal kunne ta imot utenlandske studenter og ha et best mulig faglig tilbud til dem. For enkelte institusjoner er imidlertid andelen engelskspråklige emner noe høyere enn det de aktuelle institusjonenes språkpolitiske retningslinjer legger opp til.

8) Tabellen er hentet fra NHHs rapport *Nasjonal forankring – internasjonale ambisjoner*.

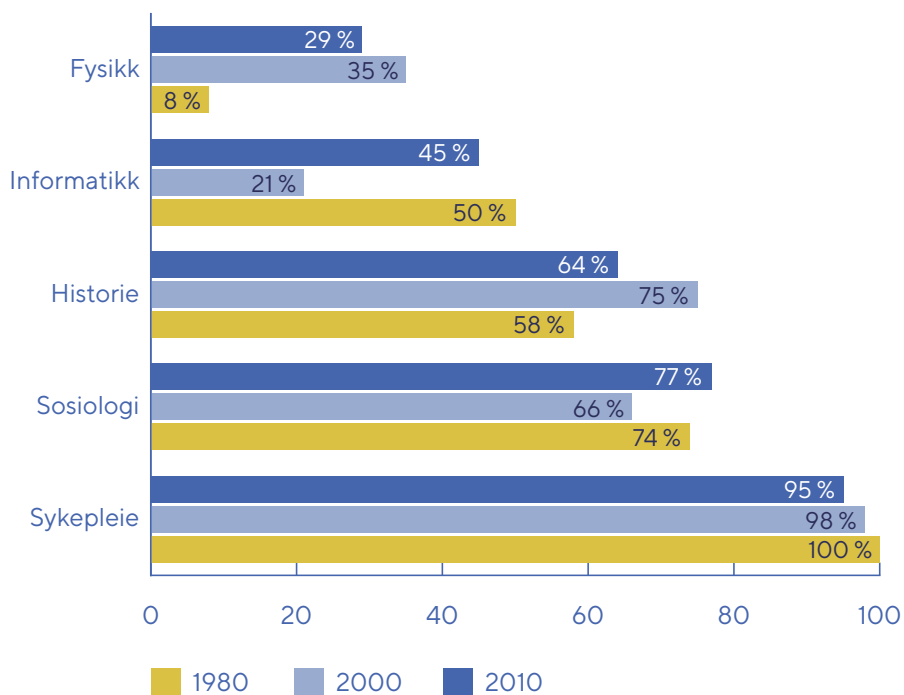
Variasjonen i engelskandel reflekterer forskjeller i fagområder, både på tvers av institusjonene, men også internt på en og samme institusjon. Både NHH og BI ligger for eksempel høyt, noe som i KDs tilstandsrapport for 2016 forklares med at disse utdanningsinstitusjonene i stor grad retter seg mot et internasjonalt næringsliv og er mer aktive enn de fleste andre norske UH-institusjonene når det gjelder å rekruttere utenlandske studenter og forelesere (s. 131).

Bruksspråk i pensumartikler og lærebøker

UH-institusjonene må først og fremst kartlegge språket i pensumlitteraturen i de emnene det undervises i. Lærebøker og annet materiale er langt på vei det aller viktigste språkbruksområdet i sektoren, for det er disse tekstene som introduserer studentene til fagspråket. Den skriftlige, kvalitetssikrede pensumlitteraturen forvalter fagspråket fra kull til kull av studenter og gir dermed en stabilitet til fagspråket vårt. Fagbøker og lærebøker for høyere utdanning er også språkpolitisk viktige for at norsk skal stå seg i konkurransen med engelsk:

Arbeidet med lærebøker for høyere utdanning er et bidrag til utvikling av norsk fagspråk som ingen «fagterminologigruppe» kan erstatte, og dette arbeidet med språket er samtidig et stykke kunnskapsutvikling som det ikke gir mening å skille fra forskning. Det er derfor av betydelig strategisk verdi for de akademiske institusjonene i Norge at lærebokproduksjonen blir prioritert (Johansen 2012:72).

I *Språk i Norge* (2018:52) slås det fast at engelsk vinner terreng i læremidler og pensum. En grundigere analyse av situasjonen viser imidlertid at variasjonen er stor mellom fagområdene, noe som oppsummeres i *Språkstatus 2017* (Språkrådet 2017). I 2010–2012 fikk Språkrådet gjennomført to mer avgrensede studier av pensumlitteratur. Den ene var en kvantitativ undersøkelse av språk i pensum på grunnivået i fem emner ved inntil åtte institusjoner (Schwach og Dalseng 2011), den andre en kvalitativ undersøkelse knyttet til de samme emnene ved de samme lærestedene, der emneansvarlig, forlagsfolk og studenter ble spurt om pensumlitteratur og språk (Schwach, Brandt og Dalseng 2012). Fagene som inngikk i undersøkelsene, var fysikk, historie, informatikk, sosiologi og sykepleie.

Figur 4 Pensum etter sidetall, andel norskspråklig pensum (Kilde: Schwach et al. 2012:22)

Den kvantitative studien viste at det samlet sett var mer pensum på norsk i de undersøkte emnene i 2010–2011 enn i 1999–2000, med økning i sosiologi og informatikk, men nedgang i sykepleie, historie og fysikk. I den kvalitative studien var hypotesen at den økte bruken av norsk kommer av at foreleserne tar hensyn til den økte andelen studenter generelt og til studenter med dårligere forutsetninger for å lese fremmedspråk spesielt.

Året etter, i 2013, fikk Kopinor og UHR gjennomført en undersøkelse av hvilke dokumenttyper som var å finne på pensum, og også hvilket språk disse dokumentene var på, i utvalgte emner (Schwach og Mæsel 2013). Fagene som var inkludert i denne undersøkelsen, var biologi, fysikk, historie, informatikk, rettsvitenskap, sykepleie og økonomi. Undersøkelsen viste at 70 % av pensum var på norsk, mot 30 % på engelsk. Det brukes nesten ikke pensum på andre skandinaviske språk, slik det var tidligere. På lavere nivå (bachelornivå) var tre fjerdedeler på norsk og en fjerdedel på engelsk. Dermed ser norskdelen ut til å ha økt siden tusenårsskiftet, da det på oppdrag fra det daværende Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet ble gjennomført en landsdekkende undersøkelse av pensum på lavere nivå (Hatlevik og Norgård 2001).

Studiene viser at det skjer en gradvis overgang fra norsk til engelsk fra lavere til høyere nivå, det vil si masternivå, noe som resulterer i en noenlunde lik fordeling mellom norsk og engelsk på høyere nivå. Dermed følger praksis de språkpolitiske retningslinjene til sektoren og UHRs anbefalinger. Studiene viser imidlertid igjen at det er forskjeller mellom fagområder, og fag som biologi, informatikk og økonomi er blant de fagene som har høyest andel engelsk. I rettsvitenskap var alt pensum på norsk på begge nivåene, mens det i informatikk og økonomi gikk fra tospråklig norsk og engelsk pensum på lavere nivå til énspråklig engelsk på høyere nivå.

Siden det er såpass store forskjeller mellom fagområder, vil det være nødvendig med en mye mer omfattende studie med oppdaterte tall for at vi skal kunne si noe om hvordan situasjonen er når det gjelder bruk av engelskspråklig pensum i høyere utdanning. Et formål med en slik breddeundersøkelse vil være å avdekke eventuelle fagområder og/eller emner hvor det ikke finnes aktuelle norske lærebøker som dekker pensum, og hvor læremidler derfor må utvikles. En annen problemstilling vil være å undersøke i hvilken grad det finnes norske lærebøker som kan brukes, men hvor det i dag brukes engelskspråklige, for eksempel på lavere nivå, hvor en har som språkpolitisk mål å ha mest mulig norskspråklig kunnskapsoverføring og ferdighetstrening. Både NHH og UiB har nå et punkt om pensumlitteratur på norsk i sine språkpolitiske retningslinjer, hvor de slår fast at norskspråklig pensum skal brukes «dersom det finnes like gode» tekster, her hentet fra retningslinjene til UiB:

[...] Pensumlitteraturen i de obligatoriske kursene skal være på norsk dersom det finnes like gode norske som fremmedspråklige lærebøker. [...] (UiB).

Digitalt pensum

Begrepet «pensum» har de siste årene endret seg en del, og det er rimelig å anta at denne endringen vil fortsette. En viktig endring er at det skjer en overgang til mer bruk av pensum i digital form. De to studiene fra 2011–2012 sier ikke noe om omfanget av digitalt pensum.

En rapport fra UHR (Universitets- og høyskolerådet 2011) gjengir resultater fra en kartlegging av pensum i ca. 100 emner ved til sammen 1500 pensumposter ved to universiteter og tre høyskoler fra 2010 og våren 2011. Her var pensum relativt likt fordelt mellom bøker, bokkapitler og tidsskriftsartikler. I alt 42,5 % var elektronisk tilgjengelig, og når det gjaldt tidsskriftsartikler, var hele 91,6 % elektronisk tilgjengelig. Det skjer dermed helt klart en overgang til mer bruk av pensum i digital form. Digital pensumlitteratur for høyere utdanning dreier seg om digitale *fagbøker*, *fagtidsskrifter* osv., og ikke digitale *lærebøker*, som det av ulike grunner er liten interesse for, også internasjonalt (Språkrådet 2012). Den samlede omsetningen av digitale læremidler

og øvrige digitale produkter økte med 8 % i 2018 ifølge Forleggerforeningens bransjestatistikk fra 2018 (Den norske Forleggerforening).

Av de innrapporterte pensumlistene som ble analysert i Schwach og Mæsel (2013), framgår det at over 80 % av innholdet var i trykt format og bare en svært liten del var i digitalt format eller begge deler. Da universitetsbibliotekarer gikk igjennom de samme listene, fant de at ca. 60 % av pensumssidene fantes bare i trykt format, mens hele 26 % fantes i digitalt format eller i begge formater, mens bare 2 % fantes bare digitalt. (For 13 % hadde en ikke tilstrekkelige opplysninger til å bestemme format.) Det er grunn til å tro at tallene fra den gang har endret seg, siden sektoren blant annet har tatt i bruk et nytt system for digitale kompendium (Bolk). Tall fra Forleggerforeningens bransjestatistikk viser en sterk økning i omsetningen av digitale læremidler fra 2013 til 2018 for høyere utdanning (Den norske Forleggerforening), som vist i tabell 4. Dette understøtter en slik tanke, i tillegg til at digitaliseringen generelt i samfunnet har skutt fart de siste årene. Det har imidlertid ikke vært gjennomført nyere undersøkelser av digitalt pensum.

Tabell 4 Digitale læremidler og andre digitale produkter (omsetning i tusen kroner)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Høyere utdanning	414	498	2 207	4 238	878	5193

Pensumbøker på norsk: tilgang og behov

Pensumstudiene viser at det skrives lærebøker ved lærestedene, men at det ikke er svært vanlig. Årsaken som oppgis, er at slikt arbeid ikke er meritterende, men en mener at det burde vært det. Skrivning av lærebøker må konkurrere med publisering av forskning om tid og ressurser, og «tellekantsystemet» fra 2005 kan ha svekket andre måter å formidle fagstoff på, slik som skrivning av lærebøker. Johansen (2012) tar til orde for å arbeide for en revurdering av lærebokas status:

Så lenge det ikke er akademisk meritterende, er det ingen grunn til å forvente at ambisiøse forskere skal investere mye tid og krefter i slike prosjekter. Det mest effektive tiltak til fordel for norsk lærebokproduksjon er trolig å fjerne skillet i tellekantsystemet mellom forskningspublikasjon i snever forstand og andre typer vitenskapelig basert faglitteratur (Johansen 2012:72).

I undersøkelsen fra 2012 av Schwach et al. etterlyser respondentene en meritteringsordning også for annen faglig aktivitet enn vitenskapelig publisering, siden det finnes få insentiver til å skrive lærebøker. Denne situasjonen har ikke forandret seg siden den gang. Det finnes få insentivordninger for å skrive lærebøker i dag, selv om noen institusjoner har valgt å ha en intern ordning for dette, slik som OsloMet:

OsloMet praktiserer en intern modell for fordeling av FoU-komponentens insentivdel i bevilgningen over statsbudsjettet. Gjennom tildeling av formidlingspoeng støttes FoU-aktiviteter som ikke premieres gjennom den statlige finansieringen. Det er avdelinger, og ikke enkeltpersoner, som mottar disse insentivmidlene (OsloMet).

Det finnes også en statlig finansiering via Lærebokutvalget for høyere utdanning (diku.no). Men denne finansieringen gjelder for forlag som ønsker å gi ut en lærebok som det ikke vil være et kommersielt grunnlag for å produsere. Det er dermed ikke en ordning for forfattere i academia som ønsker å skrive en lærebok i et fag hvor for eksempel engelskspråklige lærebøker dominerer per i dag, men hvor en norskspråklig bok ville kunne ta opp konkurransen.

Det er nå tjue år siden det ble gjennomført en landsdekkende undersøkelse av pensum på lavere nivå, og ti år siden den siste undersøkelsen av pensum på utvalgte fag. Det er derfor på tide med en ny undersøkelse for å se på hvordan utviklingen har vært i disse periodene (Språkrådet 2017:38). Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning (Unit)⁹⁾ innfører nå et felles verktøy for håndtering av pensumlitteratur, kalt Leganto. Gjennom et slikt verktøy kan sektoren automatisk produsere statistikk over hvilke språk som benyttes i pensumlitteraturen. Allerede i dag kan Unit levere statistikk over språk i lærebøker, og det arbeides for å registrere språk i andre formater, for eksempel artikler.

Bruksspråk i forskning og forskningsformidling

I *Mål og mening* framheves det at norsk skal ha forrang, og at engelsk bare skal brukes der det er nødvendig. Videre slås det fast at det i mange ulike språkbruks-situasjoner, særlig når det er snakk om forskningspublisering, og aller mest innenfor teknologiske, medisinske og naturvitenskapelige disipliner, svært ofte vil være nødvendig å bruke engelsk i stedet for norsk. (*Mål og mening*, s. 122). Dette er en noe mer modifisert ytring enn den som ble presentert i *Norsk i hundre!* (Språkrådet 2005), hvor argument for forskningspublisering ble formulert på denne måten:

9) Unit ble opprettet 1. januar 2018 etter en sammenslåing av Bibsys, Ceres og deler av Uninett (unit.no).

Forskning som legges fram bare på norsk, er utilgjengelig for alle som ikke behersker et nordisk språk. Det er i og for seg lett å tenke seg norske forskningsresultater som kanskje ikke vil vekke den store interessen internasjonalt. Men prinsipielt kan man ikke på forhånd si om noe forskningsresultat at det er uten enhver potensiell interesse utenfor det nordiske språkområdet. Internasjonaliseringen av forskningen er et åpenbart gode. Det er ikke noen god strategi å forsøke å avsondre seg fra den (s. 73f.).

UHRs språkpolitiske plattform prøver å imøtegå argumentasjonen for behovet for internasjonalisering av forskning ved å slå fast at «[v]itenskapelig publisering og formidling skal skje på det språk som er mest relevant og naturlig for det aktuelle fagmiljøet og tilpasset aktuell målgruppe» (Universitets- og høyskolerådet 2007). Dermed søker retningslinjene å ivareta prinsippet om parallellspråklighet på linje med argumentasjonen i *Mål og mening*, der det sies at norsk skal ha forrang, med mindre engelsk er nødvendig av kommunikasjonsmessige hensyn.

Ser vi på de språkpolitiske retningslinjene til institusjonene, så anbefaler de at publiseringsspråk velges ut fra hvem forskningen retter seg mot, og hva temaet for forskningen er (NTNU). De aller fleste har derfor formuleringer som går på at de ansatte selv skal kunne velge fritt hvilke språk de publiserer på:

Den enkelte forsker står fritt til å velge publiseringsspråk. Tradisjon innen forskningsmiljøet, et ønske om å nå fram gjennom spesielle nasjonale eller internasjonale kanaler, eller til bestemte målgrupper, er momenter som vil være viktige her (UiA).

- Fagmiljøene bør arbeide aktivt med bevisstgjøring i forhold til valg av publiseringsspråk.
- Faglige vurderinger og kommunikasjonsmuligheter med relevante nasjonale og internasjonale fagmiljø bør ligge til grunn for valg av publiseringsspråk.
- Norsk skal fortsatt være et relevant språk i vitenskapelig publisering.
- I de fleste fag kan likevel engelsk eller et annet internasjonalt språk være hovedspråk ved vitenskapelig publisering (UiT).

Faglige vurderinger og samarbeidsmuligheter med relevante nasjonale og internasjonale fagmiljøer bør ligge til grunn for valg av publiseringsspråk (OsloMet).

HiVo sier i sine retningslinjer at institusjonen skal legge til rette for norsk som et fullverdig vitenskapelig publiseringsspråk. UiB har i sine retningslinjer også et punkt som sier at institusjonen skal «bidra til å opprettholde norskspråklige, vitenskapelige tidsskrifter» (UiB), som er noe tilsvarende det som UiT har i sitt tredje kulepunkt i sitatet over. Den samme formuleringen finner vi igjen i NHHs retningslinjer, som et underpunkt til en anbefaling om at vitenskapelige arbeider normalt skal publiseres på engelsk. Forskning «av særlig interesse for et norskspråklig publikum» bør også publiseres på norsk (NHH). Med en slik formulering synes det vanskelig å nå målet om å bidra til å opprettholde norskspråklige vitenskapelige tidsskrifter om en skal bidra til den engelskspråklige vitenskapelige publiseringen til institusjonen.

Dette viser det dilemmaet institusjonene står overfor. På den ene siden ønsker institusjonene å bidra til å ivareta norsk fagspråk og terminologi ved å publisere på norsk, men samtidig har de et sterkt ønske om å befeste sin posisjon som internasjonale forskningsinstitusjoner. Det siste er avgjørende for om resultatene en har kommet fram til, skal nå ut til et større fagmiljø enn det nasjonale, og også om en skal kunne samarbeide med forskere i andre land som jobber med tilsvarende problemstillinger som en selv, enten det er på det samme fagområdet eller dreier seg om tverrfaglige problemstillinger. Dette dilemmaet vil vi ikke gå nærmere inn på her. I stedet vil vi presentere resultatene fra analyser som er gjort av hvilket språk som faktisk brukes. En slik kartlegging er viktig, for systematisert kunnskap vil gjøre det mulig for sektoren å se om språkendring i vitenskapelig publisering er med på å drive fram språkendring i pensumlitteratur, i språket i forelesningssalene og seminarrommene og i formidlingen tilbake til samfunnet.

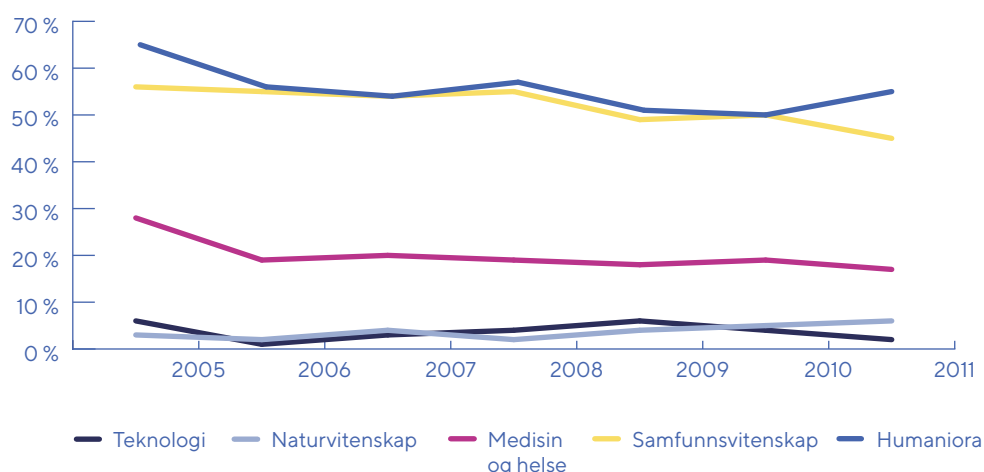
Alle som har forskningsstillinger, har plikt til å registrere all publiseringsaktivitet i Cristin, som er det nasjonale forskningsinformasjonssystemet. Dette inkluderer både forskningsdokumentasjon, som vitenskapelig monografi, kapittel i antologi, artikkel eller oversiktsartikkel i periodika, og det som blir omtalt som allmenn- og brukerrettet formidling, som kan være alt fra kronikker, intervjuer og foredrag til populærvitenskapelige tekster. I det følgende vil vi presentere tall for vitenskapelig publisering som forskere eller institusjonene har registrert i Cristin.

Dagens finansieringsordning for universiteter og høyskoler er delvis basert på resultater fra utdanning og forskning. Forskningsinsentivene omfatter indikatorer som antallet doktorgradsstudenter, ekstern finansiering og vitenskapelig publisering, den såkalte «tellekantordningen». Rapporteringen av forskningsresultatene, som er lovfestet i universitets- og høyskolelovens § 7-7, gjøres årlig til Kunnskapsdepartementet. Denne rapporteringen av publikasjoner kalles NVI-rapportering. NVI står for Norsk vitenskapsindeks og inngår som en del av databasen til Cristin. For universiteter og høyskoler sendes dataene videre til NSD (Norsk senter for forskningsdata).

Kristoffersen et al. (2014) slår fast at det finnes lite publisert, oppdatert forskning på språkvalg i norske forskningspublikasjoner som kan gi oss et godt bilde av situasjonen. Det burde imidlertid være fullt mulig å få laget statistikk på dette ved hjelp av dataene som registreres i Cristin. Sivertsen (2011) presenterer data for perioden 2005–2010 for publikasjoner som gir uttelling i publiseringsindikatoren (NVI-publikasjoner), det vil si vitenskapelige artikler publisert i tidsskrifter, serier eller bøker, og vitenskapelige monografier. Videre har Språkrådet hentet inn statistikk på NVI-publikasjoner for perioden 2011–2017. Tallene er basert på NSDs informasjon og er levert av Unit.

I sin analyse har Sivertsen brukt fem fagområder. I dag registreres alle forskningsresultatene på fagområder som er gruppert i fire fagfelt:¹⁰⁾ humaniora, samfunnsvitenskap, medisin og helsefag, og realfag og teknologi. Tallene fra Sivertsen (2011) vil derfor ikke være direkte sammenlignbare med de tallene Språkrådet har for perioden etter. De vil likevel være overlappende nok til at vi får et klart bilde av situasjonen og utviklingen i de siste 15 årene.

Figur 5 viser den relative utviklingen av andelen publikasjoner med bruksspråk på norsk innenfor faga humaniora, samfunnsvitenskap, medisin og helse, naturvitenskap og teknologi. For humaniora og samfunnsfag har norskandelen sunket fra henholdsvis ca. 65 % og 55 % i 2005 til ca. 50 % i 2010. Medisin og helse ligger på nesten 20 %, mens andelen publikasjoner på norsk for de to siste områdene, naturvitenskap og teknologi, var ca. 5 % gjennom hele perioden.

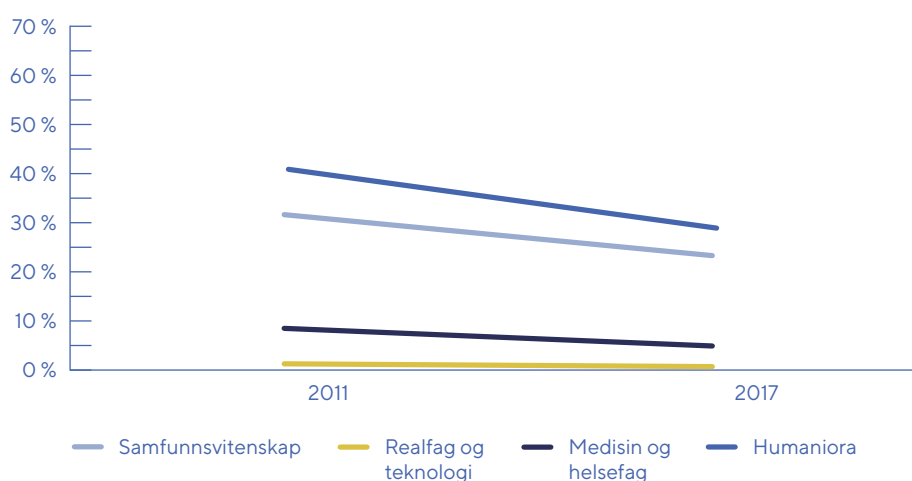

Figur 5 Utvikling i andelen av norskspråklige forskningspublikasjoner i perioden 2005–2011 fordelt på fagområder (Kilde: Gunnar Sivertsen, NIFU,¹¹⁾ hentet fra Kristoffersen et al. 2014:214)

10) <https://npi.nsd.no/fagfeltoversikt>

11) Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning

Om vi presenterer tallene for perioden 2011–2017 i en lignende figur, ser utviklingen ut som på figur 6. Siden vi bare har tallene for begynnelsen og slutten av perioden, ser utviklingen helt jevn ut. Dette er selvsagt ikke reelt.

Figur 6 Utvikling i andelen av norskspråklige forskningspublikasjoner fra 2011 til 2017 fordelt på fagområder

I tabell 5 oppgis de nøyaktige tallene for perioden 2011–2017, sammen med tallene for engelskspråklige publikasjoner. På alle fagfeltene har det i perioden vært en nedgang i bruken av norsk i forskningspublikasjonene og en økning i bruken av engelsk. Det er imidlertid svært store variasjoner mellom fagfeltene.

Tabell 5 Bruk av engelsk og norsk fordelt på fagområder fra 2011 til 2017

Språk i NVI-publikasjoner	Norsk 2011–2017		Engelsk 2011–2017	
Humaniora	40,87 %	28,9 %	50,31 %	64,2 %
Medisin og helsefag	8,49 %	4,9 %	91,02 %	94,3 %
Realfag og teknologi	1,27 %	0,7 %	98,42 %	98,9 %
Samfunnsvitenskap	31,64 %	23,3 %	66,18 %	75,0 %

Realfag og teknologi er et område hvor det brukes svært lite norsk i forskningspublikasjoner, og nesten bare engelsk (98,9 %). Slik har det vært siden 2005, og den nedadgående trenden for bruk av norsk fortsetter. Noe mer bruk av norsk har en innenfor *medisin* (4,9 %), men relativt sett har nedgangen vært stor i hele perioden.

I *humaniora* og *samfunnsvitenskap* er norsk fremdeles brukt i en del publikasjoner, men også på disse to områdene blir engelsk brukt mer i 2017 enn det ble i 2011, og enda mer sammenlignet med 2005.

Til slutt kan vi nevne at *konferansepublisering*, som er en etablert publiseringsform på en del fagområder, for eksempel i teknologifagene, som oftest ikke blir regnet med som tellende publisering. Denne formen for forskningsformidling er dermed ikke med i denne oversikten. For at konferansepublisering skal kunne komme med, må publikasjonene få et eget og unikt ISSN-nummer.

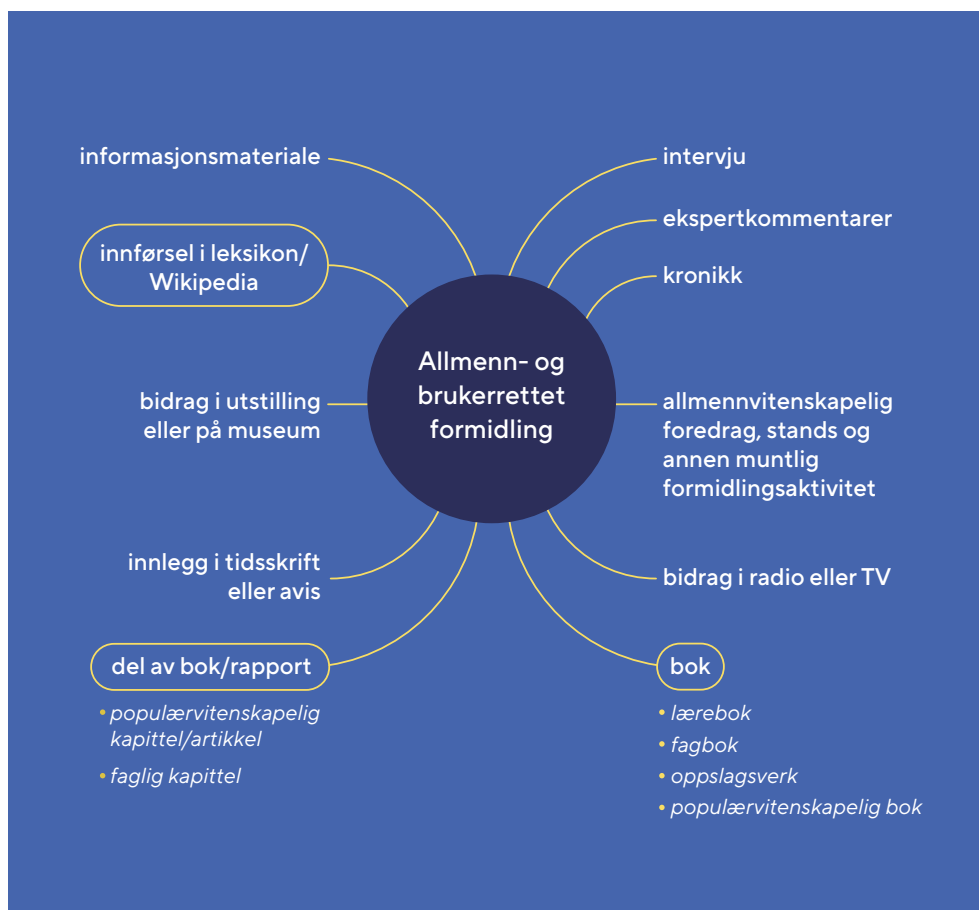
For å oppsummere kort kan vi konstatere at når vi sammenholder tidsskriftsartikler, bøker og bidrag i antologier, så er norsk som publiseringspråk blitt svekket i perioden 2005–2017, relativt sett, innenfor alle de fire (fem) fagområdene, det vil si *humaniora*, *samfunnsvitenskap*, *medisin- og helsefag* og *real- og naturvitenskap* og *teknologi*.

Allmenn- og brukerrettet formidling av forskningsresultater på norsk

Gitt tellekantsystemet og hva som er meritterende forskning i høyere utdanning, er det lite som taler for at en skal kunne få et skifte mot mer forskning på norsk. Institusjonenes, men også den enkelte forskers ønske om å nå ut til et internasjonalt forskningssamfunn og få dele resultatene ut over landegrensene, tilsier at det i stor grad vil være behov for å formidle NVI-publikasjoner på et annet språk enn norsk.

Om vi ser tilbake på det fagspråklige kretsløpet, er det heller ikke NVI-publikasjonene som leses av studenter på lavere nivå eller av medlemmer i det norske samfunnet generelt. For å få mer av forskningsresultatene formidlet på norsk vil det være nyttig å se på det som er definert som allmenn- og brukerrettet formidling.

Allmenn- og brukerrettet formidling er en del av samfunnsoppdraget til universiteter og høyskoler. I universitets- og høyskolelovens § 1-1 om institusjonenes virksomhet heter det nemlig at institusjonene skal «d) bidra til å spre og formidle resultater fra forskning og faglig kunstnerisk utviklingsarbeid. [...] f) legge til rette for at institusjonens ansatte og studenter kan delta i samfunnsdebatten». Arbeid som defineres som allmenn- og brukerrettet formidling, skal også registreres i Cristin. UH-institusjonene rapporterer årlig den samlede formidlingsaktiviteten til Kunnskapsdepartementet på kategoriene som er vist på figur 7.

Figur 7 Oversikt over kategoriene i Cristin for allmenn- og brukerrettet formidling

Denne formen for forskningsformidling vil være et verktøy for å utvikle og formidle norsk fagspråk og dermed sikre en parallellspråklig praksis som er nødvendig. Det vil også åpne for en demokratisk samfunnsdebatt der en vil ha de språklige verktøyene som er nødvendige for å kunne delta.

Svært mye av denne formidlingen er kommunikasjon som vil foregå på norsk, siden den er rettet mot et norskspråklig publikum, blant annet studenter og elever, og ofte mot samfunnet generelt. Dette er derfor viktige kilder for formidling av norsk fagspråk og spesielt formidling av terminologi som er nødvendig for å bygge bro mellom forskeren som fagspesialist og studentene som kommende spesialister, og også mellom forskeren og allmennheten. Data om allmenn- og brukerrettet formidling vil således gi en indikasjon på i hvilken grad institusjonene etterlever § 1-7 i universitets- og høyskoleloven.

Med tanke på bruk av norsk i faglig sammenheng er det spesielt kategoriene *bok* og *del av bok/rapport* (se rød sirkel på figur 7) som er interessant å følge, siden disse vil inneholde antallet tekster, fordelt på fagområder, som blir skrevet per år. Det er også tekster som varer og som blir brukt flere ganger på en annen måte enn for eksempel TV-intervjuer eller innlegg i en dagsavis. En oversikt over utviklingen over tid vil gi innsyn i hvor mye fagtekst på et fagområde, rettet mot studenter og andre ikke-spesialister, som blir skrevet på norsk. Men kanskje viktigere enn å se på hva som publiseres til enhver tid, er det å gjøre en gjennomgang av i hvilken grad det finnes lærebøker på norsk på de ulike fagområdene, slik at en eventuelt kan ta grep hvis slike mangler. Videre vil det være relevant å se på hva som kan gjøres for å få på plass norskspråklige lærebøker dersom de ikke vurderes å kunne konkurrere med de engelskspråklige, jf. disse sitatene:

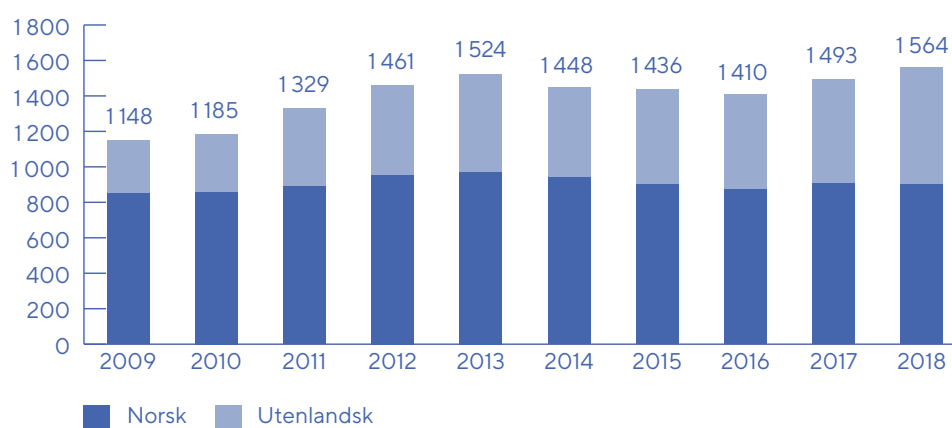
[...] Pensumlitteraturen i de obligatoriske kursene skal være på norsk dersom det finnes like gode norske som engelske lærebøker. Når pensumlitteraturen i disse kursene er på engelsk, bør kursbeskrivelsen oppgi supplerende faglitteratur på norsk (NHH).

[...] Pensumlitteraturen i de obligatoriske kursene skal være på norsk dersom det finnes like gode norske som fremmedspråklige lærebøker. Unntak fra dette er studier hvor tilegnelse av ferdigheter i det fremmede språket er læringsmål. Eventuelle andre unntak må begrunnes faglig og forankres i institusjonen (UiB).

Innførsel i leksikon/Wikipedia vil også være en viktig kategori å følge med på. Her vil en blant annet finne innførsler i *Store norske leksikon*, som er en viktig informasjonskilde for både skoleelever og studenter. Dette er også tekstkilder som varer over tid når de først er skrevet, og som ofte vil inneholde mye norsk terminologi. I tillegg til tekstene som er nevnt så langt, er fagordbøker og terminologibaser vesentlige for videreutviklingen av fagspråket, spesielt terminologien. Det finnes en lang tradisjon for ett- og flerspråklige fagordbøker, termlister og elektroniske termbaser i Norge. Slik finansieringsordningen i høyere utdanning fungerer i dag, er det vanskelig for en forsker å kunne prioritere denne typen arbeid så lenge det ikke gir uttelling, slik NVI-publikasjonene gjør. Det vil derfor være avgjørende at det gis tid og mulighet for forskerne til å drive allmenn- og brukerrettet forskningsformidling, og at dette sees på som meritterende.

Bruksspråk i doktorgrader avlagt ved norske læresteder

I 2018 ble det avlagt 1564 doktorgrader i Norge, det høyeste antallet noensinne (*Tilstandsrapport for høyere utdanning 2019:41*). Utenlandske statsborgere stod for 658 av de avlagte doktorgradene i 2018, det vil si 42 %. Dette er en økning på tre prosentpoeng fra 2017, og ser vi på de siste ti årene, har antallet utenlandske doktorander mer enn doblet seg.

Figur 8 Avlagte doktorgrader 2009–2018 av doktorander med norsk og ikke-norsk statsborgerskap (Kilde: *Tilstandsrapport for høyere utdanning 2019*)

I tillegg til strategiske føringer for å nå ut internasjonalt med den forskningen som gjøres ved institusjonene, påvirker dette også utviklingen når det gjelder bruken av norsk i doktoravhandlinger, gitt at de færreste av disse kandidatene behersker norsk på et nivå som gjør det aktuelt å skulle skrive norskspråklige avhandlinger.

De språkpolitiske retningslinjene til institusjonene varierer noe i formuleringene, men stort sett alle legger opp til en viss valgmulighet mellom engelsk og norsk som bruksspråk på ph.d.-nivå. Unntaket er NHH, som slår fast at ph.d.-programmet er engelskspråklig. Det samme gjelder for NMBU, og ved begge institusjonene må en søke spesielt om avvik fra dette. Her er et utdrag av noen retningslinjer som gjelder ph.d.-nivået:

Ph.d.-avhandlingar kan skrivast på engelsk eller norsk (HVL).

Ph.d.-avhandlingar kan skrivast på engelsk eller eit skandinavisk språk, men skal ha eit samandrag på det av språka som avhandlinga ikkje er skriven på (UiS).

En ph.d.-avhandling skal være skrevet på norsk, svensk, dansk eller engelsk (UiA).

HVO skal leggje til rette for norsk som fullverdig vitenskapleg publiseringsspråk. Engelsk eller andre framandspråk vert brukt når dei som publiserer, finn det føremålstenleg (HiVo).

Undervisning på engelsk på ph.d.-nivå kan gis uten nærmere godkjenning. Det kan også undervises på andre fremmedspråk når det er faglig relevant eller nødvendig (USN).

Engelsk er undervisningsspråket i NHHs ph.d.-program (NHH).

Felles for institusjonenes retningslinjer er at de stiller krav om sammendrag på norsk hvis avhandlingen er skrevet på engelsk, og motsatt. Dermed ivaretas en viss grad av parallellspråklighet, og norske faguttrykk relevant for forskningen blir også presentert dersom selve arbeidet er engelskspråklig. En slik praksis vil sikre en viktig ivaretagelse og videreutvikling av norsk fagspråk.

Doktoravhandlingar og masteroppgaver er ikke med i NVI-rapporteringen som alle medlemsinstitusjonene i Cristin må gjennomføre. Det er forskjellig praksis blant institusjonene og enkeltforfatterne når det gjelder i hvilken grad disse dokumentene er registrert i Cristin. Det betyr at Cristin ikke er en god nok kilde til å hente ut data fra. Men data om avlagte doktorgrader skal rapporteres av alle institusjoner som er NOKUT-akkreditert for å tildele en doktorgrad, og for alle doktorgrader der disputas er avlagt ved en norsk institusjon.

Språkrådet har siden våren 2014 mottatt tall som gjelder bruksspråk i doktoravhandlingar fra NIFU. Grunnlaget for registreringen er tittelen på avhandlingen, siden det foreløpig ikke blir registrert hva som er hovedspråket i avhandlingen. Dette er imidlertid en variabel som det burde være fullt mulig å få inn i rapporteringen, slik en gjør med for eksempel undervisningsspråk i emner som tilbys. En ville da automatisk kunnet hente ut bruksspråk og ikke måttet gå via tittel.

Tabell 6 viser fordelingen av språk i avhandlinger til og med 2017. På doktorgradsnivå er 90,8 % av avhandlingene skrevet på engelsk og 8,5 % på norsk (7,7 % på bokmål og 0,9 % på nynorsk). Romanske språk utgjør 0,4 % og andre språk 0,3 %. Tallene er hentet fra NIFUs notat *Språk i doktoravhandlinger 2012–2017* (2018).

Tabell 6 Avlagte doktorgrader 2012–2017 fordelt på bruksspråk, etter språk i tittel¹²⁾

Språk i avhandling	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2012–2017 samlet	
Engelsk	1 323	1 394	1 291	1 300	1 276	1 382	7 966	90,8 %
Norsk, bokmål ¹⁾	118	107	129	110	113	95	672	7,7 %
Norsk, nynorsk ¹⁾	7	14	18	13	13	12	77	0,9 %
Romanske språk	7	6	6	6	4	2	31	0,4 %
Totalt	1 461	1 524	1 448	1 436	1 410	1 493	8 772	100 %
Andel norskspråklige	8,6 %	7,9 %	10,2 %	8,6 %	8,9 %	7,2 %	8,5 %	

1) Inklusive flerspråklige avhandlinger, der norsk inngår som ett av språkene.

Innslaget av andre språk enn engelsk og norsk er svært lite. Som fotnoten til tabell 6 slår fast, har de norskspråklige avhandlingene innslag av andre språk enn norsk, i hovedsak engelsk. Dette gjelder artikkelbaserte avhandlinger. Dermed er tallene for avhandlinger på norsk noe høyere enn det som er reelt. En tredjedel av doktorgradene i perioden 2012–2017 er avlagt av utenlandske statsborgere. Dersom en bare inkluderer norske statsborgere i statistikken, øker norskandelen i avhandlingene til 13 %.

Bruken av norsk språk i avhandlinger er høyere for dr.philos.-grader, det vil si doktorgrader der kandidaten har kvalifisert seg på egen hånd uten formell veiledning, enn for grader avlagt gjennom organisert forskerutdanning (ph.d.). Norskspråklige avhandlinger stod for en fjerdedel av dr.philos.-gradene. Få doktorander disputerer for dr.philos. I perioden 2012–2017 gjaldt det bare 2 % av alle avlagte grader. I stedet går det mot flere artikkelbaserte avhandlinger, der bruksspråket i alle fall delvis vil være engelsk, gitt krav til publisering av de artiklene som inngår i arbeidet.

Som allerede diskutert, er det først og fremst innenfor humaniora og samfunnsvitenskap en bruker norsk. Som tabell 7 viser, er innslaget av avhandlinger på norsk relativt sett høyest i humaniora, med 34 %, mens norskandelen har vært 23 % i samfunnsvitenskap og 2 % i medisin og helsefag. Alle avhandlingene innenfor teknologi og landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin har engelsk som bruksspråk.

12) Tabellen er hentet fra NIFUs notat *Språk i doktoravhandlinger 2012–2017* (2018).

Tabell 7 Avlagte doktorgrader 2012–2017, etter fagområde¹³⁾

Fagområde	Norsk språk		
	Totalt	Antall	Andel
Humaniora	830	279	34 %
Samfunnsvitenskap	1 812	412	23 %
Matematikk og naturvitenskap	1 993	5	0 %
Teknologi	1 084	-	-
Medisin og helsefag	2 741	53	2 %
Landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin	312	-	-
Totalt	8 772	749	8,5 %

Kristoffersen et al. (2014) gjør en grundig analyse av forskjeller i bruksspråk på ulike fagområder, fordelt på UiO, UiB og NTNU, i perioden 2009–2010. Tidligere undersøkelser ser på tall fra perioden 1991–2000 (Schwach (2004) og perioden 1993–2002 (Kyvik 2002)). Disse studiene antyder at engelsk som bruksspråk ikke er noe nytt, men tvert imot var en etablert praksis allerede på 1990-tallet. Tallene fram til i dag viser likevel en gradvis økning i bruken av engelsk på alle fagområder, selv om det fremdeles er store forskjeller mellom fagene.

Bruksspråk i masteroppgaver

Det å mestre norsk er ifølge NHOs kompetansebarometer en svært viktig kompetanse for arbeidsgivere som ansetter masterkandidater (Schwach og Elken 2018:9). I tillegg til å gå i dybden på et spesifikt tema vil skriving av masteroppgaven være en spesielt god øvelse i å oppøve ferdigheter i fagspråklig kommunikasjon på det området en spesialiserer seg i. Språket som velges i oppgaven, vil derfor gi en god ferdighetstrening og innføring i fagspråket på området, inkludert terminologi.

Med det som utgangspunkt vil det være interessant i en diskusjon om utvikling og ivaretagelse av norsk fagspråk å se på bruksspråk i masteroppgaver. Som diskutert i Kristoffersen et al. (2014), er det grunn til å tro at språkvalg i masteroppgaver skyldes kultur i fagmiljøet heller enn kandidatens personlige preferanser, siden de fleste studentene gjerne tenker seg en annen karriere enn forsker. Basert på tall hentet fra

13) Tabellen er hentet fra NIFUs notat *Språk i doktoravhandlinger 2012–2017* (2018).

Schwach (2007) og Bibsys¹⁴⁾ for året 2011, konkluderer Kristoffersen et al. (ibid.) med at det i perioden 1986 til 2011 har skjedd en betydelig og jevn økning i andeler masteroppgaver som skrives på engelsk. Norsk ble imidlertid brukt i over 60 % om vi ser alle disipliner under ett, noe som tyder på at i de fagene hvor publiseringspråk og avhandlingspråk gjennomgående var engelsk, ble masteroppgavene skrevet på norsk. Noe av endringen kan forklares med innreisende masterstudenter uten norsk-kompetanse. I tillegg vil det stadig økende antallet utenlandske ansatte som skal veilede, også kunne forklare noe av økningen:

Dere kan velge om dere vil skrive masteroppgaven på engelsk eller norsk. Vi anbefaler at dere er åpne for å skrive på engelsk, da en del veiledere er engelskspråklige (NHH).

Schwach (2007) viser at som for doktoravhandlinger, så var utviklingen ulik fra fag til fag også for masteroppgaver. Fem fag ble undersøkt, nemlig sykepleie, fysikk, informatikk og samfunnsøkonomi. I 1996 og 2006 ble alle masteroppgaver i sykepleie skrevet på norsk, mens andelen oppgaver skrevet på norsk i fysikk, informatikk og samfunnsøkonomi gikk dramatisk ned. I historie var nedgangen mer moderat.

I en nyere studie viser Schwach og Elken (2018) at økningen i antallet masteroppgaver skrevet på engelsk har fortsatt, mens antallet norskspråklige går ned. Tabell 8 viser andelen masteroppgaver som er skrevet på henholdsvis norsk, engelsk, tysk, fransk og andre språk, eller oppgaver hvor språket ikke er oppgitt, i perioden 1986–2016.

Tabell 8 Innleverte hoved-/masteroppgaver ved norske universiteter og høyskoler etter språk, utvalgte år 1986–2016. Prosentandel (Kilde: Schwach og Elken 2018)¹⁵⁾

Språk	1986	1991	1996	2001	2006	2011	2016
Norsk	83	78	75	68	64	59	56
herav bokmål	80	73	70	64	61	57	54
herav nynorsk	3	5	4	4	3	2	2
Dansk/svensk	0	1	0	0	0	0	0
Engelsk	9	13	20	28	33	39	43
Tysk	1	1	1	1	0	0	0
Fransk	0	0	1	1	0	0	0
Andre/ikke oppgitt	6	8	4	2	2	0	0
Totalt	100	100	100	100	100	98	99

14) Tidligere nasjonalt biblioteksystem som fra 1. januar 2018 ble en del av Unit.

15) Se Schwach og Elken 2018 s. 22 for noter med presisering av noen av tallene i tabellen.

I 1986 var det en stor forskjell i andelen som ble skrevet på norsk og på engelsk, med henholdsvis 83 % på norsk og 9 % på engelsk. I 2016 hadde forskjellen krympet betraktelig. Da ble nesten 6 av 10 oppgaver levert på norsk og vel 4 av 10 på engelsk. Over en periode på 30 år, fra 1986 til 2016, sank altså andelen av masteroppgaver på norsk fra 83 % til 56 %. Norsk i denne sammenhengen er stort sett bokmål, siden nynorskandelen er lav. Tilsvarende steg andelen oppgaver på engelsk fra 9 til 43 % (Schwach og Elken 2018). Tall fra NORA (Norwegian Open Research Archives)¹⁶⁾ viser at forholdet mellom masteroppgaver skrevet på norsk og masteroppgaver skrevet på engelsk har vært ca. 60/40 i perioden 2017–2019.

Det er imidlertid også her forskjeller mellom de ulike fagfeltene. Forskjellen mellom fag viser nødvendigheten av å ha en språkpolitikk som ikke bare finnes på et overordnet nivå, men også på fakultets- og/eller instituttnivå. Dette gjelder spesielt ved institusjoner som har en stor bredde i fagområder. Men også institusjoner som vi gjerne tenker har en nokså homogen emneportefølje, vil trenge å se nærmere på bruksspråksituasjonen. I rapporten som ble utarbeidet i forbindelse med revisjonen av NHHs språkpolitiske retningslinjer (2018), vises det til store forskjeller også i økonomiske og administrative fag, se tabell 9.

Tabell 9 Språk i masteroppgaver ved NHH per profil for studieåret 2017/2018 (NHH 2018)

Profilkode	Andel engelsk	Andel norsk
BUS (inkl. BAN)	20 %	80 %
ECN	56 %	44 %
ECO	55 %	45 %
ENE	80 %	20 %
FIE	57 %	43 %
INB	100 %	0 %
MBM	89 %	11 %
NBD	22 %	78 %
STR	20 %	80 %
Totalt	42 %	58 %

Som det framgår av tabell 9, har enkelte masterprofiler en relativt liten andel engelsk som bruksspråk i masteroppgavene, mens andre profiler har bare engelsk. INB (International Business) og ENE (Energi, naturressurser og miljø) er for eksempel i sin helhet engelskspråklige masterprofiler som er opprettet spesielt med tanke på henholdsvis internasjonal spesialisering og innreisende studenter. MBM

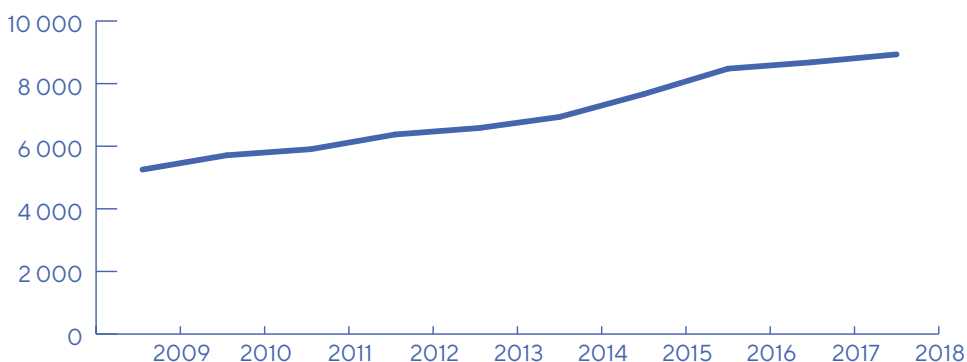
(markedsføring og merkevareledelse) er derimot ikke spesielt rettet inn mot en internasjonal karriere, så her må det være andre forhold som påvirker valget av engelsk.

Om tendensen til at engelsk tar over mer og mer som bruksspråk på masternivå, fortsetter, kan det gi grunn til bekymring for studentenes innlæring av norsk fagspråk. Det er et generelt problem for det norske samfunnet, men siden fag og fagspråk henger så tett sammen og utgjør integrerte deler av studentenes fagkompetanse, er det også et spesifikt problem for utdanningenes arbeidsrelevans. Som vi vil komme tilbake til i avsnitt 5, vil et flertall av studentene gå ut i et arbeidsliv som etterspør solid norskkompetanse etter endt masterutdanning.

Språkbrukerne i høyere utdanning

I en diskusjon om språkvalg og hva som skal være bruksspråket i høyere utdanning, er det relevant å se på hvem det er som er språkbrukerne, både blant studentene og blant de ansatte. Kunnskapsdepartementet har som nevnt som mål at 50 % av norske studenter innen 2020 skal ha et studieopphold i utlandet. I tråd med Bolognadeklarasjonen betyr det at vi skal ta imot tilsvarende andel ved norske universiteter og høyskoler. Ifølge Statistisk sentralbyrå er per i dag ni av ti studenter ved norske institusjoner innenlandske (SSB.no). Samtidig har institusjonene stadig flere innreisende utvekslingsstudenter, som vist på figur 9.

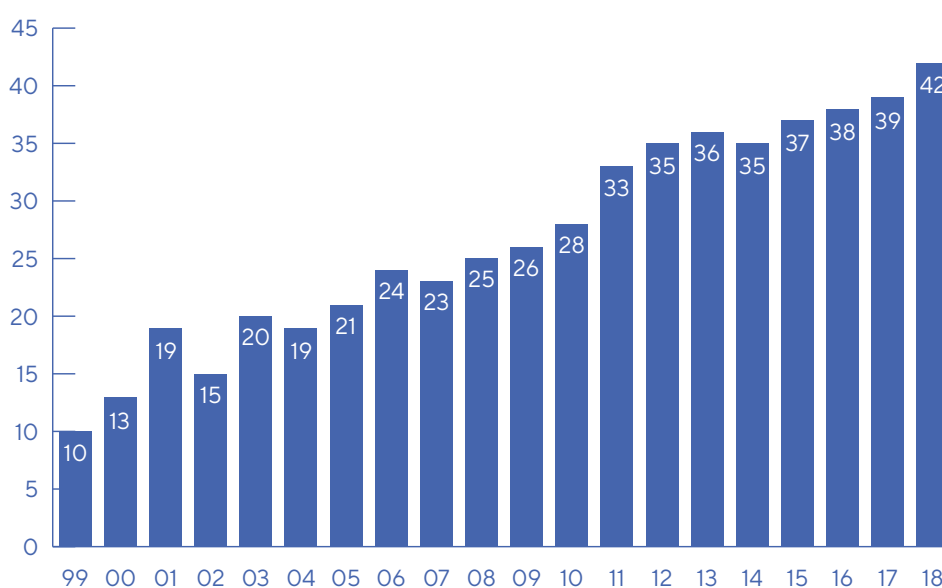
Innreisende utvekslingsstudenter

Figur 9 Innreisende utvekslingsstudenter i perioden 2009–2018 (Kilde: NSD)

I tillegg tok vi imot 6653 innreisende Erasmus-studenter i 2018.¹⁷⁾ Alle disse skal ha et emnetilbud ved universitetene og høyskolene de studerer på. De fleste av disse studentene forstår ikke norsk på et slikt nivå at de kan følge undervisningen. Det er derfor nødvendig å ha et engelskspråklig tilbud til dem.

Ser vi på tallene på doktorgradsnivå, er også andelen utenlandske doktorander økende, med en andel på 42 % i 2018. Det er derfor ikke realistisk å tenke seg at norsk skal utgjøre en betydelig andel av bruksspråket i doktorgradsavhandlinger, selv om en doktorand har noe bedre tid på å lære seg norsk på et visst nivå enn det en innreisende utvekslingsstudent som bare er i Norge i ett semester, har.

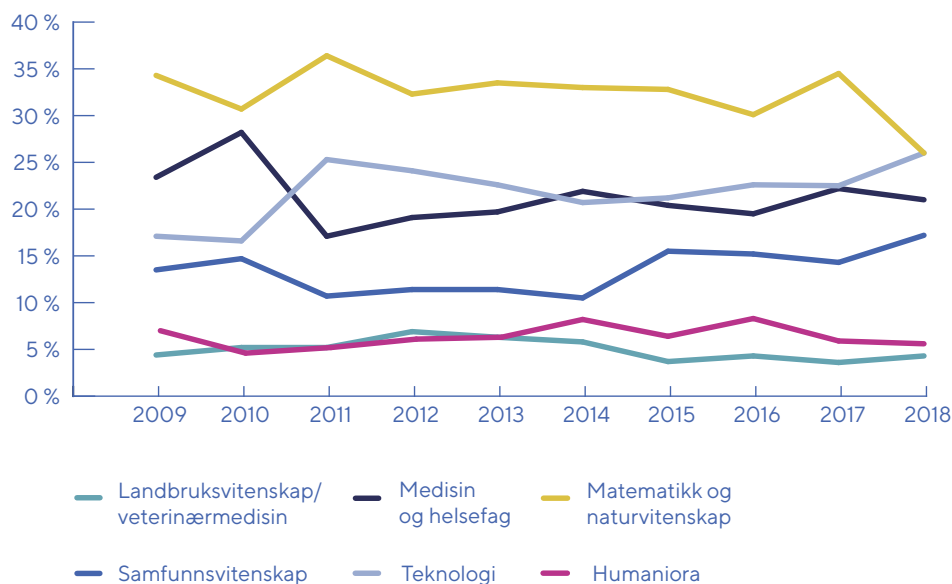

Figur 10 Utenlandske doktorander blant doktorander i Norge 1999–2018

(Kilde: Doktorgradsregisteret, NIFU)

Ser vi på fordelingen på ulike fagområder, er det klart at det er store forskjeller, med matematikk og naturvitenskap og teknologi som de to områdene med høyest andel utenlandske doktorander, mens landbruksvitenskap/veterinærmedisin og humaniora er de to fagområdene som har lavest andel utenlandske doktorander.

17) Erasmus-programmet omfatter studentutveksling for studenter fra EU- og EØS-land, og utvekslingsoppholdet kan vare fra 3 måneder og oppover.

Figur 11 Utenlandske doktorander fordelt på fagområder 2009-2018
(Kilde: Doktorgradsregisteret, NIFU)

Siden 2007 har andelen utenlandske vitenskapelige ansatte som har fått stilling i Norge, steget for alle grupper ved universitetene og høyskolene. I 2014 var 23 % av professorer og 20 % av førsteamanuensiser innvandrere (Schwach og Elken 2018:25), og hele 49 % av postdoktorene/forskere. Dette utgjør en økning fra 17 % i 2007 til 25 % i 2014. Det er igjen en del variasjon mellom fagene. I matematikk og naturvitenskap er andelen 45 %, i teknologi 34 %, i landbruksfag, fiskerifag og veterinærmedisin 24 %, i humaniora 22 %, i medisin- og helsefag 20 % og i samfunnsvitenskap 17 % (Gunnnes et al. 2017).

De ferskeste tallene har vi fra NHH, som i sin rapport som fulgte de reviderte språkpolitiske retningslinjene,¹⁸⁾ skriver at mens andelen internasjonalt ansatte i fagstaben var 11 % i 1989, hadde den økt til drøyt 26 % i 2017. På postdoktornivå var andelen internasjonalt ansatte 67 % i 2017.

18) Nasjonal forankring internasjonale ambisjoner. 2018. NHH, <https://www.nhh.no/globalassets/om-nhh/organisasjon/styret-ved-nhh/saksdokument/moteinkallingar/2019/offentlig-innkalling-styre-mote-04.04.19.pdf>

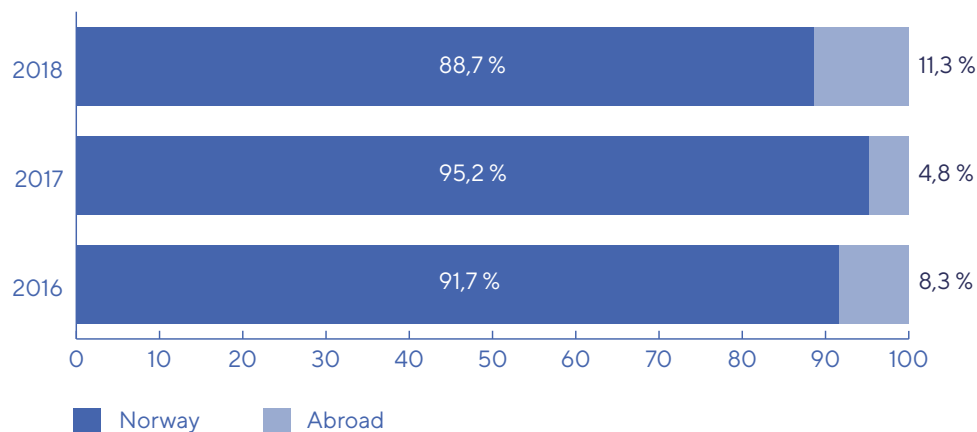
Arbeidsmarkedets behov

En av de viktigste oppgavene til høyere utdanning er å levere kvalifisert arbeidskraft til næringslivet og offentlig administrasjon. Rapporter og undersøkelser fra de seneste årene viser noe som kan oppfattes som et misforhold mellom språksituasjonen som møter studentene i høyere utdanning, og arbeidslivets behov. Kravene til internasjonalisering og føringene som ligger i det såkalte tellekantsystemet, fører som vist til at stadig mer av forskningspubliseringen foreligger på engelsk. Dette får virkninger for de andre aktivitetene på universitetene og høyskolene, blant annet at flere og flere masteroppgaver skrives på engelsk, og at det i en stadig større andel av de faglige emnene undervises på engelsk. Det kan dermed synes som høyere utdanning er innrettet mer mot at studentene skal drive med forskning eller gå ut i et internasjonalt arbeidsliv der engelsk er det primære arbeidsspråket, enn at de skal utdannes for et norsk arbeidsliv.

Mens utdanningspolitikken for universiteter og høyskoler over tid har satset tungt på internasjonalisering og bruk av engelsk, er internasjonale karrieremuligheter for de fleste studenter et lite viktig kriterium for jobbvalg ifølge *Kandidatundersøkelsen 2018*. Denne undersøkelsen var rettet mot studenter i Bergensregionen og ble gjennomført i regi av Studentsamskipnaden i Bergen. Undersøkelsen viste at 33 % så på dette som svært lite viktig, 26 % som nokså lite viktig og bare 9 % som svært viktig.¹⁹⁾

NHHs arbeidsmarkedsundersøkelse, *Job market survey 2018*, viste at 11,3 % av NHH-kandidatene som ble uteksaminert våren 2018, jobbet i utlandet. Det var en relativ økning på 36 % sammenlignet med 2016, da andelen var 8,3 %. I 2017 var andelen 4,8 %.

19) *Kandidatundersøkelsen 2018. Fra studier til jobb på Vestlandet*, <https://www.nhh.no/contentassets/Ocfbb71b74d847fe9f74e855a876b133/kandidatundersokelsen-2018-.pdf>

Figur 12 Andel NHH-studenter som begynner å jobbe i utlandet etter endt utdanning²⁰⁾

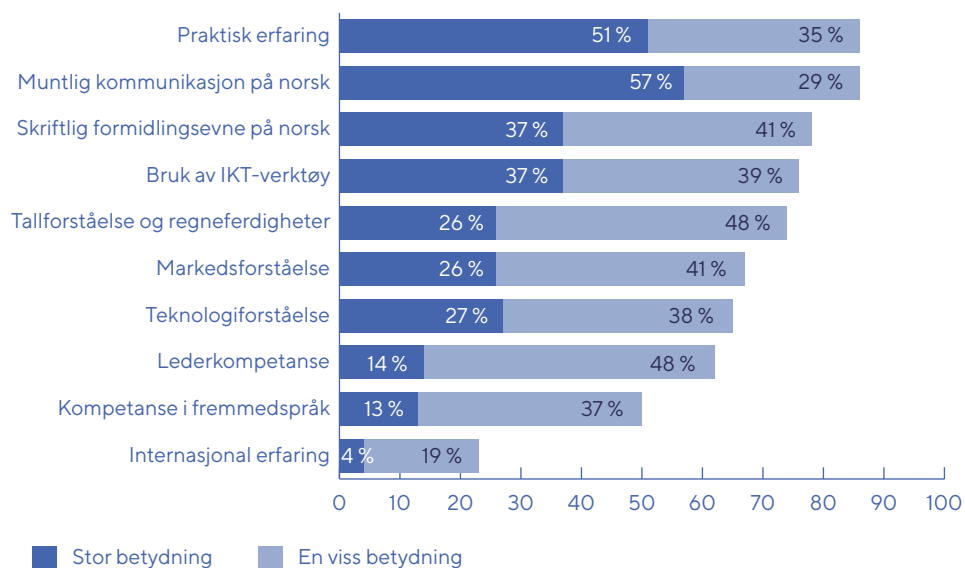
Det betyr at det fortsatt er en moderat andel NHH-kandidater som ender opp med å arbeide utenlands. Samtidig svarer 93 % av studentene at de har fått arbeid på det geografiske stedet de ønsket. Det betyr at de aller fleste vil trenge norsk fagspråkskompetanse etter endt utdanning.

Spørsmålet er dermed om den globale arbeidstakeren er en myte. Rapporten viser at et flertall av studentene kommer til å ha sin arbeidsdag i norsk offentlig forvaltning og norsk næringsliv. Ifølge en undersøkelse som NIFU gjennomførte i 2018 (Schwach og Elken 2018), tar ni av ti studenter arbeid i Norge etter fullført utdanning. Dessuten kommer fire av fem av de som tar utdanning i utlandet, tilbake til Norge. I den samme rapporten kan vi lese at NIFUs kandidatundersøkelser fra 2015 og 2017 viser at 85–90 % av masterkandidatene søker seg til arbeidslivet utenfor academia og forskning, mens det er bare 10–15 % som vil utføre forsknings- og utviklingsarbeid. Langt de fleste vil altså trenge å beherske norsk fagspråk i sin arbeidshverdag.

Ifølge NHOs kompetansebarometer etterspør arbeidsgivere mastere med høy kompetanse i norsk (Schwach og Elken 2018:9):

[...] det å mestre norsk [er] svært viktig for arbeidsgivere som ansetter masterkandidater. Arbeidsgivere søker folk som mestrer norsk for muntlig og skriftlig kommunikasjon. Kompetansen omfatter norsk allment og fagspråk. Språk gir en felles kommunikasjon og forståelsesramme. Fagspråk er en forutsetning for å kunne samtale med kollegaer, kunder og samarbeidspartnere.

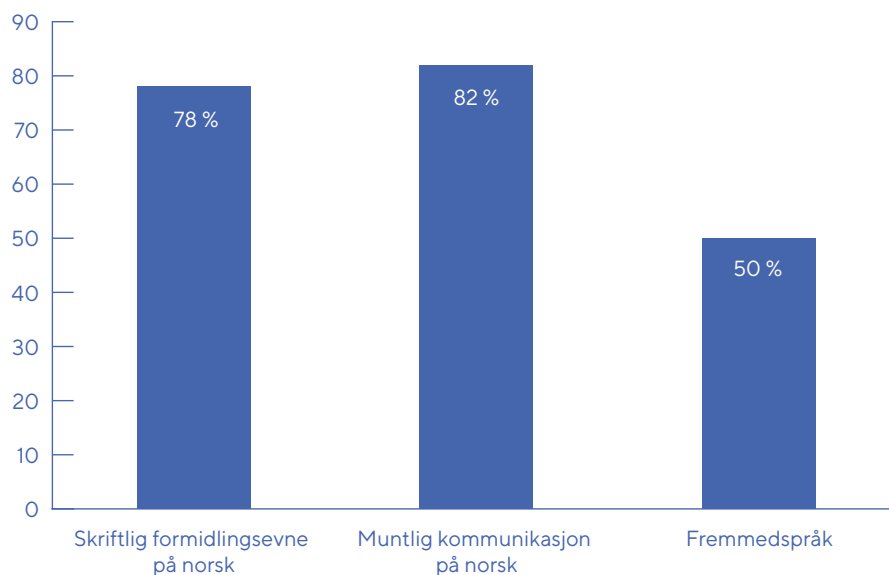
20) NHHs arbeidsmarkedsundersøkelse 2018, <https://www.nhh.no/nhh-bulletin/artikkelarkiv/2019/mars/-uaktuelt-a-starte-karrieren-i-norge/>

Figur 13 Behov for kompetanse hos nye medarbeidere i næringslivet
(Kilde: Solberg et al. 2016:30)

NHOs kompetansebarometer fra 2016, som viser ulike kompetanser næringslivet etterspør ved nyansettelser, slår fast at 80 % av virksomhetene mener at norsk, både muntlig og skriftlig, er viktig. Som vist på figur 13 (Solberg et al. 2016:30), mener også halvparten av virksomhetene at fremmedspråk er viktig, og da først og fremst engelsk, men også tysk får en ikke ubetydelig skår (13 %).

NHOs kompetansebarometer 2018 (Rørstad et al. 2018) kartla hvilken betydning norsk skriftlig og muntlig språkkompetanse og kompetanse i fremmedspråk har for virksomhetene. Figur 14 viser de virksomhetene som tillegger språkkompetanse en stor og viss betydning. Norsk muntlig kompetanse skårer høyest, men også kompetanse i skriftlig norsk er viktig.

Figur 14 Behovet for språkkompetanse for norsk næringsliv (Rørstad et al. 2018:50)

Ett av spørsmålene i NHOs årlige kompetansebarometer er hvilke strategier bedriftene har for å dekke udekket kompetansebehov. I NHOs kompetansebarometer for 2019 ble den fjerdedelen som svarte at de ville rekruttere fra utlandet, spurt om hvorfor de ville gjøre det (Rørstad et al. 2019). Om lag 85 % svarte at hovedårsaken er at det er vanskelig å finne kvalifisert arbeidskraft i Norge. De resterende 15–20 prosentene oppga at bedriften ønsker ansatte med en annen kulturell bakgrunn, at de ønsker å styrke samarbeidet med internasjonale institusjoner, eller at de ønsker ansatte med språkkompetanse.

NHOs kompetansebarometer 2019 viser også at selv om tidligere målinger (2018 og 2014) har vist at bedriftene har behov for ansatte som kan fremmedspråk, er behovet for fremmedspråkkompetanse gjennomgående minst viktig i alle typer virksomheter (Rørstad et al. 2019:22). En god del av de arbeidsgiverne som har ansatt medarbeidere med kompetanse i form av master- eller bachelorgrad, mener at evne til å kommunisere på et fremmedspråk er en ferdighet det ikke er relevant å vurdere, henholdsvis 24 og 29 %. Samtidig skårer «gode evner til å formidle fagkunnskapen sin» høyt. En må da kunne anta at denne formidlingen skjer på norsk, siden arbeidsgiverne vurderer det som mindre viktig å kunne kommunisere på et fremmedspråk. Virksomhetene i denne undersøkelsen representerer alle næringer, fylker og virksomhetsstørrelser.

I forbindelse med mønsterpraksisprosjektet Språkrådet har hatt sammen med NHH (se avsnitt 6), ble arbeidsgivere spurt om i hvilken grad det er avgjørende at de nyutdannede kandidatene kan uttrykke seg godt skriftlig og muntlig, på engelsk og/ eller norsk. Mellom 80 og 90 % av alle sa seg svært enig i at det er viktig – på begge språk. Selv om utvalget er lite i undersøkelsen, sier dette noe om behovet for parallellspråklig fokus i høyere utdanning, og at selv ikke bedrifter som har en internasjonal profil, er tilfreds med kandidater med dårlig norskkompetanse.

Dette støttes også i en undersøkelse foretatt blant ledere i norsk næringsliv (industri og bygge- og anleggsvirksomhet) i regi av Språkrådet og TNS Gallup (2016). Denne undersøkelsen viser at så å si alle bedrifter i Norge (99 %) benytter norsk som arbeidsspråk, mens to tredjedeler (67 %) i tillegg benytter engelsk. Blant de bedriftene som benytter engelsk, er likevel norsk det språket som er mest brukt. Det er videre bare et mindretall av de ansatte i disse bedriftene som bruker engelsk (skriftlig eller muntlig). De som arbeider i norsk offentlig forvaltning, har også norsk som sitt viktigste arbeidsspråk.

Det kan dermed synes som om høyere utdanning er innrettet mer mot at studentene skal gå ut i et internasjonalt arbeidsliv hvor engelsk er det primære arbeidsspråket, heller enn at de skal utdannes for et norsk arbeidsliv, hvor vi vet at det er norsk som i all hovedsak er arbeidsspråk, og hvor arbeidsgiverne selv etterlyser solide kunnskaper i både skriftlig og muntlig norsk.

En slik situasjon gjør det enda mer relevant å se på hvordan høyere utdanning kan søke å gi studentene en parallellspråklig kompetanse, slik at de skal kunne kommunisere faget sitt både på engelsk og på norsk, samtidig som institusjonene kan nå sine internasjonaliseringsmål.

Mønsterpraksis- prosjektet

Internasjonaliseringspolitikken legger sterke føringer på språkvalg i UH-sektoren, og fra Kunnskapsdepartementets side er det krav om at institusjonene rapporterer på graden av internasjonalisering. Så lenge det ikke foreligger krav om å rapportere på bruksspråk i undervisning og publisering, og ikke minst på det lovpålagte kravet om å ivareta og videreutvikle norsk fagspråk, er det liten grunn til å tro at institusjonene vil endre atferd. Som vi har sett, så skal så mange som 90 % av alle studentene ut i det norske arbeidslivet, og arbeidslivet ønsker kandidater som mestrer norsk. Det er derfor ikke noen grunn til at universitetene og høyskolene ikke bør ta behovet for norsk fagspråkskompetanse på alvor.

For å komme fra strategi til handling kan en se for seg to innfallsvinkler – enten gjennom styring fra institusjonseieren, nemlig Kunnskapsdepartementet, eller gjennom lokale tiltak ved institusjonene for å sikre kvalitet gjennom gode språkvalg i enkelt-situasjoner. To prosjekter med mål om å fremme institusjonenes parallellspråkbruk foreslår konkrete tiltak rettet mot henholdsvis *eierstyringsnivået* og *institusjonsnivået*, nemlig Nordisk gruppe for parallellspråklighet i regi av Nordisk ministerråd og mønsterpraksisprosjektet i regi av Språkrådet og NHH.

Som en videreføring av arbeidet til det nordiske nettverket som undersøkte parallellspråkbruken på nordiske universiteter, opprettet Nordisk ministerråd en ny arbeidsgruppe i 2014, Nordisk gruppe for parallellspråklighet, som i en delrapport fra 2016 kom med framlegg til hvilke indikatorer institusjonene bør rapportere på for at en skal kunne sammenligne dokumentasjon på bruken av engelsk og de lokale språkene på universitetene i Norden. I sluttrapporten fra mai 2017, der indikatorene fra delrapporten er tatt med i eget vedlegg, kom gruppen også med framlegg til hvordan institusjonene kan gjøre mer bevisste språkvalg, og hvordan en kan ta bedre vare på de nasjonale nordiske språkene (Nordisk gruppe for parallellspråklighet 2017).

Kort oppsummert så oppfordrer arbeidsgruppen universitetene til å tenke internasjonalisering og språkpolitikk samtidig, for å styrke kvaliteten og effektiviteten i undervisning, forskning og administrasjon. De oppfordrer dermed til et strategisk perspektiv hvor en ser på parallellspråklighet som en løsning på krysspreset det synes å være mellom krav og forventinger til internasjonalisering og ønsket om å ivareta fagspråket i de respektive landene. Rapporten drøfter språklige valg og hvilke krav som bør stilles til språklig kvalitet og ferdighetsnivå hos ansatte og studenter. Dermed

søker rapporten å utvide kvalitetsbegrepet i høyere utdanning, som ofte kobles til styrket internasjonalisering, til å omfatte god kvalitet i språk og kommunikasjonsferdigheter enten det er snakk om engelsk eller et av de nordiske språkene.

En konkret anbefaling i rapporten er at institusjonene bør opprette språksentre som skal kunne utvikle kurs og tilby språkressurser ut fra hvilke behov institusjonene har. Videre anbefales institusjonene å opprette språkpolitiske utvalg som skal følge opp gjennomføringen av språkpolitikken og revidere den.

Resultatene fra den nordiske arbeidsgruppen danner en naturlig plattform for videreføring av det nasjonale språkpolitiske arbeidet i universitets- og høyskolesektoren. Videre legger de konkrete anbefalingene godt til rette for at Kunnskapsdepartementet kan følge opp arbeidet videre, gjerne også på nordisk nivå gjennom Nordisk ministerråd.

Som et søsterprosjekt til det nordiske prosjektet startet Språkrådet i 2015 opp et prosjekt om parallellspråkbruk i høyere utdanning. Kulturdepartementet var pådriver for prosjektet og samarbeidet også med Kunnskapsdepartementet. NHH ble invitert til å delta, siden dette er en passe stor organisasjon til at det kunne gjennomføres en kartlegging i bredden av de aktivitetene en UH-institusjon har. NHH har dessuten i flere år ligget langt framme når det gjelder internasjonalisering (Språkrådet 2017; NHH 2017). Målet med arbeidet var å utarbeide en mønsterpraksismodell for institusjonen og etablere generelle prinsipper som kan anvendes i sektoren for å komme fra de språkpolitiske retningslinjene til konkrete tiltak, det vil si en språkpraksis som kan tjene som eksempel for andre institusjoner. I løpet av prosjektet om parallellspråkbruk ble det mulig å gjøre en tilleggsundersøkelse om holdninger til undervisning på engelsk og språkbruk i eksamensbesvarelser i et bacheloremne på NHH hvor språket nettopp var blitt skiftet fra norsk til engelsk (se under). Dette ga viktig kunnskap som så kunne brukes i arbeidet med å utvikle en mønsterpraksis for parallellspråkbruk i høyere utdanning.

Resultatene fra selve mønsterpraksisprosjektet er basert på undersøkelser rettet mot vitenskapelig og administrativt ansatte, mot nåværende og tidligere studenter og mot private virksomheter som rekrutterer økonomistudenter etter endt utdanning. I prosjektet ble først språkbruken på NHH kartlagt ved hjelp av et spørreskjema. Det som ble undersøkt, var hvilke(t) språk som faktisk ble brukt i ulike situasjoner, i tillegg til språkbehov, og skjemaet gikk ut til alle deler av institusjonen: teknisk-administrativt ansatte, vitenskapelig ansatte og studenter.

Med denne kartleggingen fikk de som skulle arbeide med mønsterpraksisen, en omfattende oversikt over språksituasjonen ved NHH som de kunne diskutere ut fra. Diskusjonene internt på NHH foregikk i tre arbeidsgrupper inndelt etter arbeidsområde: undervisning og studentkontakt, forskning og forskningsformidling og arbeids- og kommunikasjonsspråk. Arbeidet var rettet inn mot å identifisere kommunikasjonssituasjoner, utfordringer, mulige tiltak/praksiser og hvem som hadde ansvaret for oppfølging.

Et tema som ble diskutert i alle de tre gruppene, var et ønske om at ikke-norskspråklige ansatte lærer seg så godt norsk at de kan følge en samtale og lese norsk tekst, noe som samsvarer godt med det flere av de utenlandske ansatte uttrykte et ønske om å kunne. Med bedre kompetanse i norsk kunne de blant annet forstå spørsmål på norsk fra studentene, mens de så eventuelt kunne svare på engelsk. De ville også kunne følge en norsk samtale i et møte, men delta i samtalen på engelsk. Studentene og de norskspråklige ansatte meldte på sin side at de hadde behov for å styrke engelskkunnskapene sine. Studentene meldte at de fant det utfordrende å lese og tilegne seg engelsk faglitteratur som ferske studenter. Dette stemmer godt overens med Hellekjær (2005), som slår fast at 30–40 % av norske studenter mener de har vanskeligheter med å lese engelsk faglitteratur, og med Guldbrandsen et al. (2002), som fant at leger som leste fagartikler på morsmålet sitt, skåret signifikant bedre på hva de fikk med seg enn de som leste på engelsk, uavhengig av hvilket språk legene foretrakk å lese på. NHH-studentene fant det også krevende at det brukes fagterminologi på både norsk og engelsk, for eksempel når det undervises på norsk, men brukes engelsk litteratur.

Om lag 30 % av de vitenskapelig ansatte rapporterte blant annet at de har behov for å heve kompetansen når det gjelder å undervise på engelsk, mens 34 % rapporterte begrensede norskferdigheter, noe som gjør at de faller utenfor sentrale fora og dermed institusjonsdemokratiet. Også arbeidsgivere og tidligere studenter meldte om behov for å mestre både norsk og engelsk i arbeidslivet, noe som passer godt med arbeidsmarkedets behov, diskutert i avsnitt 5. Av de teknisk-administrativt ansatte svarte 53 % av dem som ikke har engelsk som morsmål, at de selv mener de har behov for økt kompetanse i engelsk til bruk på jobb. Nesten halvparten (49 %) av respondentene svarte at de har behov for økte kommunikasjonsferdigheter uavhengig av språk, slik som trening i å snakke i forsamlinger, holde presentasjoner og å skrive klart og godt. Resultatene fra mønsterpraksisprosjektet er oppsummert i rapporten *Parallellspråk i høyere utdanning – rapport fra en arbeidsgruppe ved Norges Handelshøyskole (NHH)* (2017).

Språkrådet har brukt materialet fra mønsterpraksisprosjektet til å utarbeide en mer generell mønsterpraksis for hele universitets- og høyskolesektoren i form av en veiviser for gode språkvalg (se kapittel 7). Siden de ulike institusjonene i sektoren er nokså heterogene både når det gjelder faglig profil og administrativ organisering, har den generelle mønsterpraksisen vært på høring i deler av sektoren for at den best mulig skal kunne dekke de behovene sektoren har. Slik kan de enkelte institusjonene få et verktøy som kan hjelpe dem ut av de språklige dilemmaene som krysspresset mellom internasjonalisering og ivaretagelse av norsk fagspråk skaper, uten å for eksempel måtte gå helt over til engelsk. Et nyttig resultat fra prosjektet er å se hvordan det er mulig å ivareta en parallellspråklig praksis så lenge en er seg bevisst kommunikasjonssituasjonen. Videre er det viktig å være seg bevisst hvorfor en bør velge det bruksspråket en velger.

Holdninger til undervisning på engelsk

I forbindelse med mønsterpraksisprosjektet Språkrådet hadde sammen med NHH om parallellspråkbruk, gjennomførte Språkrådet høsten 2016 en undersøkelse av holdninger til undervisning på engelsk i ett av NHHs obligatoriske emner i 5. semester av bachelorprogrammet. I dette emnet ble det for første gang undervist på engelsk, med engelsk pensumlitteratur. Tidligere hadde pensumboken vært engelskspråklig, mens forelesningene hadde vært holdt på norsk. Studentene hadde mulighet til å besvare eksamen på både norsk og engelsk, og av de 247 studentene som tok eksamen i emnet, var det 57 som besvarte eksamenen på engelsk. Det var 18 innreisende utvekslingsstudenter (ikke-norskspråklige) oppmeldt i emnet. Studentene ble spurt om holdninger til undervisning på engelsk versus norsk på tre ulike tidspunkt i løpet av semesteret: i forkant, midt i og mot slutten av undervisningsperioden.

Resultatene fra undersøkelsen viste at de som tok emnet, var delte i synet på språkendringen og konsekvensene av den (*Parallellspråkprosjektet*). Mens mange var positive til å lære det engelske fagspråket og mente at de ville lære mer når alt skjer på samme språk, mente andre at undervisning på engelsk ville svekke læringsutbyttet og gjøre det mer tidkrevende å studere faget. Her er noen av kommentarene fra studentene som svarte på undersøkelsen, som viser akkurat dette:

Jeg forstår engelsk så godt at det er likegyldig om forelesningene er på norsk eller engelsk.

Tror jeg lærer mer ved at kurset holdes på engelsk, ettersom pensumlitteratur også er engelsk. Det er enklere å holde følge når alt man skal igjennom, foregår på ett språk istedenfor to.

Jeg syns dette [at det brukes engelsk i undervisningen på norske universitet og høyskoler] er en god ting som skaper allsidighet og oppfordrer til ytterligere læring. Studentene blir tryggere også i engelsk, samtidig som de lærer nye fag. Det er bare en styrke med gode engelskkunnskaper i fremtiden!

Jeg synes det er ugunstig [med engelsk som undervisningsspråk] fordi det er mye vanskeligere å gjøre stoffet til sitt eget når det er på engelsk og jeg skriver eksamen på norsk.

Blir veldig vanskelig å få med seg noe i forelesning, og vanskelig å vite hvordan man skal formulere seg på norsk på eksamen når man kun har hatt forelesninger på engelsk

Når både læreboken og forelesningene er på engelsk, er det vanskelig for studentene å kunne skrive oppgaver og eksamen på norsk

På spørsmål om forelesningsspråket satte studenten godt i stand til å mestre faget også på norsk, var «vet ikke»-gruppen merkbart større enn for de andre spørsmålene, nærmere 25 %. De utfyllende kommentarene til en del av spørsmålene fortalte mer om studentenes holdninger. På spørsmål om forelesningsspråket hadde noe å si for læringsutbyttet, var det en stor overvekt av de som kommenterte, som var positive til norsk forelesningsspråk, sammenlignet med de som var positive til engelsk. Et stort flertall av kommentarene var positive til engelsk ved semesterstart. Den positive holdningen avtok imidlertid gradvis og vedvarende utover i semesteret. En stor andel så også både positive og negative sider ved å ha engelsk som undervisningsspråk. Dette samsvarer godt med studier av holdninger blant økonomistudenter (Bukve 2012) og studenter i høyere utdanning generelt (Bukve 2019).

Holdningene finner vi også igjen i valg av pensum. De to nyeste språkpolitiske retningslinjene for henholdsvis NHH og UiB har begge med en formulering som går på valg mellom norsk- og engelskspråklige lærebøker. Formuleringen uttrykker en holdning til hva som er gode lærebøker: «[...] dersom det finnes like gode norske som engelskspråklige lærebøker» (NHH), og «[...] dersom det finnes like gode norske som fremmedspråklige lærebøker» (UiB).

Disse formuleringene er mer detaljerte enn de som ligger i UHRs språkpolitiske plattform, og gir institusjonene et utgangspunkt for styring. Det som er interessant, er i hvilken grad en vil vurdere en norskspråklig lærebok som «like god» som en engelskspråklig. NHH bruker for eksempel flere engelskspråklige lærebøker på bachelornivå hvor BI, i sitt tilsvarende bachelorprogram i økonomi og administrasjon, bruker bare norske.

Undersøkelse av språkbruk i eksamensbesvarelser på bachelornivå

Språkskifte er ikke en ukjent problemstilling i høyere utdanning. Fra et språkpolitisk ståsted er det interessant å finne ut mer om hvordan fagspråket blir seende ut når undervisningen skjer på engelsk mens eksamensbesvarelsen skal eller kan skrives på norsk, og om studentene klarer å tilegne seg et norsk fagspråk, slik intensjonen i institusjonenes språkstrategier er. Dette var bakgrunnen for en undersøkelse av eksamensbesvarelsene til studentene i det obligatoriske bacheloremnet på NHH hvor undervisningsspråket ble endret fra norsk til engelsk (se over) (Kristiansen 2019). Som nevnt så har pensum i all hovedsak vært engelskspråklig i flere år.

Målet med studien var å beskrive språkbruken slik den framstod i tekstene, med vekt på fagspråket, i bacheloremnet. Med språkbruk menes her hvordan studentene kommuniserer faginnholdet, avgrenset til de temaene som tas opp i de aktuelle eksamensoppgavene. Spesielt ble bruken av norsk versus engelsk terminologi undersøkt, i tillegg til bruken av metadiskurs for å bygge opp tekstenes struktur, i tråd med det som er typisk for akademiske tekster.

Terminologien på det aktuelle fagområdet består typisk av vanlige ord fra allmennspråket, som 'byråkrati' ('bureaucracy') og 'karriere' ('career'), mens noen termer er mer tekniske to-ordsuttrykk, som 'byråkratiteori' ('bureaucracy theory') og 'karriere-mobilitet' ('career mobility'). Dette gjør at de engelske termene og de norske ekvivalentene ofte er nokså like. Andre eksempler kan være termer som 'adferd' ('behaviour') og 'beslutningsprosess' ('decision process'). Disse uttrykkene vil en også kunne finne igjen i en allmennspråklig ordbok, men som faguttrykk blir de benyttet som benevnelse på spesifikke begreper i faget og derfor definert snevrere enn i allmennspråket.

Materialet omfattet 247 besvarelser, hvorav 57 av tekstene var skrevet på engelsk. Fire av besvarelsene var på nynorsk. I og med at det ble undervist i emnet på engelsk, er det blitt åpnet opp for innreisende utvekslingsstudenter. Det var 18 fra denne gruppen som var påmeldt emnet, men materialet sier ikke noe om alle disse tok eksamen. Av de som leverte eksamensbesvarelsene på engelsk, er da minst 39 norskspråklige. Både svarene på engelsk og svarene på norsk ble analysert.

At det ikke er uproblematisk å velge hvilket språk en skal bruke på eksamen når det er valgfritt, viser innledningene i noen av eksamenssvarene:

Eksamen i SOL030. Språk: Norsk med engelsk terminologi. (A57)

Denne eksamenen vil bli besvart på norsk, men kan inneholde engelske ord og uttrykk frå teorien. (A32)

Eksamensbesvarelsene ble gruppert i fire ulike kategorier, fra «helt norsk», via «hovedsakelig norsk» og «norsk med engelske termer» til «helt engelsk». Her er et eksempel fra kategorien «norsk med engelske termer»:

Ved design av organisasjonens struktur møter en ulike challenges på veien mht vertikal og horisontal differentiation, differentiation og integration, centralization og decentralization samt standardization og mutual adjustment. Hvordan disse fire challenges løses resulterer i strukturen til organisasjonen. [...] Det er her viktig å presisere at ingen organisasjoner er pure mechanistic eller organic, [...] (A65)

Det er viktig å understreke at NHH-studentene utgjør en gruppe med svært høy inntakskvalitet og med gjennomgående solide karakterer fra videregående skole, også i norsk.

Tabell 10 viser fordelingen av besvarelser fordelt på de fire kategoriene. I kategorien «norsk» finner vi tekster hvor norsk er bruksspråket i hele teksten. Tekster hvor det er én engelsk term, er også gruppert i denne kategorien. Der det bare er brukt én engelsk term, er termen som oftest supplert med norsk ekvivalent i tillegg. Med «hovedsakelig norsk» menes tekster hvor det gjennomgående brukes norsk, også i beskrivelsen av begreper, men hvor det er mer enn ett tilfelle av engelsk term i teksten.

Tabell 10 Bruk av norske i forhold til bruk av engelske termer i besvarelser på norsk

Besvarelser på	Antall	Prosentvis fordeling
norsk	62	25
hovedsakelig norsk	76	31
norsk med engelske termer	52	21
helt engelsk	57	23
Totalt	247	100

Som tabell 10 viser, er det flest besvarelser hvor studentene har skrevet teksten hovedsakelig på norsk, med bare noe bruk av engelske termer (31 %). Sammen med de som har skrevet besvarelsen på norsk (25 %), er det godt over halvparten (56 %) som har valgt å bruke norsk som bruksspråk, og som samtidig har gått inn for å bruke norske faguttrykk i stor grad. Det betyr også at i 21 % av tekstene har språket en kvalitet som tilsvarer sitatet ovenfor.

Faguttrykkene, enten det er norske eller engelske termer som blir brukt, blir introdusert på veldig mange ulike måter, slik som ved bruk av hermetegn, at både norsk og engelsk blir brukt i samme setning for å beskrive det samme begrepet ('subordinates – underordnede'), ved bruk av engelsk orddelingsmåte på norsk, eller ved bruk av hybridtermer ('mechanistic strukturer'; 'vertikal differentiation'). Videre bruker studentene en rekke termvarianter for å beskrive det samme begrepet, både i samme eksamensbesvarelse og totalt i alle svarene.

Det er rimelig å gå ut fra at den skriftlige kommunikasjonen kunne vært av en vesentlig høyere kvalitet hvis studenter i utdanningen sin fikk trene på strategier eller teknikker for hvordan en kunne introdusere faguttrykk på en konsistent måte, enten disse termene er kjent på norsk eller en må etablere et uttrykk der og da. Som nevnt tidligere er det typisk for fagspråket i det aktuelle faget at det ligger nær allmennspråket. Uttrykk som 'mechanistic' blir 'mekanistisk', 'organic' blir 'organisk' og 'individual specialization' blir 'individuell spesialisering' på norsk. Her er et annet eksempel:

Mechanistic strukturer bruker individual specialization der organic strukturer har joint specialization. Forskjellen ligger i at individual legger til grunn at hver enkelt rolle i bedriften har en bestemt rolle, mens joint specialization åpner for at roller kan samarbeide, dele på oppgaver. [...] Managers evne til å velge det beste alternativet i en decision-making process svekkes av bounded rationality, opportunistic behaviour og specific assets. (A81)

Ved å skape en bevissthet om dette vil studentene muligens bli mer oppmerksomme på, og føle seg sikrere på, at de kan bruke norske uttrykk for svært mange av begrepene i faget.

I mønsterpraksisprosjektet etterlyste studentene hjelp til å bygge bro mellom norsk og engelsk der undervisningsspråket er norsk, mens pensumlitteraturen er på engelsk. Undersøkelsen av språkbruken i eksamensbesvarelsene viser at det ikke blir mindre utfordrende når også undervisningen er på engelsk og eksamen skrives på norsk. I det aktuelle emnet ble det i etterkant laget en omfattende engelsk-norsk termliste. Slike termlister vil kunne være et godt hjelpemiddel for å høyne kvaliteten i fagkommunikasjonen og ikke minst sikre et entydig og klart fagspråk.

Vyer for norsk fagspråk i UH-sektoren

I innstillingen til den daværende kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om lov om endringer i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler ble det understreket at for å kunne vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk var det «avgjerande å styrke institusjonane sin økonomi» (s. 5), noe som skulle sees på i forbindelse med evalueringen av institusjonenes finansieringssystem. Gode rammevilkår for vitenskapelig formidling ble framhevet, og da spesielt publisering av norske fag- og lærebøker. Videre mente komiteens flertall at institusjonene måtte gis rom til å opprette språksentre. Komiteen la til grunn at det skulle utarbeides oppdaterte termlister med parallell terminologi på engelsk, bokmål og nynorsk. Vyene for norsk fagspråk var altså store allerede for 15 år siden.

Om vi skal oppsummere resultatene fra undersøkelsene av bruksspråket i utdanning og forskning siden den gang, så viser tallene at norsk fagspråk i universitets- og høyskolesektoren er blitt svekket. Videre viser undersøkelsene at studentene trenger å beherske et norske fagspråk når de kommer ut i arbeidslivet. Fagspråk må læres, også på morsmålet, og er nær knyttet til kunnskapsutvikling. Det betyr ikke at engelsk ikke er viktig for studentene og for norsk næringsliv. Men norsk språk må ikke glemmes i arbeidet med internasjonalisering i høyere utdanning i Norge, siden det i første rekke er norsk de aller fleste vil ha bruk for når de kommer ut i arbeidslivet.

Studentene må møte norsk fagspråk som en integrert del av utdanningsløpet sitt for bedre å være rustet til det arbeidslivet som møter dem etter endt utdanning. For å få til dette må språkkompetanse innpasses i spesifikasjoner av faglig utbytte og være en del av kvalitetsbegrepet i høyere utdanning. I tillegg må norske universiteter og høyskoler gjøre språklige ressurser tilgjengelige i form av læremidler på norsk, sammen med fagspråk og terminologi på både norsk og engelsk. For å bidra til disse målsettingene videreførte Språkrådet arbeidet med mønsterpraksismodellen for parallellspråkbruk i *Veiviser for språkvalg i universitets- og høyskolesektoren*²¹⁾ våren 2018.

Veiviser for gode språkvalg

Veiviser for språkvalg i universitets- og høyskolesektoren gir konkrete råd for gode språkvalg både i undervisning, forskning og formidling og i administrativt arbeid. Målet har vært å lage et verktøy som institusjonene kan bruke både i planlegging og i konkrete situasjoner. For å få dette til er det en forutsetning å få støtte fra sentrale

21) www.språkrådet.no/uh

institusjoner som Kunnskapsdepartementet og UHR, og også fra Norsk studentorganisasjon. Det er også viktig å skape en forståelse i sektoren for at arbeidslivet har minst like stort behov for arbeidstakernes ferdigheter i norsk som i engelsk, som NHOs kompetansebarometer har vist. Universitetene og høyskolene har da en utfordring. De skal være internasjonalt orientert, men samtidig skal de være forankret i norsk samfunnsliv. De har et lovpålagt ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk, men skal øke den internasjonale mobiliteten blant ansatte og studenter. Dilemmaet er da når en skal bruke engelsk og når en skal bruke norsk, og når skal en bruke parallellspråk.

Figur 15 Veviseren i kortversjon (papirversjon)

Veviseren er ment som et hjelpemiddel til å løse disse viktige dilemmaene gjennom ti konkrete råd om valg av språk i gitte situasjoner, og gir tips og eksempler på hvordan disse rådene kan etterleves. I tillegg vises det til hvordan dette gjøres ved andre institusjoner i Norge og Norden.

De ti rådene er gruppert under følgende tema, hvert med sitt formål:

1. Språkpolitiske retningslinjer

- Formål: sikre gode og systematiske språkvalg på institusjonene i UH-sektoren

2. Undervisningsspråk

- Formål: sikre at studenter behersker norsk og engelsk fagspråk etter fullført utdanning

3. Termlister og annet støttemateriale

- Formål: sikre at studenter og vitenskapelig ansatte tilegner seg norsk og engelsk fagspråk

4. Heving av tospråklig kompetanse blant studenter

- Formål: sikre at studentene utvikler tospråklige ferdigheter i faget i tråd med læringsutbyttebeskrivelsen for programmet/faget (se punkt 2)

5. Heving av tospråklig kompetanse blant vitenskapelig ansatte

- Formål: sikre at vitenskapelig ansatte kan undervise på både norsk og engelsk

6. Språk i forskning

- Formål: sikre at norsk fagspråk i forskningssammenheng blir videreutviklet

7. Språk i formidling

- Formål: sikre at forskningsresultater blir formidlet på godt norsk for å ivareta institusjonenes samfunnsoppdrag på området

8. Administrasjonsspråk

- Formål: sikre at administrasjonsspråket som hovedregel er norsk

9. Språk i møter og sosiale arrangementer

- Formål: sikre at internasjonale studenter og vitenskapelig ansatte blir integrert og får mulighet til å praktisere norsk

10. Koordinering av språktjenester

- Formål: sikre effektiv koordinering av språktjenester ved institusjonene

Siden veiviseren er et kort og lettlest dokument, går vi ikke nærmere inn på alle temaene her. I tillegg til selve veiviseren har Språkrådet laget en oversikt over praktiske

tips om hvordan en kan løse språklige dilemmaer som måtte oppstå i forskjellige kommunikasjonsituasjoner.²²⁾

Arbeidet med veiviseren ble fulgt opp med en rekke frokostseminarer rundt om i landet i regi av Språkrådet, der de fleste institusjonene deltok lokalt etter tur, med rektoratene som innledere og deltakere i diskusjonen. I etterkant var HVL første institusjon ut med å etablere språkstrategiske retningslinjer som følger anbefalingene til både det nordiske parallellspråknettverket og Språkrådets veiviser, blant annet ved å ha med et eget punkt om oppfølging og språklige kvalitetstiltak (HVL; *Veiviser for språkvalg i universitets- og høgskolesektoren* pkt. 1 og 10). Dette innebærer at institusjonen vil etablere et eget språkpolitisk utvalg med ansvar for oppfølging av språkpolitikken og en eller annen form for språksenter som skal sette de ulike tiltakene ut i livet. En slik konkretisering av språkpolitikken var ikke til stede i første generasjons språkpolitiske retningslinjer, som ble etablert i sektoren for ti år siden. Institusjoner som NU, NHH og UiB har i ettertid fulgt etter med tilsvarende presiseringer.

Den nordiske parallellspråkgruppen kom i sin sluttrapport fra mai 2017 med framlegg til hvordan institusjonene kan skape større bevissthet om og ta bedre vare på de nasjonale språkene i Norden (Nordisk gruppe for parallellspråklighet 2017). For at dette ikke skal bli bare fagre ord fra en gruppe oppnevnt av Nordisk ministerråd, er det viktig at Kunnskapsdepartementet, for Norges del, griper tak i disse framleggene og setter dem ut i livet. Samtidig er det nødvendig å få mer kunnskap om den språkutviklingen som skjer i forbindelse med internasjonaliseringen av universitets- og høyskolesektoren. Det som særlig mangler, er forskningsmiljøer som arbeider systematisk med å skaffe fram kunnskap om globalisering og språkbruk. I Danmark skjer slik forskning blant annet i regi av Center for Internationalisering og Parallelsproglighed ved Københavns Universitet.²³⁾ I Norge må det knyttes kontakter mellom forskningsmiljøer med interesse for disse temaene og relevante styresmakter for å få etablert relevante forskningsprogrammer. Dette bør sees i sammenheng med tanken om å etablere et nasjonalt språksenter, slik kirke-, utdannings- og forskningskomiteen i sin tid forutsatte, ved et av de sentrale lærestedene, eller et språksenter på tvers av institusjoner i en aktuell region. Slik det nå er, må Språkrådet fortsette å ta initiativ og finansiere mindre undersøkelser.

Etter hvert som en ser at det blir mer undervisning på engelsk, ikke bare på høyere nivå (master), men også på lavere nivå (bachelor), blir det ekstra viktig å følge

22) <https://www.sprakradet.no/Sprakarbeid/Forskning-og-hogre-utdanning/fra-situasjon-til-losing-praktiske-tips-i-konkrete-situasjoner/>

23) <https://cip.ku.dk/>

utviklingen, siden det er her studentene møter faget og fagspråket. Det er behov for flere kvantitative undersøkelser, men også mer kunnskap om hvordan språkskiftet både i undervisningen og i pensum kan påvirke læringsutbyttet.

En annen diskusjon som har oppstått i sektoren i forlengelsen av arbeidet med veiviseren og frokostseminarene, er knyttet til punkt 5, nemlig heving av tospråklig kompetanse blant vitenskapelig ansatte, og da spesielt heving av norskkompetanse blant utenlandske ansatte. Selv om første generasjons språkpolitiske dokumenter også hadde med anbefalinger om at ikke-norskkyndige ansatte burde lære seg norsk innen en gitt periode, har en nå en større bevissthet om behovet for å stille konkrete krav til nivået på norskkompetansen, og da også til at ledelsen ved institusjonene må legge til rette for at de ansatte kan få en slik kompetanse. Dette er også konkretisert i de nyeste språkpolitiske dokumentene i sektoren, som her i HINNs språkpolitikk:

Utenlandske medarbeidere som ansettes i fast stilling og som ikke behersker norsk/skandinavisk språk på ansettelsestidspunktet, skal normalt forventes å opparbeide seg tilstrekkelig kompetanse i norsk innen en viss tidsfrist, normalt tre år etter ansettelse. [...] Der hvor ansettelse gjøres med forbehold om opparbeidelse av språkkompetanse, plikter høgskolen å tilrettelegge for at det er mulig for medarbeider å imøtekomme kravet innen fristen (HINN).

Et siste tema som bør tas opp her, gjelder behovet for å ha terminologi tilgjengelig for å kunne ha et godt og presist fagspråk (punkt 3). Videreutvikling av norsk terminologi er avgjørende for å sikre norsk som et samfunnsbærende språk i Norge, og som et språk som kan brukes på alle samfunnsområder. Dette gjelder spesielt i høyere utdanning og for å sikre gode digitale verktøy på en hel rekke områder.

Som undersøkelsen av eksamensbesvarelser viste, vil det lett bli en blanding av norsk og engelsk om en ikke tilegner seg faguttrykkene på det språket en kommuniserer på. Fagspråket blir forvaltet i tekster i lærebøker, avhandlinger og artikler, men også i termlister og termbaser. Termlister som blir publisert i egne plattformer, blir sett på som en effektiv måte å tilgjengeliggjøre og spre fagtermer på norsk og engelsk på innenfor bestemte fagfelt og disipliner.

En ser nå også at systematisk terminologiarbeid er viktig på områder som språkteknologi (for eksempel maskinoversettelse av fagtekster) og digitalisering av data i og på tvers av etater, for eksempel ved opprettelsen av en felles begrepskatalog i offentlig forvaltning.

Sentralstyret i Norsk studentorganisasjon (NSO) vedtok i 2018 en resolusjon der de etterlyser tilgang til god terminologi, på både engelsk, bokmål og nynorsk. I tillegg tar de til orde for at det opprettes et nasjonalt senter for fagspråk og etableres en finansieringsordning som gjør det mulig for faggrupper å utvikle flerspråklige termlister (Norsk studentorganisasjon 2018). Språkrådet har tidligere utviklet en mønsterpraksis for terminologiarbeid i universitets- og høyskolesektoren²⁴⁾ som gjør det mulig å sette i gang nye terminologiprojekter i sektoren. Språkrådet kan også bistå dersom en ønsker å opprette termgrupper for å arbeide med konkrete terminologiprojekter. Dette er et bidrag til å sette sektoren bedre i stand til å gjennomføre lovpålagte oppgaver på feltet.

Dette er imidlertid ikke nok. Språkrådet har derfor tatt til orde for at terminologilister bør samles i den allerede eksisterende Termportalen²⁵⁾ hos Språksamlingene ved UiB, slik at hele sektoren kan dra nytte av det arbeidet som gjøres på enkeltinstitusjoner eller på enkelte fagområder.

En slik felles nasjonal termportal vil kunne koordinere terminologiarbeidet i universitets- og høyskolesektoren, både for å unngå at arbeid gjøres dobbelt, og for å sikre en harmonisering av begreper og terminologi, altså fagspråk, i sektoren. Ved å bygge opp et fagmiljø rundt en slik termportal kan en også sikre kompetanse som over tid også kan støtte opp om det terminologiarbeidet som gjøres lokalt ved UH-institusjonene. Dette arbeidet må også sammenholdes med annet arbeid som gjøres på området begrepharmonisering, som det pågående arbeidet med å etablere en felles begrepsbase i offentlig forvaltning. En nasjonal termportal vil altså være fornuftig med tanke på å harmonisere arbeidet på tvers av institusjonene i UH-sektoren, og kan også være nyttig for andre sektorer/domener der en driver med begrepsarbeid og terminologiutvikling.

24) <https://www.sprakradet.no/Sprakarbeid/Terminologi/slik-lagar-du-ei-termliste/Rettleiing-i-terminologiarbeid/>

25) <https://www.uib.no/ub/fagressurser/spesialsamlingene/121707/termportalen>

Oppsummering

Ut fra kartleggingen av språkstrategier ved institusjonene og de språkvalgene som i første rekke gjøres i undervisning og forskning, ser det ut til at føringene som ble lagt i *Mål og mening*, lovendringen i universitets- og høyskoleloven og UHRs språkpolitiske plattform ikke er tilstrekkelig for å få satt i gang språkstrategiske tiltak i universitets- og høyskolesektoren. Institusjonene har ikke utarbeidet strategiske handlingsplaner, slik de for eksempel har gjort for internasjonaliseringen. En logisk årsak til dette er at det ikke finnes noe sektorovergrepene mål på tilsvarende måte som for eksempel Kunnskapsdepartementets mål for internasjonalisering.

Det trengs [...] retningslinjer som mer konkret regulerer parallellspråkligheten. Det er f.eks. ikke nok å slutte seg prinsipielt til regelen i UHRs retningslinjer som sier at undervisningsspråket normalt skal være norsk. Så lenge dette verken overvåkes eller omsettes i mer spesifikke retningslinjer, forblir det lett et ideal ingen tar ansvar for å virkeliggjøre. Dette ser vi som den mest presserende utfordringen i dag dersom målet om parallellspråklighet innenfor høyere utdanning og forskning skal kunne realiseres (Kristoffersen et al. 2014:210).

Det nærmeste vi kommer når det gjelder mål for parallellspråk i UH-sektoren, er departementets bestilling i tildelingsbrevene for 2019 og 2020, som selvsagt er et svært positivt signal for norsk fagspråk.

Situasjonen for norsk fagspråk i høyere utdanning og forskning kan foreløpig oppsummeres slik, litt satt på spissen: Det som ikke måles, gjelder ikke. Utviklingen som ble varslet i *Norsk i hundre!* og *Mål og mening*, med stadig mer engelsk som brukspråk i universitets- og høyskolesektoren, har fortsatt. De aller fleste institusjonene har etablert språkstrategier, og mange har hatt det i mange år. Disse strategiene ser likevel ikke ut til å nå opp i den overordnede diskusjonen når mål settes og handlingsplaner utarbeides. De aller nyeste har likevel med et punkt om oppfølging og plassering av ansvar, og det må sees på som en positiv utvikling.

De siste undersøkelsene viser at norske studenter aller helst vil jobbe i Norge, og at de fleste er lite opptatt av en internasjonal karriere. Samfunnet trenger arbeidstakere med engelskkompetanse, men etterspør likevel arbeidstakere som har mer kompetanse i norsk fagspråk, og det gjelder både muntlige og skriftlige kommunikasjonsferdigheter.

Kvalitetsbegrepet i høyere utdanning er for snevert

Universitets- og høyskolesektoren er kanskje den mest internasjonale samfunnssektoren av alle. Vitenskapen er og skal være internasjonal, og derfor er arbeidet med internasjonalisering i denne sektoren både viktig og ønskelig. Videre er det et udis- kutabelt faktum at engelsk fagspråk har en naturlig plass i studie- og arbeidshver- dagen for mange studenter og ansatte. Det er likevel viktig at institusjonene ser på hvordan de kan sikre en bedre balanse mellom internasjonaliseringen og hensynet til norsk fagspråk og behovene for god læring hos studentene. I tillegg kommer de behovene det norske samfunnet har.

God kvalitet i utdanningen er en grunnleggende forutsetning for god arbeidslivs- relevans. De siste årene har internasjonalisering befestet seg som et sentralt trekk ved kvalitetsbegrepet som anvendes i høyere utdanning, noe som også presiseres i første avsnitt av stortingsmeldingen om internasjonalisering av utdanning:

Framtidens verdiskaping forutsetter global konkurransedyktighet. Til dette trengs relevant utdanning av høy kvalitet, og det trengs samfunnsborgere og arbeidstakere med internasjonal kunnskap og erfaring. Regjeringen foreslår derfor å gi målsettingen om økt internasjonalisering i norsk utdanning en bedre forankring i den nasjonale kunnskapspolitikken. Det betyr at internasjonalis- ering av utdanning ikke bare defineres som et mål i seg selv, men også som et virkemiddel til å fremme økt kvalitet og relevans i norsk utdanning (s. 5).

I Kvalitetsmeldingen står internasjonalisering også sentralt, mens språkkompetanse ikke er en del av kvalitetsbegrepet. I *Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning* er språk, i dette tilfellet norsk, nevnt bare i forbindelse med digitalisering, selv om en vet at det å kunne kommunisere et faginnhold på en god måte er helt avgjørende både under studiet og i jobbsituasjonen.

Når vi nå vet at ni av ti studenter ved norske utdanningsinstitusjoner går ut i et norsk arbeidsmarked, og at fire av fem studenter som reiser utenlands for å arbeide, etter hvert returnerer til Norge for å jobbe, er det grunn til å stille spørsmålet om ikke tiden er inne for å utvide kvalitetsbegrepet i høyere utdanning til også å omfatte det å ha evne til å kommunisere faginnhold på både norsk og engelsk. I så fall må det tiltak til for å sikre at norsk fagspråk blir med videre i høyere utdanning også i fremtiden.

Behov for eierstyring og ledelse

Gitt situasjonen at institusjonene i stor grad styres av måltall for internasjonalisering, ser det ut til at det er opp til institusjonseieren, det vil si Kunnskapsdepartementet, å utøve eierstyring for å sikre samfunnets behov for fagspråkkompetanse på norsk. Det kan gjøres ved å ta i bruk indikatorer for kvalitetsrapportering, som foreslått av parallellspråkprosjektet initiert av Nordisk ministerråd, og ved å sikre sektoren ressurser til å sette i gang de tiltakene som foreslås i Språkrådets veiviser for språkvalg. Dette inkluderer midler til å bygge opp terminologiressurser som kan brukes av studenter og ansatte, og som også kan bidra til å utvikle språkteknologiske verktøy som trengs i samfunnet.

Det er på tide å ta utviklingen av bruksspråk i høyere utdanning på alvor. Et fungerende norsk fagspråk på alle områder er viktig, og det må stadig utvikles og tas vare på. Da er det ikke tilstrekkelig at en bare måler hvor god en er på å være internasjonal i sektoren, enten det gjelder hvor mange vitenskapelig ansatte eller studenter en sender ut av landet, eller hvor mange en henter inn for kortere eller lengre opphold. I de siste årene er en blitt stadig bedre til å prestere på faktorer som teller positivt i forbindelse med internasjonaliseringsmålene. Nå er det på tide å utvide kvalitetsbegrepet til også å ha fokus på hvor gode vi kan bli på å kommunisere fagkunnskapen, enten som forsker eller som student, på eget morsmål i tillegg til engelsk.

En av konklusjonene fra lanseringen av *Veiviser for språkvalg i universitets og høyskolesektoren* på det første frokostseminaret i regi av Språkrådet i Bergen var at gjennomføringen av en vedtatt språkpolitikk helt klart er et lederansvar.²⁶⁾ Som en del av institusjonenes eierstyring og organisasjonsledelse må også språkstrategiske mål følges opp, og ansvaret for oppfølgingen må plasseres.

Universitetene og høyskolene har en strategisk viktig rolle som forvaltere og utviklere av fagspråk, og derfor er det viktig at ansvaret for vedlikehold og utvikling av norsk fagspråk er nedfelt i formålsparagrafen i universitets- og høyskoleloven. Forskningsministeren viser i tildelingsbrevene for 2019 og 2020 til sektoren en vilje til eierstyring ved å be institusjonene om å følge spesielt med på utviklingen av norsk fagspråk og iverksette tiltak dersom det er nødvendig:²⁷⁾

26) <https://twitter.com/oythogersen/status/982164957025325056>

27) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tildelingsbrev-til-universiteter-og-hoyskoler-2019/id2622008/>

Universitetene og høyskolene har et lovpålagt ansvar for norsk som fagspråk, og institusjonene skal utarbeide egne språkstrategier. Internasjonaliseringen av forskningen og den økende bruken av engelsk gjør det nødvendig å ha særlig oppmerksomhet om dette arbeidet. Departementet ber om at institusjonene følger utviklingen for norsk som fagspråk og vurderer behovet for å sette inn tiltak (Regjeringen 2018).

Universitetene og høyskolene har et lovpålagt ansvar for norsk som fagspråk, og institusjonene skal ha egne språkstrategier. Internasjonaliseringen av forskningen og økt bruk av engelsk gjør det nødvendig at institusjonene har en strategisk tilnærming til denne problemstillingen. Departementet vil i løpet av 2020 ta initiativ til en gjennomgang av institusjonenes språkstrategier (Regjeringen 2019b).

Som det framgår av de to sitatene, har departementet spisset formuleringen noe ved å understreke behovet for en strategisk tilnærming i 2020, og ved at det varsles konkret oppfølging i form av en gjennomgang av språkstrategiene til institusjonene.

Skal en ha vyer for parallellspråk og språkpolitikk i UH-sektoren, bør ledelsene ved institusjonene nå koble sammen målet om internasjonalisering med det samfunnsoppdraget institusjonene har når det gjelder å formidle kunnskapen til studentene ved egen institusjon gjennom forskningsbasert undervisning. Videre må en se på hvordan en formidler kunnskapen til andre samfunnsinteressenter som både ønsker og trenger å ta del i den kunnskapen som finnes ved universitetene og høyskolene.

Noen forslag til tiltak

Internasjonaliseringspolitikken legger sterke føringer på valg av språk i sektoren, og fra Kunnskapsdepartementets side stilles det krav om at institusjonene rapporterer på graden av internasjonalisering. Så lenge det ikke foreligger krav om å rapportere på bruksspråk i undervisning og publisering, og ikke minst på det lovpålagte kravet om å ivareta og videreutvikle norsk fagspråk, er faren stor for at norsk språk ikke vil få stor oppmerksomhet i sektoren. Så mange som 90 % av alle studentene skal ut i det norske arbeidslivet, og vi vet nå at arbeidslivet ønsker seg kandidater som mestrer norsk. Dette bør være en viktig grunn til at sektoren gjør mer bevisste språkvalg, tilpasset de reelle samfunnsbehovene. En bør være mer bevisst på hvorfor en velger hvilket språk til enhver tid i sektoren. Det er et behov for et mer strukturert arbeid når det gjelder valg av språk i universitets- og høyskolesektoren.

Med utgangspunkt i parallellspråkprosjektet initiert av Nordisk ministerråd og Språkrådets veiviser, er følgende forslag relevante å vurdere:

1. Det bør defineres indikatorer som institusjonene skal rapportere på for at en skal få en oversikt over graden av internasjonalisering i sektoren over tid, og hvordan dette påvirker bruksspråket. Rapporteringen kan enten skje direkte eller via for eksempel Unit.
2. Det bør skapes insentiver og ressurser for institusjonene til å synliggjøre fagspråket som et eksplisitt strategisk satsingsområde på alle nivåer, inkludert insentiver for forskningsformidling på norsk.
3. Spesifikke mål for språkkompetanse, inkludert fagspråk, bør synliggjøres i beskrivelser av læringsutbytte i det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket og i de enkelte studieprogrammene og emnene ved lærestedene.
4. Det bør gjøres en særskilt innsats for utdanninger i fag der engelsk ser ut til å fortrenge norsk fagspråk, inkludert naturvitenskap, matematikk, teknologi og økonomisk-administrative fag.
5. Det bør innføres effektive meritteringsordninger for skriving av lærebøker, og også for formidling, for eksempel gjennom økte ressurser til Lærebokutvalget, for å sørge for læremidler på norsk. Terminologiarbeid bør også inngå i meritteringsordningen.
6. Det bør bygges opp et fagmiljø rundt en felles nasjonal termportal som kan koordinere terminologiarbeidet i universitets- og høyskolesektoren. Fagmiljøet må sikre tilgang på godt fagspråk på norsk for kommunikasjon mellom privat næringsliv, offentlig sektor, kunder og norsk offentlighet, og sørge for å sikre at det skjer en harmonisering av begreper og terminologi i sektoren.
7. Det bør etableres et nasjonalt forskningsmiljø som arbeider systematisk med å innhente kunnskap om globalisering og språkbruk, og som kan følge med på utviklingen av bruksspråk i høyere utdanning

Referanser

Anderman, G. og Rogers, M. 2005. *In and Out of English: For Better, For Worse?* Buffalo: Multilingual Matters.

Bogen, A. 2012. *Domenetap i høyere utdanning. En analyse av pensumlitteratur i et utvalg utdanninger og utdanningsinstitusjoner i Norge.* Masteroppgave. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Bukve, T. 2012. *Ei undersøking av finansterminologi nytta i undervisning og formidling.* Ikke-publisert masteroppgave, Universitetet i Bergen. Hentet fra <http://bora.uib.no/handle/1956/5895>.

Bukve, T. 2019. *Language use in higher education. The student perspective.* Bergen: Universitetet i Bergen.

dbh.nsd.uib.no. Hentet fra https://dbh.nsd.uib.no/dbhvev/dokumenter/internasjonalisering/tabeller_tilstandsrapport.html#tabell10.

Den norske Forleggerforening – Forleggerforeningens servicekontor: Bokmarkedet 2018. Forleggerforeningens bransjestatistikk. Hentet fra https://forleggerforeningen.no/wp-content/uploads/2019/06/Bransjestatistikken_2018-nettside.pdf.

Frølich, N., Gulbrandsen, M., Vabø, A., Wiers-Jenssen, J. og Aamodt, P.O. 2016. *Kvalitet og samspill i universitets- og høgskolesektoren.* NIFU-rapport 2016:2.

Gregersen, Frans (red.). 2014. *Hvor parallelt. Om parallellspråkighet på Nordens universitet.* TemaNord 2014:535. København: Nordisk ministerråd. Hentet fra <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:730884/FULLTEXT01.pdf>.

Gulbrandsen, P., Schroeder, T.V., Milerad, J. og Nylenna, M. 2002. *Skjerm eller papir, morsmål eller engelsk – hva er best? I: Tidsskrift for Den norske lægeforsking nr. 17: 1646–1648.*

Gunnes, H., Nordby, P., Næsheim, H.N. og Wiig, O. 2017. *Statistikk om innvandrere og etterkommere av innvandrere i norsk forskning og høyere utdanning.* NIFU Arbeidsnotat 2017:4.

Hellekjær, G-O. 2005. *The Acid Test: Does Upper Secondary EFL Instruction Effectively Prepare Norwegian Students for the Reading of English Textbooks at Colleges and Universities.* Oslo: Universitetet i Oslo.

HiMolde = Høgskolen i Molde. Språkpolitiske retningslinjer. Hentet fra http://kvalitet.himolde.no/KS_STK038.

HINN = Høgskolen i Innlandet. *Språkpolitiske retningslinjer.* Hentet fra <https://www.inn.no/om-hoegskolen/sentrale-dokumenter>.

HiVo = Høgskulen i Volda. *Strategiplan for Høgskulen i Volda 2017-2020.* Hentet fra <https://www.hivolda.no/om-hogskulen-volda/strategi-og-visjon>.

Hovdhaugen, E. og Wiers-Jenssen, J. 2017. *Norske gradsstudenter i utlandet Hvorfor reiser de ut, og hvor søker de informasjon?* NIFU Arbeidsnotat 2017:1.

HVL = Høgskulen på Vestlandet. *Språkpolitiske retningslinjer for Høgskulen på Vestlandet.* Hentet fra <https://www.hvl.no/om/sentrale-dokument/reglar/sprakpolitiske-retningslinjer/>.

OsloMet = OsloMet – storbyuniversitetet. *Språkpolitiske retningslinjer for OsloMet – storbyuniversitetet.* Hentet fra <https://ansatt.oslomet.no/sprakpolitiske-retningslinjer-oslomet>.

Innst. O. nr. 78 (2008–2009) *Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om lov om endringer i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler.* Hentet fra <https://stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Odelstinget/2008-2009/inno-200809-078/>.

Johansen, A. 2012. *Språkmeldingen som handlingsplan: Retorikk og resultater.* Oslo: Språkrådets skrifter nr. 2. Hentet fra https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/sprakmeldingen-som-handlingsplan_retorikk-og-resultater.pdf.

Kandidatundersøkelsen 2016. *Fra studier til jobb i Bergensregionen.* Hentet fra <https://www.ideas2evidence.com/sites/default/files/Kandidatunders%C3%B8kelsen%202016%20-%20Fra%20studier%20til%20jobb%20i%20bergensregionen.pdf>.

KHiO = Kunsthøgskolen i Oslo. *Språkpolitikk for Kunsthøgskolen.* Hentet fra <http://www.khio.no/pages/organisasjon>.

Kristiansen, M. 2012. *Hvordan ivareta et norsk fagspråk i en internasjonaliserende hverdag. Om domenetap og parallellspråklig terminologitvilkning i høyere utdanning.* I: Nordand Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning 2012, 2(7), 85–112.

Kristiansen, M. 2018. *Kartlegging av språkstrategiske dokument i bruk ved statlige utdanningsinstitusjoner.* Internt notat i Språkrådet. Hentet fra https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/sprak-i-eksamensbesvarelser_endelig.pdf.

Kristiansen, M. 2019. *Språklige utfordringer i høyere utdanning. En undersøkelse av språkb bruk i eksamensbesvarelser på bachelornivå.* Hentet fra https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/sprak-i-eksamensbesvarelser_endelig.pdf.

Kristoffersen, G., Kristiansen, M. og Røynealand, U. 2014. *Landrapport Norge: Internasjonalisering og parallellspråklighet ved norske universitet og høyskoler*. I: Frans Gregersen (red.): *Hvor parallelt: Om parallellspråklighet på Nordens universitet*. TemaNord 2014:535, 197-259.

Kulturdepartementet. 2012. *Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler*. Oslo: Kulturdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/utredning-om-litteratur-og-sprakpolitisk/id668572/>.

Kyvik, S. 2002. *Evaluering av norsk forskerutdanning*. Oslo: Norges forskningsråd.

Laurén, C., Myking, J. og Picht, H. 2005. *Språk, domene og domenedynamikk. I: Nordterm 12. Terminologisk smörgåsbord*. Publikation från Nordtermkonferensen i Visby 11-14 juni 2003. Visby, Sverige. 54-68.

Meld. St. 16 (2016-2017) *Kultur for kvalitet i høyere utdanning*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-16-20162017/id2536007/>.

NHH = Norges handelshøyskole. *Språkpolitiske retningslinjer*. Hentet fra <https://www.nhh.no/om-nhh/sprakpolitiske-retningslinjer/>.

NHH. 2017. *Parallellspråk i høyere utdanning - rapport fra arbeidsgruppe ved Norges Handelshøyskole (NHH)*. Hentet fra <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/rapporter-og-undersokelser/#fhu>.

NHH. 2018. *Nasjonal forankring - internasjonale ambisjoner*. Rapport fra arbeidsgruppe nedsatt for å vurdere NHHs språkpolitikk. Hentet fra <https://www.nhh.no/contentassets/098de8defa0c40318527847752af9fd7/rapport-fra-arbeidsgruppe-for-a-vurdere-nhhs-sprakpolitikk.pdf>.

NHHs arbeidsmarkedsundersøkelse 2017. Hentet fra <https://www.nhh.no/contentassets/c2ba2da8a6d246af8a99a88cb4e2d2a3/rl2126-jobmarket-3.pdf>.

NMBU = Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. *Språkpolitikk ved NMBU*. [papirkopi, ikke-datert].

NORA, Norwegian Open Research Archives. Hentet fra <http://nora.openaccess.no/>.

Nordisk gruppe for parallellspråklighet. 2017. *More parallel, please! Sprogbrug i internationaliseringsprocesser*. Sluttrapport. København: Nordisk ministerråd. Hentet fra <http://www.sprakradet.no/globalassets/sprakarbeid/forsking-og-hogare-utdanning/more-parallel-please-.pdf>.

Nordisk ministerråd. 2006. *Deklaration om nordisk språkpolitikk*. København. Hentet fra <https://www.norden.org/no/node/6978>.

Norsk studentorganisasjon. 2018. *Resolusjon om norsk fagspråk*. Hentet fra <https://www.student.no/content/uploads/2018/09/Resolusjon-Me-vil-ha-norsk-fags-pr%C3%A5k-03-09-2018.pdf>.

NOU 2020:3 *Ny lov om universiteter og høyskoler*. Kunnskapsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2020-3/id2690294/>.

NTNU. 2014. *NTNUs internasjonale handlingsplan 2014–2017*. Hentet fra <https://www.ntnu.no/internasjonalt-handlingsplan>.

OsloMet = OsloMet – storbyuniversitetet. *Språkpolitiske retningslinjer for OsloMet – storbyuniversitetet*. Hentet fra <https://ansatt.oslomet.no/sprakpolitiske-retningslinjer-oslo-met>.

Ot.prp. nr. 71 (2008–2009) *Om lov om endringer i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-71-2008-2009-/id556333/>.

Parallellspråkprosjektet – resultater fra spørreundersøkelsene. 2016. Norges handelshøyskole, 4. november 2016. Intern presentasjon, Språkrådet.

Regjeringen. 2018. *Tildelingsbrev til universiteter og høyskoler 2019*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tidelingsbrev-til-universiteter-og-hoyskoler-2019/id2622008/>.

Regjeringen. 2019a. *Stortingsmelding om språk*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/kultur-idrett-og-frivillighet/innsiktsartikler/spraklov-og-ny-stortingsmelding-om-sprak/stortingsmelding-om-sprak/id2636992/>.

Regjeringen. 2019b. *Tildelingsbrev til universiteter og høyskoler 2020*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tidelingsbrev-til-universiteter-og-hoyskoler-2020/id2671062/>.

Rørstad, K., Børing, P., Solberg, E. og Carlsten, T.C. 2018. *NHOs kompetansebarometer 2018. Resultater fra en undersøkelse om kompetansebehov blant NHOs medlemsbedrifter i 2018*. NIFU Rapport 2018:23.

Rørstad, K., Børing, P., Solberg, E. og Carlsten, T.C. 2019. *NHOs kompetansebarometer 2019. Resultater fra en undersøkelse om kompetansebehov blant NHOs medlemsbedrifter i 2019*. NIFU Rapport 2019:16.

Saarinen, T. 2011. *Nordisk syntes. Preliminära resultat av utredningen om den språkutbildningspolitiske situationen vid högskolorna i deltagarländerna*. Foredrag gitt på konferansen Synlig politik – osynligt språk. Helsinki, Finland, 4. november 2011.

- Saarinen, T. 2012.** *Internationalization of Finnish higher education – is language an issue?* I: *International Journal of the Sociology of Language*, 2012(216), 157–173.
- Schwach, V. 2004.** *Norsk vitenskap – på språklig bortebane?* NIFU skriftserie 9/2004.
- Schwach, V. 2009.** *Masterprogrammer på engelsk i Norge. I bredde og nisjer.* NIFU Rapport 36/2009.
- Schwach, V. og Dalseng, C.C. 2011.** *Språk i pensumlitteratur: Bruk av norsk og engelsk i første år på grunnnivå i høyere utdanning: fysikk, historie, informatikk, sosiologi og sykepleie.* NIFU Rapport 9/2011.
- Schwach, V., Brandt, S.S. og Dalseng, C.F. 2012.** «Det gikk på engelsk og norsk, engelsk og norsk». *En undersøkelse av språk i pensum på grunnnivå i høyere utdanning.* NIFU Rapport 7/2012.
- Schwach, V. og Elken, M. 2018.** *Å snakke fag på et språk andre forstår. Norsk fagspråk i høyere utdanning og arbeidsliv.* NIFU Rapport 20/2018.
- Schwach, V. og Mæsel, E.S. 2013.** *Pensum i høyere utdanning – hvilke læremidler brukes? Kartlegging av praksis i utvalgte fag.* NIFU Rapport 29/2013.
- Simonsen, D.F. 2014.** *Statusrapport: Har høyskolene en individuelt tilpasset språkstrategi? Resultatet av en kartlegging.* Internt notat i Språkrådet. Hentet fra https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/2014_sprakpolitikk-ved-norske-hoyskoler.pdf.
- Sivertsen, G. 2011.** *Publiseringsmønsteret i forskningen ved universiteter og høyskoler.* Lysbildepresentasjon på seminaret «Språk – læringskvalitet – formidling», Oslo 07.10.2011.
- Solberg, E., Børing, P., Rørstad, K. og Carlsten, T.C. 2016.** *NHOs kompetansebarometer 2016. Hovedresultater fra en undersøkelse om kompetansebehov blant NHOs medlemsbedrifter i 2016.* NIFU Arbeidsnotat 2016:1.
- Språk i doktoravhandlinger 2012–2017.** 2018. Oslo: NIFU. Ikke-publisert notat til Språkrådet.
- Språk i Norge – kultur og infrastruktur.** 2018. Oslo: Språkrådet.
- Språk og oversettelse.** *Arbeidsstøtte og ressurser for språk ved universitetet.* Universitetet i Bergen. Hentet fra <http://www.uib.no/foransatte/43122/spraak>.
- Språkrådet. 2005.** *Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi.* Hentet fra http://www.sprakrad.no/upload/9832/norsk_i_hundre.pdf.

Språkrådet. 2012. *Språkstatus 2012. Språkpolitisk tilstandsrapport frå Språkrådet.* Hentet fra <http://www.sprakradet.no/upload/Spr%c3%a5kstatus/Spr%c3%a5kstatus%202012.pdf>.

Språkrådet. 2017. *Språkstatus 2017. Språkpolitisk tilstandsrapport frå Språkrådet.* Hentet fra <http://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/sprakstatus/sprakstatus-2017.pdf>.

St.meld. nr. 19 (1996–1997) *Om studier i utlandet.* Hentet fra https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/st-meld-nr-19_1996-97/id191045/.

St.meld. nr. 27 (2000–2001) *Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning.* Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-27-2000-2001/id194247/>.

St.meld. 35 (2007–2008) *Mål og mening – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk.* Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008/id519923/>.

St.meld. 14 (2008–2009) *Internasjonalisering av utdanning.* Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-14-2008-2009/id545749/>.

Stortinget.no. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=74736>.

Strategiske mål for utdannings samarbeidet i Erasmus+. 2016. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/78043de8d89c44018276773ff17c9680/strategisk-overbygning-erasmus.pdf>.

Tilstandsrapport for høyere utdanning 2016. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tilstandsrapport-for-hoyere-utdanning-2016/id2498657/>.

Tilstandsrapport for høyere utdanning 2019. Hentet fra <https://diku.no/rapporter/diku-rapportserie-05-2019-tilstandsrapport-for-hoyere-utdanning-2019>.

Tilstandsrapport for høyere utdanning 2020. Hentet fra <https://diku.no/rapporter/diku-rapportserie-03-2020-tilstandsrapport-for-hoyere-utdanning-2020#content-section-1>.

TNS Gallup og Språkrådet. 2013. *Språk i høyere undervisning. En pilotstudie høsten 2013.* Hentet fra https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/rapport_hoyere-undervisning_tns2013.pdf

TNS Gallup og Språkrådet. 2015. *Studentene og fagspråket. Spørreundersøkelse blant studenter i alderen 19–29 år.* Hentet fra <http://www.sprakradet.no/Sprakarbeid/For-sking-og-hogreutdanning/Hogare-utdanning/studentene-og-fagspraket-en-sporreundersokelse/>.

TNS Gallup og Språkrådet. 2016. *Bruk av engelsk i industri og bygge- og anleggsvirksomhet.* Hentet fra https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/undersokelse-av-engelsk_industri-bygg-og-anlegg.pdf

UiA = Universitetet i Agder. *Språkpolitiske retningslinjer for Universitetet i Agder.* Hentet fra <https://www.uia.no/om-uia/spraakpolitiske-retningslinjer-for-universitetet-i-agder>.

UiB = Universitetet i Bergen. *Språkpolitiske retningslinjer for Universitetet i Bergen.* Hentet fra http://ekstern.filer.uib.no/ledelse/universitetsstyret/2019/2019-10-31/S_99-19Spr%C3%A5kpolitiske_retningslinjervedUiB.pdf.

UiO = Universitetet i Oslo. *Språkpolitiske retningslinjer for Universitetet i Oslo.* Hentet fra <http://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/profil/sprak/retningslinjer/>.

UiS = Universitetet i Stavanger. *Språkpolitiske retningslinjer ved UiS, vedtatt 13. februar 2009.* Hentet fra <http://ansatt.uis.no/article.php?articleID=21301&categoryID=5841>.

UiT = Universitetet i Tromsø. *Språkpolitiske retningslinjer ved UiT.* Hentet fra https://uit.no/utdanning/art?p_document_id=347818&dim=179017.

USN = Universitetet i Sørøst-Norge. *Språkpolitiske retningslinjer for Høgskolen i Sørøst-Norge.* Hentet fra <https://bit.ly/2K8RcaV>.

Universitetet i Bergen. 2016. *Handlingsplan for internasjonalisering.* Hentet fra <https://www.uib.no/strategi/102534/handlingsplan-internasjonalisering-2016-2022>.

Universitets- og høgskolerådet. 2006. *Framlegg til ein språkpolitikk for universitet og høgskolar i Noreg.* Hentet fra https://www.uhr.no/_f/p1/i29bb6ac0-749d-4dec-b64a-c6e-2f2eca711/rapport_ein_spr_kpolitikk_for_universitet_og_h_gskolar_i_noreg_juni2006.pdf.

Universitets- og høgskolerådet. 2007. *Overordnede språkpolitiske retningslinjer.* Hentet fra https://www.uhr.no/_f/p1/ib79b8f30-20e6-4042-8341-52274fc83ea3/spraakpolitisk_plattform-19022007.pdf.

Universitets- og høgskolerådet. 2011. *Fra papir til digitalt pensum.* Hentet fra https://www.uhr.no/_f/p1/ia48e2d41-93d9-484e-b9bf-21ec90fb40a2/sluttrapport_fra_papir_til_digitalt_pensum.pdf

Veiviser for språkvalg i universitets- og høgskolesektoren. Hentet fra www.sprakradet.no/uh.

Appendiks 1. Oversikt over institusjoner med språkpolitikk per 10. april 2014

Institusjon	Har språkpolitikk ²⁸⁾
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	Nei
Norges handelshøgskole	Ja
Norges idrettshøgskole	Nei
Norges musikkhøgskole	Nei
Kunst- og designhøgskolen i Bergen	Nei
Kunsthøgskolen i Oslo	Nei
Høgskolen i Molde	Ja
Høgskolen i Bergen	Nei
Høgskolen i Buskerud og Vestfold	Nei
Høgskolen i Gjøvik	Nei
Høgskolen i Harstad	Nei
Høgskolen i Hedmark	Ja
Høgskolen i Lillehammer	Nei
Høgskolen i Narvik	Nei
Høgskolen i Nesna	Nei
Høgskolen i Nord-Trøndelag	Nei
Høgskolen i Oslo og Akershus	Ja
Høgskolen i Sogn og Fjordane	Nei
Høgskolen Stord/Haugesund	Ja
Høgskolen i Sør-Trøndelag	Nei
Høgskolen i Telemark	Ja
Høgskolen i Volda	Nei
Høgskolen i Østfold	Nei
Høgskolen i Ålesund	Nei
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet	Ja
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	Ja
Universitetet i Agder	Ja
Universitetet i Bergen	Ja
Universitetet i Nordland	Ja
Universitetet i Oslo	Ja
Universitetet i Stavanger	Ja
Universitetet i Tromsø	Ja

28) Informasjonen er hentet fra *Statusrapport: Har høyskolene en individuelt tilpasset språkstrategi? Resultatet av en kartlegging* (https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/2014_sprakpolitikk-ved-norske-hoyskoler.pdf).

Appendiks 2. Forkortelser – universiteter og høyskoler m.m.

Statlige høyskoler

- HINN – Høgskolen i Innlandet
- HiOA – Høgskolen i Oslo og Akershus
- HiVo – Høgskulen i Volda
- HiØ – Høgskolen i Østfold
- HSN – Høgskolen i Sørøst-Norge
- HVL – Høgskulen på Vestlandet
- SH – Samisk høgskole

Universiteter

- NMBU – Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
- NTNU – Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
- NU – Nord universitet
- OsloMet – OsloMet – storbyuniversitetet
- UiA – Universitetet i Agder
- UiB – Universitetet i Bergen
- UiO – Universitetet i Oslo
- UiS – Universitetet i Stavanger
- UiT – Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet
- USN – Universitetet i Sørøst-Norge

Statlige vitenskapelige høyskoler

- AHO – Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo
- HiMolde – Høgskolen i Molde, vitenskapelig høgskole i logistikk
- NHH – Norges handelshøgskole
- NIH – Norges idrettshøgskole
- NMH – Norges musikkhøgskole

Kunsthøyskoler

- KHiO – Kunsthøgskolen i Oslo

Private vitenskapelige høyskoler

- BI – Handelshøgskolen BI
- MF – Det teologiske menighetsfakultet
- VID – VID vitenskapelige høgskole

Private høyskoler – institusjonsakkrediterte

- ATH – Ansgar Teologiske Høgskole
- BDM – Barratt Due Musikk institutt
- BAS – Bergen Arkitekthøgskole
- HK – Høyskolen Kristiania
- DMMH – Dronning Mauds Minne Høgskole
- FIH – Fjellhaug Internasjonale Høgskole
- HLB – Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling
- HD – Høyskolen Diakonova
- HLT – Høyskolen for ledelse og teologi
- LDH – Lovisenberg diakonale høgskole
- NLA – NLA Høgskolen
- NDH – Norges Dansehøyskole
- RSH – Steinerhøyskolen
- W-ACT – Westerdals Oslo School of Arts, Communication and Technology

Diverse

- Diku – Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning
- UHR – Universitets- og høgskolerådet
- NOKUT – Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen
- Cristin – Current Research Information System in Norway
- Unit – Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning
- NVI – Norsk vitenskapsindeks
- NSD – Norsk senter for forskningsdata

Appendiks 3. Lenker til UH-institusjonenes språkpolitiske dokumenter

- i. HINN, <https://www.inn.no/om-hoegskolen/sentrale-dokumenter/spraakpolitiske-retningslinjer>
- ii. HiMolde, http://kvalitet.himolde.no/KS_STK038
- iii. HiVo, <https://www.hivolda.no/sites/default/files/documents/Spr%C3%A5kpolitikk%20ved%20HVO%20.pdf>
- iv. HVL, <https://hvl.no/om/sentrale-dokument/reglar/spraakpolitiske-retningslinjer/>
- v. KHiO, <https://khio.no/pages/organisasjon#styringsdokument>
- vi. NHH, <https://www.nhh.no/om-nhh/spraakpolitiske-retningslinjer/>
- vii. NU, <https://www.nord.no/no/om-oss/lover-forskrifter-retningslinjer/Documents/Spr%C3%A5kpolitiske-retningslinjer-vedtatt-i-styret-18-09-2018.pdf>
- viii. Språkutvalget ved NMBU, <https://www.nmbu.no/om/utvalg/sprakutvalget/node/39223>
- ix. NTNU, <https://www.ntnu.no/spraakpolitiske-retningslinjer>
- x. OsloMet, <https://ansatt.oslomet.no/spraakpolitiske-retningslinjer-oslomet>
- xi. UiA, <https://www.uia.no/om-uia/spraakpolitiske-retningslinjer-for-universitetet-i-agder>
- xii. UiB, http://ekstern.filer.uib.no/ledelse/universitetsstyret/2019/2019-10-31/S_99-19Spr%C3%A5kpolitiske_retningslinjervedUiB.pdf
- xiii. UiO, <http://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/profil/sprak/retningslinjer/>
- xiv. UiS, <https://www.uis.no/getfile.php/13525836/Styret%2C%2Or%C3%A5d%20og%20utvalg/Spr%C3%A5kpolitiske%20retningslinjer%20-%20h%C3%B8yringsutkast%281%29.pdf>
[høringsutkast]
- xv. USN, <https://bit.ly/2K8RcaV>
- xvi. UiT, https://uit.no/utdanning/art?p_document_id=347818&dim=179017

Språkrådet

